

C.T.
Universîteya Bingolî
Enstîtuya Ziwananê Ganîyan
Şaxa Ziwan û Edebîyatê Zazakî
Teza Lîsanso Berzî

**HÎKAYEYANÊ ROŞAN LEZGÎNÎ DE AWANÎ Û
TEMA**

MiHRİBAN SUBAŞI

181301102

MIŞAWIR

Doç. Dr. NEBİ BUTASIM

BiNGÖL-2022

T.C.
Bingöl Üniversitesi
Yaşayan Diller Enstitüsü
Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

**ROŞAN LEZGİN'İN HİKAYELERİNDE YAPI VE
TEMA**

MİHRİBAN SUBAŞI

181301102

DANIŞMAN

Doç. Dr. NEBİ BUTASIM

BİNGÖL-2022

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Roşan Lezgin'in Hikayelerinde Yapı ve Tema* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2022

Mihriban Subaşı

TEZ ONAY SAYFASI

Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Müdürlüğüne

Roşan Lezgin'in Hikayelerinde Yapı ve Tema isimli bu çalışma, jürimiz taafından Zaza Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez jürisi üyeleri (Unvan, Adı ve Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Nurettin BELTEKİN İmza:

Üye : Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY İmza:

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Nebi BUTASIM İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2019 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BEDEVA

Enstitü Müdürü

KILMNUŞTE

Hîkaye, tewranê muhîmanê edebîyato modernî ra yew a. Edebîyatê Zazakî de zî Roşan Lezgîn, hîkayenuştoxanê muhîman ra yew o. Wareyê edebîyato modernî de şeq hebî kitabî ey estî. Heta nika wareyê hîkayeya modernî de tewr zaf berhemî Lezgînî dayo û kitabê ewilin yê hîkayeya modernî hetê Lezgînî ameyo nuştiş. Coka na xebate, hîkayeyê Roşan Lezgînî ser virazîyaya. Hîkayeyê ey, hetê tema û awanî ser ameyî analîzkerdiş. Daşinasnayîşê nuştox û berhemê ey ra dima temayanê hîkayeyî ameyî tespîtkerdiş, peynî de zî hîkayeyî hetê awanî ser ameyî tehlîlkerdiş.

Çekuyê Mifteyî: Roşan Lezgîn, hîkaye, awanî, tema.

ÖZET

Hikaye, edebi türler arasında önemli bir yere sahiptir. Roşan Lezgin de Zaza Edebiyatı için büyük bir öneme sahiptir. Modern edebiyat kapsamında altı adet modern hikaye kitabı mevcuttur. Aynı zamanda modern edebiyat kapsamında en çok eser veren ve ilk modern Zazaca hikaye kitabı yazarı ünvanına sahiptir. Bu yüzden Roşan Lezgin'in hikaye kitapları üzerine çalışılmış olup, çalışmada; Lezgin'in hikayeleri tematik bir çerçevede incelenmiş ve yapı bakımından tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roşan Lezgin, hikâye, yapı, tema.

FÎHRÎST

KILMNUŞTE	IV
ÖZET	VI
DESTPÊK.....	1
Armanc, Sînor û Metodolojîya Teze	2
BEŞA YEWIN.....	4
1. Proses Dest Pêkerdişê Nuştişê û Edebîyatê Zazakî Ser a.....	4
2. Hîkayenuştişîyê Modern ê Zazakî	6
3. Tewrê Hîkaye Ser	8
3.1. Hîkayeya bi Terzê Moupassant (hedîse).....	9
3.2. Hîkayeya bi Terzê Çehov (rewşe).....	10
3.3. Moupassant û Çehov	10
BEŞA DÎYÎN.....	11
4. Cûyê Roşan Lezgînî	11
5. Berhemê Roşan Lezgînî	12
5.1. Berhemên Roşan Lezgînî ke weşanîyayê:	12
5.2. Tercumeyê Ey ke Weşanîyayê	13
6. Hetê Edebî yê Roşan Lezgînî	14
7. Daşînasnayîşê Hîkayeyî	16
7.1. BINÊ DARA VALÊRE DE.....	16
7.1.1. Huzna.....	16
7.1.2. Xozî Bîyê Zafî.....	17
7.1.3. Rem.....	17
7.1.4. Baba.....	18
7.1.5. Binê Dara Valêre De.....	18
7.1.6. Îtîraf	19
7.1.7. Şewa Sipî.....	19
7.1.8. Dîyarebêkîr Seraser Eşq.....	19
7.1.9. Şîyayîş	19
7.1.10. Tewî	19
7.2. HALÎN	20
7.2.1. Wayîrê Zimbêlan.....	20
7.2.2. Hêrsa Estûna Mermere.....	20
7.2.3. Tena Estareyî Şahid Bî.....	20
7.2.4. Mergê Yew Kutikê Esilîf	21
7.2.5. Kema Hewirsî.....	21

7.2.6.	Elametê Qîyametî	21
7.2.7.	Birîna Ke Çareyê Mi De Ya	21
7.2.8.	Pêrodayîşê Kutikan	22
7.2.9.	Perşe	22
7.2.10.	Xayîn	22
7.2.11.	Serkewtena Zerencan	22
7.2.12.	Ziwano Mehellî	23
7.2.13.	Halîn	23
7.3.	EZ GULE RA HESKENA	24
7.3.1.	Şorbaya Şore	24
7.3.2.	Fitwaya Nengan	24
7.3.3.	Herdîşe	25
7.3.4.	Hewn	25
7.3.5.	Henekçî	25
7.3.6.	Homa û Pêxamber	26
7.3.7.	Boya Lewanteyî	26
7.3.8.	Çaya Serhedî	27
7.3.9.	Abc	27
7.3.10.	Galîleoyî Raşt Vato Ke Dinya Gilor A!	27
7.3.11.	Faydeyê Kursê Ziwanê Kurdkî	28
7.3.12.	Murîyêre	28
7.3.13.	Qertal Hema Zî Perreno	28
7.3.14.	Komunîstîye	29
7.3.15.	Şorişgero Kurd	29
7.3.16.	Tenya Name Kêmî Yo	29
7.3.17.	Ez Gule Ra Hes Kena	30
7.3.18.	Awirê Aye Çimanê Mi De Mendê	30
7.4.	TARÎYÎYA ADIRÎ DE	30
7.4.1.	Tarîyîya Adirî De	31
7.4.2.	Buhran	31
7.4.3.	Sifre	31
7.4.4.	Reqemî	32
7.4.5.	Kek Dewrîmî	32
7.4.6.	Şala Sîya	33
7.4.7.	Nêweşîya Dîyarbekirî	33
7.4.8.	Nêweşîya Maseyan	34

7.4.9.	Nêweşîya Nêweşan	34
7.4.10.	Nêweşîya Leblebîyan	34
7.4.11.	Nêweşîya Sîyataleyî	35
7.4.12.	Nêweşîya Gijikinî	35
7.4.13	AP HUS.....	35
7.4.13.	Şêrgele.....	36
7.4.14.	Pîyaz.....	36
7.4.15.	Feqitîya Ap Husî.....	36
7.4.16.	Derse.....	36
7.4.17.	Teşekurê Ap Husê.....	37
7.4.18.	Ap Hus û Sofî Mehemed.....	37
7.4.19.	Hewlîya Ap Husî.....	37
7.4.20.	Zilikê Piyazî	38
7.4.21.	Gwunî	38
7.4.22.	Ziwanê Lîce û Ziwanê Pîranî	38
7.4.23.	Seydê Ap Husî.....	39
7.4.24.	Pirdê Sîratî û Pirdê Gabanî.....	39
7.4.25.	Herê Babîyê ma Ademî.....	39
7.4.26.	Birnayîşê Mareyî.....	40
7.4.27.	Nengî	40
7.4.28.	Murîyêra Ap Husî.....	41
7.4.29.	Înadê Ap Husî.....	41
7.4.30.	Rojeyê Ap Husî.....	41
7.4.31.	Goçînî.....	42
7.4.32.	Hecê Ap Husî.....	42
7.4.33.	Barkerdişê Biratîye	42
7.4.34.	Bi Tirkî Nameyê Pişkile Çi Yo?	42
7.4.35.	Cinê Ap Husî.....	43
7.4.36.	Zanayîşê Ap Husî.....	43
7.4.37.	Ap Hus û Tutêk	43
7.4.38.	Gulaşê Ap Husî.....	43
7.4.39.	Ap Hus û Cînîya Xwu	44
7.4.40.	Cînîyê Silîvanij.....	44
7.4.41.	Derdê Her Kesî Esto	44
7.4.42.	Meymanê Ap Husî	44
7.4.43.	Meymano Şerminik	45

7.4.44.	Îkramkerdişê Awe.....	45
7.4.45.	Melayî Nêdanê, Gênê!.....	45
7.4.46.	Qedênayîşê Dehwa.....	45
7.4.47.	Ap Hus û Pêrodayîş.....	46
7.4.48.	Werdê Serê Tupe.....	46
7.4.49.	Desmacê Ap Husî.....	46
7.4.50.	Pêxwasê Diyarbekirî.....	47
7.4.51.	Keynayê Diyarbekirî.....	47
7.4.52.	Kurmancîya Ap Husî.....	47
7.4.53.	Hersê Ap Husî.....	47
7.4.54.	Şîr û Şîfre.....	48
7.4.55.	Wesîya Ap Husî.....	48
7.4.56.	Barekerdişê Ap Husî.....	48
7.4.57.	Qala Ap Husî.....	49
7.4.58.	Behaneyê Qiseykerdişê Tirkî.....	49
7.4.59.	Hesabo Xelet.....	49
7.5.	KEVOKE.....	49
7.5.1.	Kevoke.....	50
7.5.2.	Gilyazî – Şerab – Mêrdîn.....	50
7.5.3.	Poşmanîye.....	50
7.5.4.	Tariq Akan.....	50
7.5.5.	Şikitiş.....	51
7.5.6.	Nalet Şêro Kitabên û Nuştişî!.....	51
7.5.7.	Doz û Dehwa.....	52
7.5.8.	Qehremanî Sereyê Mi Şikito!.....	52
7.5.9.	Dejê Dindanan.....	52
7.5.10.	Sînore Heskertişî.....	53
7.5.11.	Kulo Bêderman.....	53
7.5.12.	Nêrgizê Diyarbekirî.....	53
7.5.13.	Heqê Mînbuse.....	54
7.5.14.	Des Lîrayê Mi Kêmî Bî.....	54
7.5.15.	Fîrar.....	54
7.5.16.	Keramet.....	55
7.5.17.	Pis û Qes.....	55
7.5.18.	Karê Textî Paşayê Wextî!.....	56
7.5.19.	Înkarcîyo Kafir!.....	56

7.5.20. Şeker	56
8. HÎKAYEYÊ ROŞAN LEZGÎNÎ DE TEMAYÎ.....	58
8.1. Dêrdê Ziwanê Dayîke.....	58
8.2. Xerîbî, Fetilîyayîş û Bîyayîşê Keso Diyin	59
8.3. Tênatî û Bêkesî	59
8.4. Vîrkewtiş û Cîyabîyayîşî	60
8.5. Merg	60
8.6. Erotîzm	60
8.7. Heskerdişî	61
8.8. Eşq û Eşqo Qedexe	61
8.9. Cîynî û Ferasetê Rindî	61
8.10. Camêrdo Xirab	62
8.11. Dîn	62
8.12. Asîmîlasyon û Dejenerebîyayîş	62
8.13. Ziwanê Tirkî Nêzanayîşî	63
8.14. Îdeoloji.....	64
8.15. Qorucîtî.....	64
8.16. Vêşnayîşê Dewan.....	64
8.17. Dişmentî û Xirabîye Rê Bi Holî Muqabele Kerdişî.....	65
8.18. Sînayîşê Heywanan.....	65
8.19. Cehalet û Cahîl.....	66
9. HÎKAYEYÊ ROŞAN LEZGÎNÎ DE AWANÎ	67
9.1. Hedîseyê Munite	67
9.2. Kesî	70
9.3. Wext	74
9.4. Ca/ Mekan	77
9.5. Vaciryox û Perspektîf	79
9.6. Ziwan û Terz	81
NETÎCE	84
ÇIMEYÎ	86

DESTPÊK

Vaciryayîş/vatiş yan zî tahkîye kerdiş hacetê însanîyetî ya bingehin ra yew a. Tarîxê hîkaye qasê tarîxê însanîyetî kahan o. Însanîyet û hîkaye hemserr î û serguzeştanê ci wertax î. Goreyê Bates, “mazîyê hîkaye zaf derg a, şina heta Habîl û Kabîl” (Bates, 2001).

Edebîyatê her komelî fîlê vaciryayîş sera awan bîyo (Çetişli, 2016). Beynateyê bîyayîşê însanîyetîya zerreyin û vaciryayîşî de têkîlîyêka zixm esta; însan, maderzadê xo gore serameyî, serebut, zar û zagonê xo, dej û şayîyê xo bi vaciryayîş bar keno. Zar û zagonê xo bi ina wasita keno xurt û ajanê xo yê îstîqbalî rê neql keno. Inay ra hîkayeyî, hîşê şar û komelî bîyayîşî rê hetkarî kenî, hîşê aîdîyetê komelî zixm kenî. Goreyê Russel Sanders, bi sayeyê hîkaye, ma ristim genî. Misal, hîkayeyanê Çermsûrîyan (Kızılderili) herrî, royî, û koyî ke nîzdîyê înan de yî de vîyerenî. Bi no hewa zî herranê xo hîşanê xo de kirîşenî (Sağlık, 2014).

Muhtewa û dehkerayê hîkayeyan ê şarî besteyê cuyayîş, fikirayîş, zagon/kultur û komelîya ê şarî yê. Xora malzemeyê edebîyat “însan” o, cuyê û xiyalê însanî de çi est a, ê hemu malzemeyê edebîyatî yî. Ma nêşkenî edebîyat û însan cîya bifikirî. Cuyayîşê û serebutanê şar, vatişê û nuşteyê ê şarî de xo mojnênî ra. Çîyo ke vatiş keno vatiş, komelî yê ke tedê ferdî cuyenî besteyê îdeolojî û teberê vîr a. Ferd, îdeolojîyê derdorê xo ra xo keno mird û vîjnayîşê çeku ra heta qal kerdişî û nuşteyê xo de mojneno ra (Bircan, 2015).

Berhemanê nuşteki û feki yê Zazakî de ma vînenî ke ekserîya tesîrê îdeolojî, asîmîlasyon, tertele, welat û dewan rê durî kewtişî, rewşê û cuyayîşê komelî xo ramojnenî. Çimke nuştoxanê ma hemu dejê ino welat antî û bi nê dêjî bîyî pîl, xora berhemanê xo de rêçê nê dêjî û problemî ardî ziwan. Însanî komelîyê ke tedê cuyenî, problemanê a komelîye ra verê xo nêçarnênî. Nê bîyayeyî, însanî serî de têsîrêka xorîn verdenî (Çakır, 2002). Nay ra şarî û nuştoxî komelîyê xo de çi qewmîyenî ê hemu anî ziwan û tenkît kenî. Fikr û çareyê xo bi wasitayê edebîyat anî ziwan. Hîkayeyanê Zazakî exleb, bi muhtewaya zixm, meseleyanê komelkîyan sera nusîyayî. Nay ra hîkayeyanê Zazakî exleb bi terzê moupasant, hikayeya hedise de nusîya yî.

Hîkayeyanê Zazakî de temayanê zey asîmîlasyon, tehndayî, îdeolojî, ko, komelî, problemanê ziwan û ziwanê dadî, kamîyê bin bîyayîş, heps, azadî, cuya dewe, eşq, debare, merg, cîya bîyayîşî, vîr kewtişî, cînî ûsî. ameyî wekenitiş. Dehkereyanê û temayanê sewbînayî zaf çîn î. Zazakî de problemanê tewr pîlan ra yew kemîyeyê babetanê, perspektîfan û hokanê ewnîyayîşê neweyan î. Bitaybetî eserî ke derheqê babetanê polîtîkî de nusîyayî zaf

rey nuştoxî eynî perspektîfan û hokanê ewnîyayîşî şuxulnenî. Yew nuqta ra dima wendoxî hînî raştê eynî sahneyan yenî (Akman, 2020) . Sebebê na mesela tikê mewzuyanê ke cor de ma behs kerdibi ê yî. Heto bîn ra ma ganî bîyarî xo vîrî ke inê hemu berheman yew mintîqa ra vecîyayî. Zazayî bizafî sînorê Tirkîye di cuyenî nay ra zî edebîyatê ci eynî ware de virazîya yo (Alay, 2019; Akman, 2019). Labelê berhemanê hemu Zazayan sêcê nîyî, cîya yî çimke Zazayî hetê dîn û mezhebî ra yew nê yî (Alay, 2019; Akman, 2019). Berhemanê ke heta ewro ameyî nuştiş, tedê mewzuyanê dejî û îdeolojîkî zafiyer bi, ewro ino wezîyet hêdî hêdî bedilyayo û ca-ca meseleyanê wêşî, hêvî, huner yan zî meseleyanê komelkî û dinya zî xo ramojnênî. Eynî wextî de tikê meseleyanê îdeolojîkî û sewbîna meseleyan rê zîwanê nuştekiya Zazakî zî aver nêşîya. Na zî berheman serî de tesîrêka menfî viraşta.

Eke ma biwazî Edebîyatê Zazakî analiz bikerî, ganî ma ewil bizanî ke Zazakî û Zazayî, hetê îdeolojî, rewşê komelî û cuyayîşî rê xêylêk tengasîyî vîyarnayî. Eke ma zey sewbîna zîwanan biewnî ci ra, ma nêheqîyê kenî çimke tikê meseleyanî ra zîwanê zazakî sewbîna zîwanan gore destpêkerdişê bi wareyê nuştişî rê xêylêk erey kewto. Edebîyatê ci sêsera 20.î de dest pêkerdo û prosesê bîyayîşê ci hama dewam keno (Alay, 2019; Akman, 2019). Na zî berhemanê nuşteki û edebîyatê ci ser de tesîrêko menfî viraşto. Hetê termolojî, edebîyat, standardîzasyon û perwerde de kêmasî û çînbîyayîşî est î. Beynateyê waha bîyayîşê hêza sîyasî û averşîyayîşê yew zîwanî de têkîlîyêka pîl est a. Mîlete ke heto sîyasetî ra xurt a, zîwanê a mîletî zî aver şîna û no zîwanî de berhemanî zafî vecenî werte (Akman, 2018). Hem wareyê nuştişî û wendişî de hem zî wareyê perwerdeyî de cehdêko giran mewzu behîs o. Her çiqas zazakî servîyerteya çetin vîyarnaya zî, xêylêk berhemî werte de est î.

Armanç, Sînor û Metodolojîya Teze

Armanca na xebate, hetê viraştiş û temayan ra analizkerdişê hîkayeyanê Roşan Lezgînî ya. Ma, hîkayeyanê Roşan Lezgînî de ê temayî ke vecayî vênî, ê temayî tespît kerdî û hîkayeyanê Roşan Lezgînî hetê awanî sera zî tehlîl kerdî.

Ma na xebate di teyna şeş hebî kitabê hîkayeyî ke heta nika weşanîya yî, ê sera vindertî. Wareyê hîkayenuştişî ya modernî de heta nika kedeyê Roşan Lezgînî, tewr zaf a. O, Edebîyatê Zazakî rê teyna wareyê hîkayeya modernî de heta nika şeş hebî kitabî xela kerdo. Na sebeb ra zî ma xebata xo hîkayeyanê Roşan Lezgînî sera viraştî.

Na xebate, teyna şeş hebî kitabê hîkayê yê Roşan Lezgînî sera virazîyaya. Qisimo yewin ê xebate ma de, ma bi pîserî sera behsa seruvenê hîkaye, prosesê nuşte û Edebîyatê Zazakî, hîkayenuştişîyê Zazakî, tewrê hîkayeya modern û xususîyetanê tewranê hîkaye sera vindertî.

Beşa diyin de ma, derheqê cuya nuştoxî de malumatî dayî. Kamîyê edebî yê ey sera vindertî û berhemanê ey ra behs kerdî.

Beşa hîreyin de ma, hîkayeyanê Roşan Lezgîn bi pîserî sera tehlîl kerdî û dayî şinasnayîşî.

Beşa çeharin de ma, temayanê hîkayeyanê Roşan Lezgîn tespît kerdî.

Beşa pancin de ma, hîkayeyanê Roşan Lezgîn hetê awanî sera tehlîl kerdî.

Netîce de ma, zî bipîserî sera malumatî dayî.

Na xebate de ma, çimeyanê zey teorîyê tewrê hîkaye û teknîkê tehlîlê hîkaye îstîfade kerdî. Nê çimeyî exleb Edebîyatê Tirkî de ê kitaban ke bi zafî qebul dîyî û şuxulîyayî ê yî. Ma Edebîyatê Zazakî ra zî çend hebî kitabî rê îstîfade kerdî, labelê înan zey kitabanê teorîkan ê Edebîyatê Tirkî nê, zey tehlîl bî. Teberê înan zî ma çend hebî meqale û tezî ra zî îstîfade kerdî. Kêmasîyê wareyê edebîyatê modern ê zazakî, na xebate de çi heyf ke vecîya vênîyê ma. Bi taybetî derheqê termolojî û çimeyî de ma tengasî antî. Ma hêvî kenî ke nê kêmasîyê Zazakî roj bi roj benî de û xebata ma zî mîyanê na literature di cayêko qijkek gena.

BEŞA YEWIN

1. Proses Dest Pêkerdişê Nuştişê û Edebîyatê Zazakî Ser a

Zazakî, malbatê ziwananê Hînt- Ewropa de beşê bakura rojava de ca geno, ziwaneko qedîm o. Heta rojê ma bakîr mendo çimke dest pêkerdişê bi nuştişê ci sewbîna ziwanan gore xêylêk erey bîyo. Meseleyê exleb zey erey naskerdişê cuyê bajarî, îdeolojîya û tehndayîyê dewletê Tirkîya, çînbiyayîşê perwerde û mektebî, asîmîlasyon usî. rê cuyê nuştişê ci xêylêk erey dest pêkerdo. Emrê nuştişê ci hama zaf newe ya inay ra ma nêşkenî ziwaneko standardî ya ronîşte û edebîyatêko ronîşte ra behs bikerî labelê edebîyatêko ha werte de ya, ma nêşkenî serkeftinê ci zî înkâr bikerî. Ma bi pêserî ser înan ra behs kerdî labelê zaf bi detayin ser a nêvindenî çimke dehkerayê xebatê ma wareyê hîkaye ya modern û awanî û tema yî.

Eserê nuşteki ya tewr kahan ke ma zanî, Serra 1857 de hetê Î.Peter Lerchî ke Petersburgî de ameyo neşir kerdiş (Aydoğdu, 2015). Na nuşte zî bi arîdayîyanî ra yeno werte. Dewrê Herbê Kirimî de bi çend merdimanê Zazayî tikê vistanikî ameyî aredayîş û weşanîyayî. Dima serra 1963 de dora ewil yew metnê Zazakî yew kovare de neşir bîya. Kovara “Roja Newe” de di metnê Doxan Şihhesenanli neşir benî.

Nê metnan ra yew bi nameyê “ Macera î Silêmanî Gince” hîkaye ya, a bîn zî bi nameyê “Xona Hecî” dêyîr a. Macerayî Silêmanî Gince bi hewayê hîkaye ya qijkekî de nusîyaya. Muhtewayê nê hîkaye terteyê Dersîmî ya û bi serebutanê Axayo Silêmanî bi hewayo trajedîkî de ameyo xebetnayene (Dağılma, 2019).

Edebîyato klasîk bi Ehmedê Xasî dest pê kerd. Ehmedê Xasî Mewludê Kirdî/ Mewludê Nebî zerreyê hefteyêk de hedre kerdo û serra 1899 de Dîyarbekir de dora ewilin weşanîya. Dima esero diyin hetê Usman Babij bi nameyê Bîyîşê Pêxemberî nusîyayo. Serra 1933 de hetê Celadet Elî Bedîrxanî ra Şam de weşanîya. Esero hîreyin o klasîk zî hetê M. Elî Hunî bi nameyê Mewlîd nusîyayo û serra 2002 de hetê weşanxaneyê Vate ra neşir biyo. Heta rojê ma nîzdîyê des hebî eserê bi hewayo klasîkî ra ameyî nuştiş. Nê exleb mewlîd î. Bîya mewlîdî, yew tefsîrê Quron hetê Feqî Çolîg açarnîya Zazakî û Serra 2014 de Stenbol de weşanîya. Yew- di zî Dîwon est î. Înan ra yew ê Mela Ezîz Bekî, “Dîwon Çebexçurî” yo. Dîwon Çebexçurî, hetê Unîversîteya Çewlîgî serra 2015 de çap bîyo.

Wareyê edebîyato modern ê Zazakî, bi kovara Tîrêj dest pêkeno. Kovara Tîrêj, serra 1979 de Îzmîr de dest pê weşan kerd. Humara yewin de şîrê Nazim Hîkmet “Onlar” û şîrê Sabahattîn Alî “Koyun Masali” açarnîyaya Zazakî. Bîya înan, bi nameyê “Şîretê Kalî” meselêk û çend vateyê verînan ca genî.

Humara diyin de nuştişê Zazakî de eserî ewîlîn ca genî. Şîrê tewr verîn, “Kitabê Ramitey” û “ Etnîk” î. Wareyê hîkaye de numuneyê tewr vêrîn, “Engîştê Kejê” ya. Bîya înan zey “Ê Ma Wo”, “ Bimusnê”, çend hebî şîrî kilmî ca genî. Çend hebî zî çîbenokî ca genî.

Kitabê şîr ê tewr vêrîn hetê M.Malmîsanîj bi nameyê “Herakleitos” serra 1988 de Uppsala de weşanîya. Serra 1987 de ferhengê Zazakî û Tirkî hetê Malmîsanîjî amade bi. Dima Serra 1991 de bi arêdayîyanê edebîyatê Şarî kitabêk hadre bi û bi nameyê “Folklorê Ma Ra Çend Numuneyî” çap bî.

Wareyê hîkaye de kîtabo tewr vêrîn, “Bînê Dara Valêrê De” yo. Hetê Roşan Lezgînî ra ameyo nuştiş û serra 2002 de Stockholm de weşanîya.

Wareyê romanî de esero tewr verîn hetê Denîz Gunduzî ra nusîya yo. Romanê “Kilamê Pepugî” Serra 2000 de Anqara de weşanîya ya. Ê diyin zî reyna hetê Denîz Gunduzî ra ameyo nuştiş. Bi nameyê “Soro” serra 2010 de Stenbul de çap bîyo.

Edebîyato modern ê Zazakî de bi hewayo vîrameyîşî kîtabo tewr vêrîn ‘Roê Kîrmancîyê’ yo, hetê Cemal Taş ra nusîyayo.

Wareyo Bîyografî de esero vêrîn ê Doğan Karasu yo. Serra 2012 di bi nameyê ‘Dinya d’ Yo Darê Ma’ çap bîyo.

Bi tewirê roportajî de esero vêrîn hetê Munzur Çemî ra nusîyayo. Bi nameyê ‘Kulê 38î’ serra 1998 de ameyo çap kerdiş.

Wareyê ceribnayışî (deneme) de esero vêrîn ê Cefo Çarekîz o. Bi nameyê ‘Domanê Qoçgîrî’ serra 2005 de Stenbul de weşanîya.

Wareyê edebîyatê qîcan de esero vêrîn hetê Alan Dîlpak û Lerzan Jandîl bi nameyê ‘Pîrtukê Wênayan Bî ABC’ amade bi serra 1993 de weşanîya.

2. Hîkayenuştişiyê Modern ê Zazakî

1963 de dora ewil yew metnê Zazakî yew kovare de neşîr bîya. Kovara “Roja Newe” de metnê Doxan Şihhesenanli neşîr bena. Nê metnan ra yew bi nameyê “Macera î Silêmanî Gince” hîkaye ya, a bîn zî bi nameyê “Xona Hecî” dêyîr a. “Maceray î Silêmanî Gince” bi hewayê hîkaye ya qijkekî de nusîyaya. Muhtewayê na hîkaye tertileyê Dersîmî ya û bi serebutanê Axayo Silêmanî bi hewayo trajedîkî de ameyo xebetnayene (Dağılma, 2019). Dehkerayê na hîkaye tertileyê 38 î Dersîm a. Serqerkerê metn Silêman Axa yo. Silêman Axa badê 1938î fetelîyeno (sürgün) şino Çenaqale. Silêman Axa waha mal û mulk bi labelê Axatî ra dima feteliyayîş zaf bi zorê ey şino. Rojêk qeymaqam pîyorê merdimanê feteliyayeyî top keno û wadê milk dayîş keno. Silêman Axa hêrs beno û bi hewayê fermanî de çiqas mal û milkê ey estibi o çiqas dewlemend û waha hukm bi ê ra behs keno. Yanî o wazeno vaco ke qaymaqam pê ey mesxere keno. Qeymakam zî ê mal û milkî ke Silêman Axa behs kerdo, vano ma nêşkenî bidî ti. Silêman Axa û embazanê ey vila benî. Peynîyê metn de Silêman Axa dêyrêk vano muhtewayê na dêyre derheqê hêvîkerdişî ya. Na metn bi terzê hîkayeya qickek a.

Wareyê edebîyato modern ê Zazakî, bi kovara Tîrêj dest pêkeno. Kovara Tîrêj, serra 1979 de İzmîr de dest pê weşan kerd. Humara yewin de şîrê Nazim Hîkmet “Onlar” û şîrê Sabahattîn Alî “ Koyun Masali” açarnîyaya Zazakî. Bîya înan, bi nameyê “Şîretê Kalî” meselêk û çend vateyê verînan ca genî. Humara diyin de nuştişê Zazakî de eserî ewîlîn ca genî.

Wareyê hîkayeya modernî de numuneyê tewr vêrîn, “Engîştê Keje” yena hesabnayîş. Serra 1980 de Kovara Tîrêj de neşîr bîya. Serra 2005 de newe ra neşîr bîya. Na hîkaye, hîkayeya ewil a ke bi teknîkanê modernî de nusîyaya. Na hîkaye zî dej û birînê Zazayan, 38 ê Dersîmî ser bena. Ser qerkerê hîkaye Keje ya. Hîre hebî engîştê Keje tirakerdeyî. Rojêk malimê aye vînenî û ci ra perseno. Keje zî serebutê xo vaciryena. Eskerî tim ameynî dewan ser a û camerdan serî de şkenca viraştênî. Wexto ke eskerî ameynî, camerdanê dewe xo nimneynî. Rojêk reyna eskerî yenî û pîyorî camerdî xo nimnenî. Labelê babeyê Keje hêga de bi aye ra erey pê hesîyeno û xo meregê keye de nimneno. Keje zî vejena serêban û nimitkî ra temaşe kena. Keje sereban de şahidê zulmatî bena. Eskerî, bi nameyê Lezgînî mêrdimêk kişenî heta ke xo ra şîyo. Labelê Lezgîn merdimêko egît o, qet nêterseno. Keje daymiş nêbena bi kelecana û terse nişkara merdanan ra şina war, ginena erde rê û xo ra şina. Wexto ke çimanê xo kena a xo verarê bavê xo de, merege de vînenî. Engîştanê Keje erde kewtişî ra şikiya yî. Wexto ke eskerî dewe ra şînî, hînî vecenî teber. Keje, ina serebutê xo bi xemgînî

vaciryena. Wexto ke malime aye perseno mesulê engîstê ti kam î, Keje vana kapîtalîzm û kedewerî yî.

Badê nê serran zafiyê nuştoxan, roşnvîran û hunermendan meseleyanê sîyasîyanî ra bar kenî şînî Ewropa. Ewropa de tikê kovarî vejnenî û zafî xebatê Zazakî virazenî.

Hîkayeya diyin, serra 1995 de hetê J.Îhsan Espar bi nameyê “Derdê Dewrêşî” Kovara Çira de humara hîre de neşir bena labelê serra 2005 de newe ra neşir bena. Na hîkaye de behsa katîbêko zaf Tirkî nêzan beno. Hîkayeya derg a. Serranê 1970 an ê Amed û meseleyanê polîtîkan ra behs kena.

Kitabo hîkayeya tewr vêrîn hetê Kemal Astore bi nameyê “Cer Hard Cor Asmen” serra 1994 de neşir bena. Na hîkaye beynateyê modern û şarî de hesibîyena (Dağılma, 2019).

Serra 2000 î ra pey berhemanê Zazakî xususen hîkaye nuştişî weş bîyayîşê meseleyanê îdeolojîkî û perwerdeyî ra zîyedîyayî. Bi taybetî berhemê modernî ina serra pey nusîyayî û edebîyatê modern ê Zazakî bîyo xurt.

Serra 2002 de (çapa yewine) hetê Roşan Lezgînî bi nameyê “ Binê Dara Valêrê De” kitabo hîkayeya ewilin bi terza modernî vecîya. No kitab hetê weşanxaneyê Vate neşir bîyo.

Heta serra 2014 20 î ra zaf kitabê hîkaye vecîya. Badê serra 2014 î de nîzdîyê 15 hebî kitabê hîkaye vecîyayî.

Heta nika tewr zaf serranê 2012, 2013 û 2014 î de kitabî weşanîya yî. Nê serranî de 35 hebî kitabî weşanîya yî. Sebebê ci zî atmosfera polîtîkî û serra 2014î de dest pêkerdîşî yê prosesê çare ya. (Akman, 2019).

Humarê çap bîyayîşê kitabî serran gore wina yî:

- Serra 1996 1 hebî kitabo hîkaye.
- Serra 2002 1 hebî kitabo hîkaye.
- Serra 2004 2 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2005 2 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2006 2 hebî kitabî hî
- Serra 2007 3 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2010 1 hebî kitabo hîkaye.
- Serra 2012 4 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2013 7 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2014 8 hebî kitabî hîkaye.
- Serra 2015 1 hebî kitabo hîkaye.
- Serra 2016 1 hebî kitabo hîkaye.

•Serra 2018 2 hebî kitabî hîkaye (Akman, 2019).

•Serra 2019 3 hebî kitabî hîkaye.

3. Tewrê Hikaye Ser

Tahkîye kerdiş, serbanê tewranê zey mesel, mîtolojî, menkibe, roman, hîkayeya qijkek, hîkayeya derg, efsane ûsî. a, wezîfeyê umumî gena. Zafî nuştoxî hina fikiryenî ke beynateyê nê tewrî û tahkîye kerdişî de têkîlî est a. Hikaye, ewro teyna îfadeya xo ke tewrê “hîkaye” de dîyo teyna a nîya, nameyê pêroyîyê manzumeyî tewranê “mît”, “roman” û “hîkayeya modern” a (Çetişli, 2016). Alî İhsan Kolcu hina îfade keno “hîkaye dewranê vêrînan de zey tewrêke xoser nîna hesibnayış. Bi zafî zey mesel, qissa, latîfe seycê hesibyeno bacê zî nê tewran benî vila û her tewr beno xoser (Korkmaz Toprak, 2020). Xulasa, hîkaye nê hemu tewranê ke bi vatişê fekî yê, ê gena verara xo, vaciryena, tahkîye kena û neql kena (Çetişli, 2016).

Çekuya “hîkaye” zıwanê Erebkî de pê ristimê “hakave” virazîyaya. Îngîlîzî na çekuya ra “short story”, Almanî “geschîchte, Fransîzî “hîstorîe, tirkî “öykü” vanî. Menayê çekuya “hîkaye” vaciryayış, neql kerdiş û teqlît kerdiş a. Zazakî de zey sewbîna zıwanan çekuyêka xususî çîn a, ê nuştoxî ke heta nika nuştî, çekuya” hîkaye şuxulnayî. Ma zî xebata xo de çekuya hîkaye şuxulnayî.

Derheqê menayê tewrê hîkaye de malumatî zaf î, zaf fikrî estî. Derheqê na perse de P. Stevîck hina fikiryeno: Hîkaye, zerreyê hunerê edebîyatî de ca gena, derg û berdewamî ya, her wextî de îfadeya xo nesîr de vînena (Stevick, 2017). Sabahat Emîr zî vana ke naskerdişê hîkaye de bi sinorê qetiyîn îfade kerdiş bêmanaya. Sînor kerdişê huner zey çuyêka kor a û bi ina çuya kor fikran û hîsan bi qelib kerdiş cemedneno. Hîkaye leteyê û lehzeyê cuyêk geno dest labelê derg û dila û bi detayin nê, bi kilmî ser a xebitiyeno (Çetişli, 2016). Bi kilmî tikê hedîseyanê raştîqîn yan viraşte, yan zî rewşî ke pê munayeyê hedîse, wext, ca û kes bi kilmî ameyî vaciryayış, ê ra ma vanê hîkaye. Her hîkaye de yew bîyaye, mekan, wext, kesî benî. Nê unsiranê tewr muhimê tewrê hîkaye yî (Aktaş, Gündüz, 2018).

Goreyê Çehov, dest pêkerdişê û peynîyê yew hîkaye ganî çine bî. Labelê reyna vano ke eke yew sîleho ke dêsî de dardkerdo ra behs bibo, ganî peynî de o sileh bitêqo (Bates, 2001).

Hîkaye zey roman derg û dila nê, exleb cuyê insanî ra leteyêk bi kilmî labelê bi tesîrîn vaciryena. Zıwanê hîkaye aver şîyaye û tesîrîn bena. Tewrê hîkaye û roman manenî yewbînan beynateyê înan de xususîyetanê wertaxî estî labelê hîkaye bi çend xususîyetan romanî ra bena cîya. Kesanê hîkaye roman gore tay î, wext, ca teng î û vaciryayış kilm î.

mewzuyanê hîkaye zey roman bi detayin nînî vaciryayîş, exleb pêserî ser benî. Hîkaye roman gore kilmîyer a. Qehremananê ci yew-di kesî benî. Taybetîyê kesî bixorîyîn nêgenîyenî dest. Hemuyê seruvenê cuyê înan nê, leteyêk kilmî yenî vaciryayîş. Yew bîyaye ser bena (Aktaş, Gündüz, 2018). Heto bîn ra tikê nuştoxan gore hîkaye, romanî ra zaf nîzdîyê tîyatro ya. Hîkaye, kerdişê (aksîyon) ke viraşteyê (fîctîon) xo de weye kena, zey roman nê zey tîyatro şuxulnena (Bates, 2001). Goreyê Andre Mauroîs zî hîkaye, romanî ra zîyedêr tîyatro rê nîzdîya. Zey tîyatro hîkaye zî muhtacê serbanêka zixm, munaye, peynîyêka serkeftine û bi kilmî “perde” ya. Hîkaye ra filmêk peyda kerdiş, romanî ra filmêk peyda kerdişî ra asan o (Çetişli, 2016).

Hîkayeya modern, bi wextan bîya hîre letê. Leteyê nê hîre hebî terzî yewbînan ra cîya yî. Nê; hîkayeya bi terzê Mouppassant, hîkayeya bi terzê Çehov û hîkayeya bi merkezê ez î. înan ra tewr zaf hîkayeya bi terzê Mouppassant û hîkayeya bi terzê Çehov namdar î û tewr zaf înan şuxulîyenî.

3.1. Hîkayeya bi Terzê Mouppassant (hedîse)

Na terze, tewr zaf yena şuxulnayîş. Nameyê xo Guy De Mouppassant ra geno. Guy De Mouppassant, nuştoxêko Fransiz û realîst o. Sazkerdoxê tewrê hîkayeya hedîse yo. Mabendê serranê 1850-1893 di cuyeno. Senîniyê na terze de tewr namdar klasîk bîyayîşî yo. Hîkayeyî bi destpêk, aver şîyayîş û netîce benî. Prensîbanê wext, ca, kes xususîyetanê tewr namdar ê na terze yî. Senîniyê na terze hina yî:

- Terzê Mouppassant di xususê ewilin awanîyê klasîkî de û zey montajê romanî bîyayîş î. Na terze de destpêk, aver şîyayîş, netîce bêqusir bena.
- Goreyê terzê Çehov binena îtîbarîyîn (fîctîon) o, malzemeyê xo goreyê peyamê xo vîjneno û bi rêzkerdişê mentiqî di awan benî.
 - Na terze de hîkayeyan bi zafî hedîse ser a benî. Bingehê hîkaye hedîse ya.
 - Peynîyê nê hîkayeyan bi surprîz qedîyenî.
 - Pê meraq beno xurt, wendoxan serî de meraq virazeno.
 - Goreyê terzê Çehov, binena derg î.
 - Na terze de nuştox, qerakteranê xususîyan vîjneno û îdealîze keno.
 - Ca, kesan û munayeyê hedîse ser a bi detayin vindeno, tesvîranê dergan beno.
 - Muhtewayê hîkayeyan ê ina terze exleb babetanê komelkî benî. Armancê peyam û şîret dayîş tedê est a.

3.2. Hîkayeya bi Terzê Çehov (rewşe)

Na terze, nameyê xo Anton Çehovî ra geno. Anton Çehov, nuştoxêko Rus û realîst o. Mabendê serranê 1860- 1904 de cuyayo. Na terze de hîkayeyan hedîse ser a nê, hîsan û pîskolojiyê kesan ser a vîndenî. Xususîyetanê na terze exleb hina yî.

- Tedê awanîyê klasîkî çin a. Zey destpêk, aver şîyayîş, netîce nêbeno. Bi zafî averşîyayîş ser a vîndeno û destpêk û netîce kilm benî.

- Muhtewayê nê hîkayeyan de malzeme însan û cuyê însan ra leteyêk o.

- Muhtewayê nê hîkayeyan de kesî û hedîseyî tebîî yî. Tedê îtîbarîyî viraşte zaf çin î. mudaxaleyê hedîseyan çin o.

- Tedê prensîbanê bi meraqin çin, cuya rojeyin de qewimîyeno her çî.

- Muhîmîyê munayeyê hedîse tedê zaf tay a.

- Netîceyê hîkaye bi surprîz nêqedîyeno.

- Exleb lehzeyê însan û hîsanê însan ser a vîndeno nay ra zî nameyê bîn zî “hîkayeyê kesit/ lehza/ rewşe” yo.

- Kesanê ci kesanê vîjnayeyan yan zî xususîyan neyî. Ê kesanê ke ma êşkenî derudormaleyê xo de bivînî ê yî.

- Tedê vaciryayîşê bi teferruat, tesfîran ê dergan çin î.

3.3.Moupassant û Çehov

Ma cor de xususîyetanê hîkayanuştişîyê înan ardî têvera. Nika zî ma wazenî ke biney xususîyetanê wertaxî yê înan ra bi kilmî û pêserî ser behs bikerî.

- Wirdî zî wextanî nîzdîyê de cuya yî, wirdî zî dewij î û vaciryayîşê tîpa dewijî de bîyî westa.

- Reyna temaya fovorîyê nê wirdî ra yew, merdimeko zerpak û mesum hetê cîynîyêka hêzin bêrehm yeno xapnayîş yan kedewerî.

- Wirdî zî cîynîyeka derudorê xo rê xemgînî ana, bêhêzin û bêaqil a, qerekerî winayin viraştî.

- Wirdî zî tîpanê cîya cîyayan hola hol naskerdenî nay ra hîkayeyanê xo de teyna arîstokratan û dewijan ra nê, zanaatkar, mamosteyan, memuran, keybanîyan, cînîyanî xiraban, garsonan, doktoran, waştîyan, dewlemendan, feqîran, wendekaran, qetîlan, merdîmanê dîn, qijjan, hunermendan, xortan, axtîyaran usî. ra behs kerdî.

- Nê keyeyê Maupassant de nê zî keyeyê Çehov di ferheng çin bi. Terzê vaciryayîşê înan sade, raştîqîn û rasterast o.

•Wirdî zî wahaerê bengîn (tutku) î, berhemanê xo de ca nêdayî hîsanê centîlmenan ra.

•Wirdî zî qerekeranê xo serê sîstemêka etîkî de vîyerte yan viraşte ronîştî. Cuye û kesan zey înan vînenî o qeyde tesvîr kerdî. Proses înan gore muhîm nêbi, qet ef yan îfade kerdiş lazim nêbi. Tewrê Çehov vano: qet eserê nuşteki çi no ke xirabîyê cuya raştîqîn peynîyê xo de verado (Bates, 2001).

BEŞA DÎYÎN

4. Cûyê Roşan Lezgînî

1964 de Dewa Lîcê Dîngîlhewa de ame dînya. 1996 ra dest bi nuştîşî kerd. Nuşteyê ey kovar û rojnameyan de bi kurdî (kirdkî û kurmancî) û tirkî weşanîyayê. Heta nika 16 hebê înan tercume 32 kîtabê ey weşanîyayê. Ey bi desan kîtabê gelêk nuştexan ke weşanxaneyanê cîya-cîyayan ra weşanîyayê redakte kerdî û weşane rê amade kerdî. Edîtorî û redaktorîya rojnameyê yewin yê safî bi kirdkî *Newepelî* kerd. Ancî kovara edebî hunerî *Şewçîla* weşana. Edîtorê *Weşanxaneyê Roşna* yo. 2009 ra nat keyepelê www.zazaki.net îdare keno.

Qijîyê Lezgînî, dewe de vîyerto. Dewe de teyna 4 serrî wendo. Dima bar keno şino merkezê Dîyarbekir û uca dr cîya cîya karan de xebitîyeno. Nuştex, serra 2002 de bi nameyê “Bîne Dara Valêre De” kitabo hîkayeyê xo xelatê edebîyatî ya Apec Fêrlag AB girewto. Çend serrî dima hetê Şarêdêriyê Sur ê Dîyarbekirî ra bi nameyê musabeqaya ewilin ê edebîyato qijan yew musabeqa yeno saz kerdiş. Lezgîn na musabeqa de bi nameyê “Serkewtena Zerencan” beno diyin û xelate geno. Serra 2011 nat rojnameyê *Newepelî* de redaktorîyê û kovara *şewçîla* de zî edîtorîyê keno. Nuştex, serra 2012 de weşanxaneyê *Roşna* awan kerdo û eynî wextî de edîtorîyê weşanxane keno. Lezgîn, eynî wextî de kovara *Vate* ke serra 1997 de bêvindertiş weşan keno û namdarê kovara tewr berdewamîyê *Zazakî* ya, nuştexanê tewr vîrînan ê kovare yo. *Roşan Lezgîn*, hîkayeyanê ewilanê xo kovara *Vate* de neşr kerdo. Lezgîn, serra 1996 ra nat nuştexo zafhetin ê *Zazakî* yo. Nuştex wareyanê zey rojname, kovare, hîkaye, şîr, edîtorîye, filolojî, açarnayîşî de xebitîyo û xebitîyeno. *Zazakî*, *Kurmancî* û *Tirkî* de berhemê ci estî. (Aydoğdu, 2015).

5. Berhemê Roşan Lezgînî

5.1. Berhemanê Roşan Lezgînî ke weşanîyayê:

- 1) Binê Dara Valêre de (Hîkaye), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Apecî, Stockholm 2002 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul 2002 / Çapê hîrêyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2012 / Çapê çarîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2019.
- 2) Dêsan de Sûretê Ma Nîmîte (Şîir), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul 2005 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2013
- 3) Ferhengêdyomanê Kurdkî (Ferheng), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul 2005 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2017
- 4) Halîn (Hîkaye), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Komalê, Îstanbul 2006 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2015
- 5) Ez Gule ra Hes Kena (Hîkaye), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul 2007 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2018
- 6) Sanîkanê Dîyarbekîrî ra Guldesteyêk (Sanîkî), Enstîtuyê Kelepûrê Kurdkî, Duhok 2009
- 7) Gotîn Dîçe Nîvîs Dîmîne (Meqaleyî), Weşanxaneyê Pêrî, Îstanbul 2009
- 8) Edebîyatê Kîrmanckî ra Nîmûneyî (Lîteratur), Weşanê Enstîtuya Zîwananê ke Tîrkîya de Cîwîyenê, Mêrdîn 2012
- 9) Tarîyîya Adîrî de (Hîkaye), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2012 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2015
- 10) Dersê Zîwanî (Gramer), Çapê yewîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2012 / Çapê dîyîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2015
- 11) Ferhengê Kurdî (Zazakî)-Tîrkî û Tîrkî- Kurdî (Zazakî) (Ferheng), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2013
- 12) Jî bo Kurmancan bî Awayê Muqayeseyî: Gramera Kîrdkî (Zazakî) (Gramer), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2013
- 13) Sorgu (Yaşam), İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015
- 14) Toplumsal Kürt Gruplarından Zazalar (Araştırma), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2016
- 15) Ap Hus (Hîkaye), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2018
- 16) Kevoke, (Hîkaye), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr 2019

5.2. Tercumeyê Ey ke Weşanîyayê

- 1) Suzan Samanci, Sîya Bêdengîyê (Hîkaye) Wergerandîna jî tîrkî: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê Aram, İstanbul 2001.
- 2) Roşan Lezgîn, Lî Bîn Dara Bîyê (Hîkaye), Wergerandîna jî kîrmanckî: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê Elma, İstanbul 2003.
- 3) Sadîq Hîdayet, Sê Dîlop Xwîn (Hîkaye), Wergerandîna jî farîsî: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê War, Dîyarbekîr 2004.
- 4) Malmîsanîj, Cemîlpaşazadeyên Dîyarbekîrî û Neteweperwerîya Kurdî (Lêkolîn), Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2008.
- 5) Îsmâil Beşîkçî, Nasname - Zîman - Netewe û Neteweperwerî (Meqaleyî), Wergerandîna jî tîrkî: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê Pêrî, İstanbul 2008
- 6) Andranîk, Dêrsîm Raywanî û Cografya (Cîgêrayîş), Kurmanckî ra tercume: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul 2010.
- 7) Berfîn Zenderlîoglu & Mîrza Mefîn, Mêrdeyê Şewe (Kayê Tîyatroyî), Kurmanckî ra tercume: Roşan Lezgîn, Weşanên Avesta, İstanbul 2011.
- 8) Arîf Qurbanî, Umrean'dan Topzawa'ya (Roportaj), Soranî Kürtçesînden çevîren: Roşan Lezgîn, Dezgay Xendan, Sîlêmaniye 2012.
- 9) Perwerde de Tetbîqê Zîwanê Dayîke (Meqaleyî), Tîrkî ra açarnayîş: Roşan Lezgîn, Weşanê DÎSA, Dîyarbekîr 2013.
- 10) Polîtîkayê Zafzîwanîye û Plankerdişê Zîwanî (Meqaleyî), Tîrkî ra açarnayîş: Roşan Lezgîn, Weşanê DÎSA, Dîyarbekîr 2013.
- 11) Amadekar: Ferîdûn Bîrgul, Rêberê Bîkarardişê Setê Gulgulînê Gedeyan, Kurmanckî ra Çarnayîş: Roşan Lezgîn, Weşanê DÎSA, Dîyarbekîr 2016.
- 12) Îsmâil Beşîkçî, Dewlet û Kurd (Gotar), Wergerandîna jî tîrkî: Roşan Lezgîn, Weşanên Weqfa Îsmâil Beşîkçî, İstanbul, 2016.
- 13) Îsmâil Beşîlçî, Çawanîya Rejmê û Kurd (Gotar), Wergerandîna jî tîrkî: Roşan Lezgîn, Weşanên Weqfa Îsmâil Beşîkçî, İstanbul, 2016.
- 14) Vera Trawma de Muqawemetê Tutan (Cîgêrayîş), Tîrkî ra Tercume: Roşan Lezgîn, Weşanê DÎSA, Dîyarbekîr 2018.
- 15) Nadîre Gûntaş Aldatmaz, Xewn (Roman), Wergerandîna jî kîrmanckî: Roşan Lezgîn, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr, 2019.
- 16) Roşan Lezgîn, Serketîna Kewan (Hîkaye), Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekîr, 2020 (zazakî.net)

6. Hetê Edebî yê Roşan Lezgînî

Roşan Lezgîn, qey Edebîyatê Zazakî nuştoxêko tewr muhîman ra yew o. Wareyê hikayeya modernî de mîsalo ewîlî dayo. Heta nîka wareyê hikayeya modernî de berhemê tewr zaf Lezgînî dayê. Şeş hebî kitabî hikayeyê nuştoxî est î. Na, seba edebîyatê Zazakî humarêka muhîm a. Teberê hikaye zî zaf berhemê û xebatê ey est î. Nuştox, her çîqas wareyê cîgerayîşî, filolojî, açarnayîşî, folklorî, şîir û komelînasî de xebatanê serkeftîne kerdo zî, wexto ke ma vanî Roşan Lezgîn, hikayeya modern yena vîrê ma. Eynî wextî de zî her çîqas Zazakî de wareyê hikayeyê modernî de çend kesî nuştoxê serkeftin bibî zî, wexto ke ma vanî hikayeya modern ê Zazakî, reyna Roşan Lezgîn yeno vîrê ma.

Roşan Lezgîn, derûdorê û komeliya xo de çi qewmîyeno, hayîdar o. Hikayeyanê xo de exleb meseleyanê komelkî û raştîqîn ser vinderto. Xora yew nuştox, meseleyanê şar ê xo pê qelem ziwanardiş ra mesul o. Dej û meseleyê komelkî tewr zaf bi wasitayê nuştoxan, pê edebiyat hol yeno ziwan. Eynî wextî de wazîfeyê nuştoxan û roşnvîran, inê meseleyanî rê çare vînayîş yan inê meseleyanî rê hayîdar kerdîş o. Lezgîn, berhemê xo de no wazîfeyê xo ardo ca. Teberê hikaye nuştişî û edebiyat kerdîşî, eynîkê komelîya xo bîyayîş girewto xo ser a. Roşan Lezgîn, Dîyarbekir ra yo. Nay ra hikayeyanê ey de exleb mekan Dîyarbekir o û hedîseyî exleb Dîyarbekir de vîyerenî. Lezgîn, fikrê komelîger (sosyalist) û raştîqîn sera yo, sîstemî rê û nîzamo ke ronaye yo rê krîtîkê xo bi wasitayê Dîyarbekir sembolize kerdo (Aydoğdu, 2015). Berhemê nuştoxan de, rêçê cuyê û fikrê nuştoxan estî. Rewşê zerreyîn ê nuştox, beriqîyeno nuşteyê ey rê. Nay ra ca, hetê menayanê sembolîkî dayîş ra unsuro ke muhîm o. Teberê înan hikayeyanê ey de temayanê zey ‘eşq, cînî, meseleyanê cînîyan, erotizm, heskerdişê welatê xo, xemgînî, xerîbî, ziwan, neteweperwerî, îdeolojî, cuya dewe, cuya bajarî ra nêmusayîşî û beynate di mendişî, vêşnayîşê dewan, xiyanet, cehaletî, rewşa milete ûsî. estî. Xulasa, hikayeyanê Roşan Lezgînî hetê tema ser zaf dewlemendî. Nuştox, Tirkî mektebî de musayo û zehmetîyê Tirkî tayzanayîş qijîyê xo de anto. Nay ra tikê hikayeyanê ey de na mesela ser zî vinderto.

Roşan Lezgîn, wahaê kitabo hikayeya modernî ke ewilin yeno hesibnayîşî. Ma êşkenî vacî ke hikayenuştişî ya modern ê Zazakî, bi Roşan Lezgîn dest pêkerdo. Nuştox, bi 6 hebî kitabî hikaye no ware de kêmiyê pîl kerdo de.

Zazakî de hama yew nuşteyo ronaye, termolojî, ziwanê edebî ya ronîşte ra ma nêşkenî behs bikerî. Ziwanêko standartî çin o. Goreyê nê kêmiyan nuştox, pê yew ziwano

serkefte, edebî, alegorik, metaforîk, raştîqîn, viraşte û tenkîdîn hîkayeyanê xo nušto. Zazakî yê nuštox zî xurt o û nay ra zî zîwanê ey tesîrîn o. Hîkayeyan de exleb temayanê û hedîseyanê raştîqîn ca genî nay ra zî nuštox, exleb bi zîwanêko raştîqîn û têsîrîn nušto. Labelê hîkayeyanê viraşteyîn ê ey zî zaf î, û bi zîwanêko metaforîkin û viraşteyîn de nusîyayî. Tikê hîkayeyanê nuštoxî de têsîrê kamîyê şair ê nuštoxî xo ramojnena. Tikê hîkayeyanî de zîwanêko şîrîn şuxulnayo. Heto bîn ra zî nuštox, wareyê hîkayeyanê hedîse û rewşe de mîsalanê serkeftinî dayo. Her perspektife û vaciryoxî de mîsalan dano. Erê, Lezgîn Zazakîyê û kamîyê edebî yê xo ispat kerdo labelê tikê hîkayeyanê ey di hetê zîwan sera, têsîrê Kurmancî ca- ca xo ramojnena, na zî netîceyê tebîyê coxrafya ra ya.

BEŞA HÎREYÎN

7. Daşînasnayîşê Hîkayeyî

7.1. BINÊ DARA VALÊRE DE

Kitab de des hebî hîkayeyî ca genî. Zafiyê hîkayeyan, hîkayeyanê hedîse yî tedê di-hîre hebî zî hîkayeyanê rewşe est î. Kitab, kitabo hîkayeya ewilin ê nuştox û Zazakî yo. Exleb tedê hîkayeyê viraşteyî est î. Beynateyê hîkayeyan de sey numune şîr zî ca genî. Lezgîn, hem nuştoxîyê xo hem zî şaîrîyê xo ramojnayo.

7.1.1. Huzna

Hîkaye, nameyê xo nameyê serqerectere ra, kêynêkêka bi nameyê Huzna ra gena. Huzna, hama kêynêkêka ezeb a. Hîkaye bi şîrêk dest pêkena û ca ca mîyanê hîkaye de şîrî ca genî. Dima bi wesifnayîşê Huzna, ezeb bîyayîşê huzna, rindiyê Huzna beno. Nê wesifnayîşî bi rindiyê tebiêt virazeno; “ *Huzna, vila wisarî; newe vilikê perraya rîyê aye*”. Nuştox bi zafî tebiêtî ra, demsalanî ra, paşt girewto. Kewtişê demê ezebtî û xortî, û eynî wextî de heyf bîyayîşê nê wextan bi paştgîrîyê tebiatî wesifnayo. Nîmeyê hîkaye de wesifnayîşê Huzna, hîsanê Huzna yê ke bi ezebî hama newe ameyî kifş kerdişî û hîsê pozîtîfî ca genî. Nîmeyê hîkaye de zî nê unsuran cayê xo hîsanê negatîfanî rê verdanî. Heta a şewe, hîkaye de her çî wêşî ser a yî. Şewêk mêymananê keyeyê Huzna yenî. Huzna û keyeyê xo bi weşî û camêrdî meymananê xo weye kenî. Labelê heta a şewe no tabloyê weşî û pozîtîfî bedilîyeno. Merdimêko xirab bi nameyê Silê Salî, a şewe çend qeflê top keno û bi tifingan şînî keyeyê Huzna ser. A şewe wexto ke Huzna ber kena a, a lehza de tifing gineno piro û mirena. Qedîyayîşê hîkaye bi tesvîranê negatîfî beno. Senî ke vêrnî de wesifnayîşê rindiyê û ezebîyê Huzna boya dirikan ser a bî” *dirikî bîyî sûr, bîyî gewez. Sey alişkanê Huzna. Gelo Huzna rengê lewanê xo perrnayo dirikan yan dirikan rengê xo alişkanê aye rê bexş kerdo?*”. Mergê Huzna zî bi dirikî ameyî vatiş “ *Binê varanî de gunîyêka germina ke boya dirikan aye ra ameyne, fekê Huzna ra da teber*”.

Dest pêkerdişê hîkaye de bi zafî tasvîranê fîzyolojîkan ca girewtî. Nuştox, bi wesifnayîşê rindan, wendekaran ser de sempatîyê Huzna virazeno û Huzna ser hemê xortanê welatê xo rê îthaf keno. Dest pêkerdişê hîkaye de zî hina îfade keno; “ *seba heme kênanan û xortanê welatê mi, ê ke bi miradê xo şa nêbîyê*”.

7.1.2. Xozî Bîyê Zafî

Na hîkaye nameyê xo qalê serqerekerê hîkaye, Heso Puskulî ra gena. Na rêz eynî wextî de sembolê tema ya. Na hîkaye, hîkayeyêka polîtîkî ya. Vaciryayox, fikrê xo bi na rêz îfade kerdo. Serqerekerê hîkaye, hetê dewlet yeno tepiştîş û kuwayîş. Sebeb zî nandayîşê terorîstan o. Nuştox bi teknîkê cereyanê hîşî (bilinç akımı) serebutanê Heso Puskulî ano verê çiman û wazeno ke ma bizanî seba heqeretê dewlete o kewto çi hal. Heso Puskulî ewilan merdimêko pozîtîf bi, govend ra veyweyanî rê heskerdenê. Nuştox unsurêko şenayî zey govend ra qereker ano verê kuncê dêsê mizgefte. Mîyanê serran de bediliyayîşê Heso Puskulî û mehsumîyê Heso Puskulî ser a, îdeolojîyê xo, heqeret kerdişê dewlete bi şarê kurdan û dewan ardo verê çiman. Bi rêzê “ Xozî bîyê zafî” îthafê merdimê xiraban sera sembolize keno, wazeno ke bêwaharîyê milletê xo biaro ziwan. Peynîyê hîkaye de bi vatişê na rêzê Heso Puskulî qedneno; “ *Bira, xozî bîyê zafî. Ez se vajî? Wexto ke welatêk de însanî qedîyayî, heş û xozî bene zaf û rêzan pelixnenê*”.

7.1.3. Rem

Hîkaye, zey zafîyê hîkayeyanê kitabo “ Binê Dara Valêre De”, bi şîrêk dest pêkena. Ina şîre kilmîyê hîkaye temsîl kena;

“Wexto ke kerexîyena hêvî,

Heta bi peynîya xo zî asena êdî.

Û lewê toyê vilehinarênî tim mi ra dûrî,

Çimê mi zî kevza çimanê to de mendîbî.”

Hîkaye, hîsanê zey eşq, vîrkewtiş, tenayî û bêçareyî ra behs kena. Tedê ziwanêko lîrik û ca ca zî melankolîzm ca genî. Dest pêkerdişê hîkaye zî hewayo melankolîzm de beno. Hîkaye, bi terza Çehov (hîkayeya rewşe) de nusîyaya. Vaciryox û qehreman seycê yî. Vaciryox, zerreyê odayêk de bêçare û têna yo. Hîşê xo de ma beno vîrameyîşanê xo. Nuştox, bêbextîyê xo bi na perse îfade kerdo; “ Gelo şima vanî bextê merdimî sîya yo, yan ê welatê merdimî?” na rêz, eynî wextî de hemê merdimî ke eynî erd ser cuyenî temsîl keno.

Vaciryox, wendekaranê xo rê çîyêk nênimneno, çi hîs keno, çi vînenno o qeyde zî vaciryayo. Hetta sîrê xo zî êşkera keno; “ *înan bilasebebe uca ez mirdîya xo kuwaya. Qayîşê mi zî mi ra girewt. Mi çi rey na mesela yewî ra nêkerdo. Ez hama newe şima ra behs kena.*”.

Vaciryox, yew ca de kuwayîş werdişê û qederê bêbextîyê xo bestneno heta kuwayîşo ewil ke dadîyê xo ra werdo. Wazeno vaco ke, qederê ma dadîyê ma ra bîyayîşî ra xora belu bi.

Nuştox miheqeq her berhemê xo de peyamê ziwanê dadî dano û tenkîd keno. Na hîkaye de zî eslê xo, xo vîra kerdişî, ziwanê xo de qisey nêkerdişî, asîmîle bîyayîşî tenkîd kerdo û bi vateyo vêrîn zî zixm kerdo; “ *hemê kurd ê, la bi tirkî qisey kene. “ Nehêy şîyê şaristan bîyê leblebi!”*”

Nuştox, meseleyanê komelkîyanî rê eleqeder o. Yew ca de bêdeletîyê re bi metaforêk bale anceno; “ *Ax, ez nêzana seba çi însanî inê teyr û tuyuranê bêguneyanê masuman dekenê qefesan, la seba çi maran, marulayan û dimpiştikan nêdekenê qefesan?*”. Tîya de teyrû bêgunayan, vaciryox o. O zî mîyanê odayêk de dej anceno û têna yo. La ê ke sebebê dejanê eye yî, mîyanê azadî de cuyenî.

Hîkaye, bi hewayo melankolîzm destpêkeno û eynî hewa de bi mektubêkê lîrik û xemgîn zî qedîyeno.

7.1.4. Baba

Hîkayeya “ Baba”, hîkayeya zaf qijkek a. Bi dîyaloganê dadî û keyneyê aye de bena. Ma dîyaloganê înan ra fehm kenê ke babîyê înan merdo. Dadî, bi bêçareyî mergê merdeyo xo, keynaya xo ra nimnena. Hîkaye, zaf kilm a la zaf têsîrîn û manîdar a.

7.1.5. Binê Dara Valêre De

Kitab, nameyê xo na hîkaye ra girewta. Hîkayeyêka hedîse ya. Hedîse binê dara valêre de vîyeren, loma nameyê hîkaye zî “ Binê Dara Valêre De” ya. Hîkaye, bi temayanê zey eşq, meraq û erotizm balê ancena. Bi vaciryayîşê fekê keso yewin de nusîyaya. Vaciryox û qehreman yew kes î. Bi tesvîranê fizyolojik û pîskolojîkan ê zixman hîsanê qerekeran hola hol ameyî musnayîş. Yew ca de vaciryox, bi teknîkê agerayîşê apey, ma beno vîrameyîşanê xo û vîrameyîşanê xo de ma rê qey xortêko kewtişê demê ezabtîye de û dewe di cuyeno rê rêçan dayo. Hîsanê ke hama newe ameyî kifş kerdişî, yew xortêko ezeb de senî beno, dor û dormaleyê ey çi tesîrî tedê verdenî ra behs kerdo.

7.1.6. Îtîraf

Hîkaye, hewayê vîrameyîşî de bi fekê keso yewin de nusîya ya. Serqereker, bi teknîkê agerayîşê apey, ma beno vîrameyîşanê xo. Mîyanê vîrameyîşanê serqerekerî de yewna qereker est a û a zî hîkayeya xo vaciryena. Ma vajî sey mîyanê hîkaye de hîkaye est a ya.

Hîkaye, serebutanê yew cîynîya cuye ra behs kena. Beynateyê serqereker û na cîyneke de gavegalêk(sohbet) bena û vîrameyîşanê xo vaciryenî. Hîkaye no hewa de bena. Hîkaye, mewzuyanê sey na komelî de qewramê namus û tengasîyanê yew cîyneke ra behs kena û balê ancena.

7.1.7. Şewa Sipî

Hîkayeyêka qijkek a. Vaciryox, teyna hîsanê xo vaciryayo. Yew şewa zimistanî de, wextê varayîşê vewre de vaciryox, vîrkewtişê û dejê waştî û welatê xo anceno. Bi ziwaneko lîrik û hewayo sohbetî de nusîyaya.

7.1.8. Dîyarbekîr Seraser Eşq

Hîkayeyêya qijkek a. Bi ziwano senetin û lîrik de hewayê şîrî de nusîyaya. Nuştox, eşqê Dîyarbekîr û waştî bestnayo yewbînan rê û bi tesvîranê zixm û dergan yewbînan resayîşî û bîyayîşê welat bi ziwaneko edebî de vaciryayo.

7.1.9. Şîyayîş

Na hîkaye zî, hîkayeya qijkek û rewşe ya. Hîkayeyêka lîrik û têsîrin a. Vaciryox, vêşayîşê û wêran bîyayîşê welatê xo, mergê şarê xo yê bêbextî û xemgînî û fetiliyayîşê û ca verdayîşê welatê xo bi ziwane têsîrîn vaciryeno.

7.1.10. Tewî

Hîkaye, hewayê mektûbî de, bi ziwaneko lîrik û edebî de nusîyaya. Hîkaye, bi hewt qisim lete bîya. Zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, hîkaye bi fekê keso yewin o yewhumarî de ameya vaciriyayîş. Hîkaye de temayanê zey, fetiliyayîş, xerîbî, vîrkewtişê welat û waştî, eşq ca genî. Zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, na hîkaye zî bi ziwaneko edebî û têsîrîn balê ancena. Nuştox, zafiyê hîkayeyanê xo de meseleyanê ziwana, komelkî, îdeolojî yan edeletî rê peyamêk şiraweno. Na hîkaye de zî cayêk de seba bêdeletîyê zeîfî û quwetinî teşbîhêk viraşto. *“maseyê pîlî ê gîjkekên wenê!” “Axx nê maseyê qijkekê rebenî! Leweyê behrî de, na rey nê*

teyrê sîyayê bêînsafî înan rehet nêverdenê. Çi dinyayeka xerîb a! Kam eşkeno kamî, ey weno". Vaciryox, zeîfîyê xo, mîyanê şaristano xerîbî de bêkesîyê xo, bêdeletîyê komelkî bi na teşbih ardo ziwan.

7.2. HALÎN

Kitab de 13 hebî hîkayeyî ca genî. Zafîyê hîkayeyan, hîkayeyanê rewşe yî, la tedê hîkayeyanê hedîse zî est î. Halîn, kîtabo diyin yê nuştoxî yo. No kitab de zî hîkayeyan bi şîiran rê xemilîyayî.

7.2.1. Wayîrê Zimbêlan

Kitabê "Halîn" de hîkayeya ewilin a. Hîkaye bi leteyêk şîirê Feqîyê Teyran dest pêkena. Bi hokê ewnîyayîşê temaşekerdox û vaciryoxê fekê keso yewin de nusîyaya. Vîrameyîşanê vaciryox û serqerakterî ra behs bena, temayê şorişgerî vejena vênî. Hîkaye serqeraktero Ehmed ser a nusîyaya. Hîkaye di yew ca de perspektîfê şorişgerî ser a krîtîk kerdo. Merdimo şorişger zî însan o û gera o zî zey hemuyê însanan hîsanê rindan ser a bicuyo "*Qey merdim şorişger bo, o wext ten ajan, çîle, qehr û qotikê bêemanî para merdimî yê?*" "*Kamî no fikro teberê însanîyetî de kerdibi sereye ma?*".

7.2.2. Hêrsa Estûna Mermere

Hîkayeyêka kilm a. Vaciryox, temaşaynê xo, ma rê bar kerdo. Hîkaye, otobusî de vîyarena. Hîkayeyêka rewşe ya. Yew xort, yew keynaya ezebe eciz keno û keyna zî peynî de hêrs vera reaksiyon dana ci. Nameyê hîkaye zî heta peynî sebr kerdişê û hêrs bîyayîşê keyneke temsîl kena.

7.2.3. Tena Estareyî Şahid Bî

Hîkayeyêka hedîse û derg a. Bi perspektîfa homayî û vaciryoxê keso hîreyin ê yewhumarî de nusîyaya. Temayê merge û wezîyetê herranê kurdan bi ziwanêka serkefte ameyî şuxulnayîş. Zey zafîyê hîkayeyanê xo, nuştox, na hîkayeya xo de zî rewşe sîyasî yê Dîyarbekir yew qeyde ardo ziwan. Mergê babîyê xo dîma bêçareyîye ra yew xort welatê xo ra bar keno şino yewna bajarî de doktorîye waneno labelê bi xeberê mergê dadîya xo badê serran reyna ageyreno şino welatê xo û o ca de ê hîsê û vîrameyîşanê mûspetî reyna benî gonî. Nuştox, hîkayê winayin de şîiran û dêyran ra îstîfade keno. Na hîkayeya xo de zî ca dayo şîiranî rê.

7.2.4. Mergê Yew Kutikê Esilî

Hîkayeyêka hedîse ya. Derg û têsîrîn a. Bi perspektîfa homayî û vaciryoxê keso hîreyino yewhumarî de nusîyaya. Na hîkaye yew kutiko esil ser a nusîya ya. Serqereker zî kutik o. Hokê ewnîyayîşê yew kutikî ra ca verdîyayîş û merg ameyo ziwano. Hîkaye bi teknîkê birnayîş û apey şîyayîş ê hîkaye, bîyayîşê û serguzeştê kutik ameyo musnayîş. Bi hokê ewnîyayîşê heywanan, hîsanê û zerr şikiyayîşê înan, sedeqetîyê û wefayê înan bi ziwano zelal û serkefte ameyo musnayîş.

7.2.5. Kema Hewirsî

Kema Hewirsî, hîkayeyêka rewşe ya. Bi hokê ewnîyayîşê homayî de nusîyaya. Wextê serwedertişê Dîyarbekirî ra behs bena. O wextan de dewî ameynî vêşnayîş. Badê vêşnayîşê dewan camerdanê dewan bi rêzan peyeyê koyanî Lîce de sey hêsîrî ameyî kiştiş. Mîyanê nê camerdan ra yew Tirkî nêzano û bi îşaretan xîyanetê dewijanê xo keno. Labelê no xîyanet ey nêxelisneno ê pîyori bi talîmatî Qomutanî yenî kiştiş.

7.2.6. Elametê Qîyametî

Hîkayeya zaf kilm û rewşe ya. Qasê yew rîpel a labelê nuştox yew rîpelî de zaf çiyî ardo ziwano û tenkîd kerdo. Destpêkê hîkaye de ziwane dadî de perwerde nêbîyayîşî, bade cû zî na komelî de cayê cîynîyan û keynayan, û cehalete tikê sofîyan krîtîk kerdo. Seke sernuşte ra yeno fehm kerdiş, sofîyanê dewe wendişê keyneyan û vêrnîyê camerdan de ronîştîşê cîynîyan sey elametê qîyamet vînenî. Nuştox, waştî ma rê bimojne ke cehalet bi yew rîpel zî êşkeno bîyero fehm kerdişî.

7.2.7. Birîna Ke Çareyê Mi De Ya

Hîkaye, sey vîrameyîşî de nusîyaya. Çareyê vaciryoxî de yew birine est a. Vaciryox sebebê na birîna xo hewayê vîrameyîşî de ma rê vaciryayo. Dehkerayê hîkaye, cuyê yew cîynî û camêrdî ya. Dewe de nê wîrdî zaf namdar î. Rojêk helê sohbetî de na cîynî, Xane yew zurêk erzana vaciryox zî cîyneq şeqizneno û dadîyê xo ra kuwayîş weno. No kuwayîşî ra pey yew rêçê birine ci rê maneno. Peynîyê hîkaye de sebebê na birîne û derheqê înan de vîrameyîşanê xo vaciryayo. Tedê mizah zî xo ramojneno.

7.2.8. Pêrodayîşê Kutikan

Na hîkaye, tena yew paragrafî ya. Nuştox, tena bi paragrafêk ra, ma rê raştîyê ganîyan moto. Hîre hebî kutikî bi aştî yewbînani de wext vîyerenî. O hel de yew doman asteyêko destê ey de yo geno erzeno mîyanê kutikan û o wext de kutikan destpê pêrodayîşî kenî, aştî wedarenî. Nuştox, waştö ke ma rê bimojno; eke mewzu behîs menfeat o, gonîyîn sênî bedilîyenî, holî cayê xu xirabîyê ra sênî verdeno. Yew çeç, aştî xeripnayîşî rê bes o.

7.2.9. Perşe

Na hîkaye zî hewayê vîrameyîşî de nusîyaya. Vaciryox, Pîra Eyšê û ternê aye Dîlber ra behs keno. Pîra Eyšê zaf axtîyar a. Nameyê keynek Dîlber a labelê leqebê aye “Perşe” ya. Rojêk vaciryox şino keyeyê înan seba elektrîke hetkarîye bikero, pîra Eyšê ci rê meseleya leqebê “ Perşe” vaciryena. Vaciryox, axtîyarîyê aye sera termê “cîynek” şîrove keno. Pîra Eyšê çiqas axtîyar a, ternê aye zî hendê ezeb, teze û rind a. Vaciryox, rindiyê na keyneke û pîre mîyan de tenaquzîye anceno. Wazeno ke keyneke de bizewîjo la rojêk aye zî zey dapîra xo bena axtîyar, loma zereyê ey keyneke ra manena. Bi na tenaquzîye, termê “rindî” ano fikirayîş. Heto bîn ra hîkaye de temayanê qorucitî, meseleyê gûn/merdimkiştîşî û di rîyê rindiyê axtîyartî û ciwantî ameyo şuxulnayîş.

7.2.10. Xayîn

Hîkayeyêka rewşe ya. Dehkera û temayê hîkaye îdeolojîk a. ‘Partîya Hadeş’ ra behs beno. Wextêko berpîrsîyarê partî, qoltuxê ser ronîşteyo û qîsey keno, yew cîynek şina vêr masayê berpîrsîyar sera û bi hêrs qîsey kena. Lajê aye heps de yo û ci rê, di qalî erşawitibi. Ê ke zerre de yê hê îşkence vînenî û ê ke hê teber de yî rewşe înan hol o. Cîynek peynîyê vatişê xo de nengan zî çînena. Badê vatişê cîynek sera, berpîrsîyar herindê qoltixê xo de cîynek ronîşneno û şino. Badê hîre rojî xeberê mergê o berpîrsîyar yeno û cesedê eye de rêçê şkence zî eysenî. Nuştox, waştö ke ê ke teber de yî, ê zî zaf zehmetî ancenî û kedeyê înan zî est î, bimojno.

7.2.11. Serkewtena Zerencan

Hîkaye bi pîserî ser sînayîşê heywanan sera nusîya ya. Serqereker, heywanan ra bi taybetî zerencan ra zaf hes keno. Çira zerencan ra hendê hes keno, bi tîvernayîşê sewbîna teyran îfade kerdo. Dewe de bi nameyê Ap Hûsî merdimêk est o. Ap Hûsî tim şino seydê zerencan. Serqereker zî Ap Hûsî ra zaf xo keno û zewtan dano piro. Rojêk wexto ke Ap Hûsî

seyd de yo şino damanê ey xeripneno û kutikê xo yê Belek fineno zerencan ser a û zerencan firr danî xo xelesnenî. Bi serkewteyê zerencan, serqerakter zaf şa beno û peyamê azadî dano.

7.2.12. Ziwanê Mehellî

Na hîkayeya kilmî de nuştox, bi taybetî ziwanê sera balê anto. Dest pêkerdişê hîkaye de “ *çi keso ke wazeno xuyê şarê yew welatî bişinasno, tena wa biewnîyo ziwanê hawayê qiseykerdişê înan ra, bes o.* ” bi na tespît, ehemmîyetê ziwanê rê balê anceno. Nuştox, na hîkaye de bipîserî ser însanîyetî ra dûrkewtişê ê şarê Dîyarbekîrî, bedilyayîşê însananê şaristan, ziwanê dadîyê xo de qisey nêkerdişî û tira dûr kewtişî sera vindeno. Şarê Dîyarbekîrî, Kurdî qisey nêkenî û Tirkî zî xirab qiseykenî. Nuştox, na dilema û beynate de mendişî krîtîk keno. Goreyê nuştox, merdim ganî ya ziwanê dadîyê xo de qisey bikero yan zî o ziwanê bîn ke qisey keno, rast û weş qisey bikero. Labelê şarê Dîyarbekîrî wina nê yî, beynate de mendî. Wexto ke merdim înan de bi Tirkîya hol qisey bikero, muameleyê polis kenî eke bi Kurdîya akademîkî de qisey bikerî, muameleyê awrupayîj kenî. Yanî her hetê înan de tenaqûzîye, xeripîyayîş û beynate de mendişî est î. Nuştox, tena seba ziwanê nê, hetê însanîyetî ra zî dûrî kewtişê înan zî krîtîk kerdo.

7.2.13. Halîn

Na hîkaye nameyê xo daye kitabî rê. Hîkaye, yew hîkayeya raştîqîn a. Nuştox bixor qerakterê hîkaye yo. Rojêk, merdimêk nuştox bi telefon geyreno û wazeno ke yew binan bivînî û hîkayeyê xo bido şinasnayîşî. Înan yenî pîhêt û nuştox beno meymanê no merdimî. No merdim, dewe de cuyeno û wazarê banêk û baxçeyêk zey leteyêk bêhîştîyo. No ban, berzunî de virazîyayo. Wexto ke nuştox no ban vînenê, qerokolî yeno vîrê nuştoxî rê. Çimke goreyê nuştox, no welatî de qerokolî seba hukmkerdişî, tim berzunî de mîyanê zergunî de benî. Merdim û cîynîya ey, no meymanî de serguzestê xo nuştoxî rê vaciryenî. No merdim, welatê xo ra meseleyanê sîyasîyanî ra remeno nîzdîyê vîst serrî Awropa de xerîbî de cuyeno. Dewê înan ameyî veşnayîşê û merdimanê dewê înan zî merdî. Welat de seba ey çîk nêmendo. O, Awropa de zaf çîyî cuyeno labelê vengîyê zerreyê xo nêşkeno dekerê. Her çî ra beno serdin û ruhê xo vîndî keno. No halê xo bi nê rêzan îfade keno; “*Ez kewta ruhê xo dima. Mi ruhê xo şinasna. Ê badê ke mi xwu û ruhê xwu şinasna, a game mi wina bawer kerd, yan gerek mi halînê ruhê xwu bidîyêne yan zî êdî na dinya de cayê mi çin bi!*” Qerakter gore, kamîyê û aîdîyetê însan, halînê ruhê însan o. Merdim, badê vîst serrî ageyreno welatê xo û dewe xo de xo rê banêk virazeno. Zewijîyeno û yew cuya newe rê dest pêkeno. Badê ruhê xo

vîndî kerdiş, vengî de cuyayîşî dima rojêk kitabê nuştox waneno û fikranê ey bedilyeno. Teberê hîkayeyê no merdim, nuştox vêşnayîşê dewan, qîymetê tebiatî nêzanayîşî, mîmarîyê kurdan de aver nêşîyayîşî seke zey mewsimêk ameyî viraştiş rê balê anceno.

7.3. EZ GULE RA HESKENA

Kitab, bi 32 hebî hîkayeyanî ra yena meydan. Hîkayeyanê kitab exleb kilm î, tedê hîkayeyanê metoforîkîn zî ca genî. Bi zafî hîkayeyanî rewşe ra yenî meydan.

7.3.1. Şorbaya Şore

Na, hîkaye lajêk feqîr û safîyek sera nusîyaya. Dewe de lajêk est o. Seba ke o, safîyek o û esayîşê ey zî safîyêk o, hemeyê dewijan pê ey mesxere kenî. Eslê xo de lajêko baqil, nermek û zîrek o. Hendo zîrek o ke, wexto ke yew ten de sohbet keno qalê xo keno derg her hetê ra fikirreno ke çîyo ke xelet mevajo. Nay ra zî biney erey qisey keno. Coka zî muameleyê bêaqil vînenê. Şewêk embazanê xo de beno meyman. Seba ke pê mesxere bikerî, şorbayê aye kenî solin. O zî nezaketî ra şorbayê xo qedneno vengê xo nêkeno û keweno rayîr. Bacê fehm keno ke înan seba mesxere kerdiş şorbayê ey kerdî solin. Ancî ageyreno û şino ber keweno û vano: “*Şorbaya şima zaf şorre bî. Mi va ez şima ra vajî ke şima nêvajê “ Ey tey nêveto ke ma mexsûs wina kerdo!”*”. Bi cewabê ey o nezaketin dima înan pîya huyenî. Her çiqas însanî ey şiknenî û pê mesxere kenî, o reyna nermok û nezaketin o ke însanî nêşikneno.

7.3.2. Fitwaya Nengan

Na hîkaye hewayê fiqra de nusîya ya. Merdimêk est o, zaf hol o labelê yew kurmê xirab ê ey est o. Her çîyê xo de hol o labelê wexto ke yew xirabîyê, bêdeletîyê, bêedebîyê vînenê yan eşnaweno, nêşkeno xo bitepiş nengî çînenê. Wexto ke hêrs beno nengî çînenê. Nêşkeno no kurmê xirab terk bikerê, peynî de şino Muftî het. Wexto ke şino Muftî het, seba ke o ci rê empatî virazo, vano: “*Muftî Efendî! Yew birayê mi estibi. Ê çendanê verî ma veyweyê ey kerdbibi. La wexto ke ma velgecan de velg birnayêne, dare ra kewt war û merd. Cîynîya ey mende vîya. Nika ma aye ser o kewtê pê. Wexto ke ma a ardebî, ma qalîne aye dabi. Ez vana ez aye ro xwu mare bikerî; yew lajê mi esto ke o zî êdî ameyo wextê xwu yê zewacî, vano ez ro xwu mare kena; babê aye zî vano ez keynaya xwu bena keye. Ti se vanê? Fitwaya to çi ya?*”. Wexto ke wina vano, Muftî hêrs beno û nengî çînenê pê. Bi na mesela nuştox waştê ke bimojno ke tikê meseleyan estî ke, merdim hîşê xo vîndî keno, hendo xirab î. Nê meseleyanê winayin ser a zî rê nengî yenî çînayîş û no zî beşerîyetî ra yo.

7.3.3. Herdîşe

Dewe de merdimêk est o. Badê mergê kelceyê ey, beno nêweş. Kes sebebê nêweşîyê ey nêzano. Nêweşîyê ey roj bi roj beno xirab. Rojêk wexto ke binê tuyer de ronîşte yo, malayêk yeno û ci rê nasîhet û dua keno. La no merdim, goştarîyê mala nêkeno balê xo dano hêrdîşê mala ser. Vano: “ *Xoce Efendî, yew kelceyê mi estibi, nêweş kewt. Par enê wextan, binê ena tuyere de, cayo ke ti nika ronîşteyî de, wexto ke nîşor kerdêne, herdîşa ey zî sey herdîşa toleqayne. Mi ke ewnîya herdîşê to ra, kelceyê mi ame vîrê mi û zerrîya mi xeripîya!*” Badê nê qalan hêrs beno vano: “ *enê ra merdim nêvejîyeno!*” û şino. Tikê kesî estî ke helê mergî de zî nêbedilyenî, yê xo ra nêyenî war, gan vejîyena kurm nêvejîyena.

7.3.4. Hewn

Na hîkaye, behsê birayî û tehdâyê kerdişê birayo pîl kena. Di birayî est î. Birayo pîl, tim birayo qij sera tehda virazeno, o merdimî ra nêhesibnena bêwijdanîye keno. Na hîkaye behsa xilafî û tenaquzî yê dindar bîyayîşê birayo pîl o kena. Birayo pîl, şikestîyê xo bi dîn û hukm kerdişê birayo qijkekî nimneno. Rojêk helê cemaatî de birayo qijkek firsend vînenî û vano ez hewnêk dîya. Hewnê ey de, di leşkere homayî yenî û dirîyîyê birayo pîl eşkera kenî. Hâlbukî, birayo qijkek hewne nêdîyo, teyna meramê xo îfade kerdişî de zey firsend şuxulneno. Birayo pîl zî mesela mesela fehîm keno û vengê xo nêkeno. Tikê merdimî estî; înan de kêmiyê çita estî, behsa aye zaf kenî. No bira de zî merhamet, wîjdan û îman kêmi coka tim qala wîjdan û îman keno.

7.3.5. Henekçî

Her dewe de miheqeq yew merdimî henekçî, gej, safîyek est o. Dewanî de inê tîpan zaf namadar î. Na dewe de zî merdimêko henekçî est o. Teyna qalanê ey nê, esayîşê ey zî huyayîşê merdimî ano. Helê şenayî de herkes bi no merdim qayîl o labelê helê merg û tezayî de kes nêwazeno ey bivîno çimke huyayîşî înan pê yeno. Rojêk pîlêke dewe mireno. No merdim zaf namdar û nas o. Verê defn kerdişê no merdim, dewijî qalê xo kenî yew û no henekçî ra vanî ti mêye serê mezeli keye de vîndero. Eke to zey vateyê ma bikî, ma perê danî to. O zî bi bêzerrî mecbur maneno qebul keno. Labelê zaf dejenî. Wexto goristan de defn kenî. Şino vêr cemaat û vano: “ *Gelî dewijan, şima şan de soz da mi, şima bi fekê xwu va*” eke ti nêrê sere mezeli, ma her yew hezar paxnot pere dane to.” *Şima zî dî ke ez nêameya sere mezeli. De qet nêbo hema ke şima vila nêbîyê, peranê mi bidene mi. Mi keyeyê xwu heme arêdayo; mi pot û pertalê xwu piştê. Ez xwu rê ewro ena dewe ra bar kena şina!*”. Badê nê

qalanê ey, dewijî hem şarmîyenî hem qehrîyenî. Herkes seycê nê yo, tikê însanî cîya yî. Ganî mîyanê komelî de ca bidîyero înan rê zî. Nuştox, hewna meseleyêke komelkî rê balê anto.

7.3.6. Homa û Pêxamber

Hîkaye de behsa dişmentîyê dewijan bena. Yew dewe de dereyêk est a ina dere, mîyanê di mehleye dewe de ya. Nê di mehla qet yewbînanî de qîsey nêkenî sey dişmen î yewbînan rê nengî çînenî. Sebebê na dişmentî zî kes nêzano, zaf vêrînan ra mend a. Mîyanê dewe de tim pîyordayîş û şer est î. Dewanê dormaleyan rojêk wazenî înan de aşî virazî. Her di mehle ra yew pîlî de qîsey kenî ûwazenî bîyarî têhet. Labelê înan yewbînanî rê rikdarî kenî. Her di zî vanî ez nêşina wa o bîyero mi heta. Ino berberî de înan ra yew vano “ez pêxmer a, nêşina wa o bîyero cayê mi.” Wexto ke înan şînî o bînî rê peyamê ci benî, o bînî zî vano “ ez zî Homa yo”. Rikdarîyê û dişmentîyê nê dewijan hendo girdo ke, nuştox metaforê ‘ Pêxmer’ û ‘ Homa’ şuxulna yo.

7.3.7. Boya Lewanteyî

Hîkayeya rewşe ya. Hewayê vîrameyîşî de nusîya ya. Hîkaye, beynateyê vaciryox û di camêrdî di rayîrwantîyê qamyonî de vîyerenana. Sohbetê û rewşe şofer û yew rayîrwan, balê vaciryox anceno. Por û zîmbelê înan boyaxkerde yî. Boya lewanteyî înan rê yena. Wexto ke şofer û vaciryox kewenî rayîr, yewna camerd, rayîrwan beno meymanê înan. O camerd û şofer yewbînan nêşinasnenî. O camêrd ra zî boya lewanteyî yena û o zî por û zîmbelê xo boyax kerdo. Şofer ci ra perseno: “ *Dayza, yan ti newe ra zewecîyayê yan zî ti ro cînîyan geyrenê!*”. O zî vano: “ *Ti raşt vanê! Ê çendan mi xwu rê qotêk keyna remna.*”. Vaciryox sohbetê înan rê şaş maneno. Bacê o camerd vano: “ *Dûrê huzirê şima, to dî vanê: Kutik kutikî şinasneno!*” *wina aseno ke zêde ferq mîyanê ma de çîne yo!*”. Seke ino cewabê camerd ra eşkero beno, merdim xora zano. Eke ma sênî cuyenî, sênî hîs kenî, sênî fikiryenî, ferasetê ma senîn a, ma ê binan zî zey xo zanî. Coka zî zafiyê problemanê komelkî na hîşê ra bena. Badê na qala camêrdî, şofer vano: “ *Ti zî raşt vanê! De ti zî zanî, eke cînî çewres ra vîyerte êdî bena xirbelose, xeyr tedê nêmaneno. Cînîyê tezeyî weş ê. Koleye to bê, qicî êdî bîyê tamam. Halê mi hetê debara ra baş bîyo. Mi zî xwu ra yew keyna arda.*”. Hîşê nê camerdan teyna cînîyan sera yo. Nê cînîyî sey koleyê û malê xo vînenî û tira zey çiyeko zaf normol behs kenî. Peynîyê hîkaye de vaciryox şoforî ra perseno ke ey çara fehm kerdo ke o newe zewecîyayo. Şofer zî vano ez boya lewanteyî ra fehm kerdo. O zî boya lewanteyî seba balê cînîyan antişî sawito xora û por û zîmbelê xo boyaxkerdo loma xora zano.

7.3.8. Çaya Serhedî

Hîkaye, vîrameyîşê vaciryox a. Bi nameyê Faysal yew hemşerîyê vaciryox est o. Înan pîya Qibris de eskerîyê kenî. Wexto ke vaciryox keweno îzne, Faysal wazeno ke o fotografê xo bero bido dadî û babîyê ey rê. Vaciryox zî ey nêşikneno şino welatê Wan. Dadî û babîyê Faysal Muradîye de cuyenî. Vaciryox şino înan vînenê. Wexto ke dadîya ey, vaciryox vînenê, vana qey lajê ayê yo. Bacê şînî zerre, vaciryox beno mêymanê înan. Badê werdişê şamî, dadîya Faysalî çay dem kena. Labelê çaydanê înan zaf gird a. Vaciryox emrê xo de çaydanê hende girde qet nêdîbi. Cîynek, çayêk kena de. Înan zî şimenî. Badê çend qedehî, vaciryox êdî nêşkeno bişimo. Labelê qet fayde nêkeno, cîynek her reydi bi zorî newe ra kena de. Çiqasî o vano ez nêşkena bişimî, înan israr kenî. Çimke zagonê înan de çay şimitiş çiyêko zey zarurî yo. Bi taybetî camêrdî zaf çay şimenî. Peynî de vaciryox, çareyêk xo rê vînenê. Wexto ke aya çaye kena de, o zî mînderî sera rişneno. No wazîyet xeylêk dewam keno. Badê vaciryox fehm keno ke eke înan mînderî bivînî, vanî qey o mîze kerdo. Badê no hîşyarbîyayîşî zaf şarmîyeno û bibermayîş qîreno: “ *Ti dekena û ez tîya de rijnena, ti dekena û ez rijnena... De deke, hadê deke!* Hîkaye de, ferqê kulturê welatan ra bi ziwanêko mîzahî behs bîyo. Heto bîn ra kulturê ma de, şarê ma zaf meymannerwerî. Labelê tikê wextan de no meymannerwerî meymanî ecîz keno. Wexto ke yew ten bîyero keyeyê înan û biwero bişimo, înan zaf kêyf kenî çimke hina dîyî, kulturê înan hina yo. Labelê zaf israr û tehdâyî çiyêko hol nîyo. Ganî meymannerwerî û ecîz kerdişî mîyan de sînorêk bibo.

7.3.9. Abc

Şarê dewî exleb cuya perwerdeyî ra dûr î. Na hîkaye de, dewe de mekteb bena a. Dewijêk zî nêqayîl o lajê înan şero mekteb çimke ganî o verê pesî de vîndero. Labelê mecbur maneno şaweno mekteb. Her roj lajê xora perseno şima mekteb de çita musayî? Laj zey her fekê xo keno a û vano “aaa!” her roj babîyê ey cira perseno û heta herfa ‘c’ no wezîyet dewam keno. Badê babî hêrs beno nengî çînenê û lajê xo mekteb ra geno. Hîkaye de cehaletîyê perwerde bîyayîşî û seba menfeetê xo, qîjanê xo mekteb rê nêşawitişî ser a vindîyaya.

7.3.10. Galîleoyî Raşt Vato Ke Dinya Gilor A!

Hîkayeyêka hewayê mîzahî de nusîya ya. Di embazî qursê Kirdkî di perwerde benî. Yew Ardahan ra, yew zî Erzîngan ra yo. Qursê înan zî Dîyarbêk de yo. Yew embazê înan, înan suke de çarneno. Înan semtê Ofîs zaf ecibnenî. Rojêk tena şînî labelê rayîr nêzanî. Heto

raşt sera fetilyenî, heta ke piyore Dîyarbêk geyrenî û yenî bînayê xo ver. Şaş manenî xo rê. Înan ra yew vano: “ *Galileoyî rast qeşe kerdo ke “ Dinya cilor a!”*”

7.3.11. Faydeyê Kursê Ziwanê Kurdî

Na hîkaye bi ziwano tenkîdîn de nusîya ya. Nuştox ina hîkaye de hem şarê xo yê kurdî hem zî dewlet krîtîk kerdo. Seba abîyayîşê qursê ziwane kurdî dewlet tikê çiyê bêmuhimî mane keno. Axir peynî de abeno labelê na rey zî wendekarê qurs zaf tayî. Tena ê ke teqawut bîyî, yan sîyasetmendarê vêrîn î, axtîyar î ê yenî. Derdê înan zî qurs, wendiş û musayîş nîyo, tena seba wext vîyertiş yenî. Loma qurs zî qefilyeno. Rojêk vaciryox, înan ra yew ten vînenî û ci ra perseno ke ey qet faydeyê qurs dîyo yan nê? O zî vano: “ *Belê. Mi rê yew faydeyê xwu yo muhîm bi. Zereyê mi de jayne. Qandê darûyî ez ro hingimînê koyan geyrayne la mi peyda nêkerdêne. Ena rey xeyrê kursî ra mi Celîl Xoce şinasna. Ey mi rê dewa xwu ra hingimînê koyan da ardiş. Mi werd, nika ez bineyke baş a.*”. Bi no cewabe, cehaletîyê û bêxemîyê şarê xo gineno rîyê vaciryoxî rê. Vaciryox gore, ziwane kirdî nê xemê dewlete de yo, nê zî xemê şarê xo de yo.

7.3.12. Murîyêre

Hîkaye, meseleyê yew camerdî bi nameyê Wuşên sera ya. Wuşên, hîkaye de bi xusuîyetê fîzîkî vejeno vêrnî. O hendo derg û heybetin o ke, maneno Koyê Dêsimî. Wuşên malim o, eynî wext de endamê sendîqa yo. Rojêk kayê sendîqa bena. Labelê seba kaye, murîyêre lazim a. Kes nêwazeno bibo murîyêre, peynî de Wuşên mecbur maneno û beno murîyêre. Performansa ey zaf yena begum kerdiş. A roje ra tepîya her kes ci rê vanî “Murîyêre” seke nameyê ey çîn o. Labelê badê çend wextan tayînê o vejeno û şino yewna bajarî. Rojêk Îzmîr de xo rê tetîl keno, mîyanê qelebalîxî de kesek veng dano ci û ci şinasneno ke o murîyêre o. Tikê çî yî est î ma şêrî ça, ma reydi yenî. Na mesela zî wina ya. Eke yew rey nameyo merdim biveco, êdî xelisîyayîş çîn a.

7.3.13. Qertal Hema Zî Perreno

Yew vîrameyîşê nuştoxî yo. Esnayê rayîrwantîyê Dîyarbêk û Çewlîg de bena. Şoforê otobusî zaf bisuret şino. No wezîyet rayîrwananî ecîz keno. Nuştox, seba ke moral bido embaza xo, dest pê vaciryayîşê fiqrayêk keno. Şofor zî goştariye înan keno. Fiqra, derheqê şoforanê Çewlîgîjan o. Mehlase her şofer yew heywan o. Mehlase no şofer zî qertal o. Xora vêrnî de nuştox û embaza ey, derheqê şoferî de hina fikireynî ke o maneno qertelêko pîr. Badê

goştarîye kerdişê fiqra, şofer keweno qalî rê û vano ‘o qertal ez û!’. Derheqê ê şoferanê binan ra zî malûmat dano; zafiyê înan qeza kerdî. Wexto ke rayîrwantîyê înan qedîyeno, ewnîyenî ke şofer hama zî bi suret şino. Embazê nuştox vana: “ *Qertal hama zî perreno*” Hendê qiseykerdişî û mîsalanê qezeyanî ra pey bi suret şîyayîşê û bêxemîyê şofer ecebê înan rê şino.

7.3.14. Komunîstîye

Hîkaye, behsa yew camerdo vîya û waştîşê zewacê ey sera ya. Badê mergê cînîya ey bi çehar tutanê xo zaf zorîye anceno. Wazeno ke newe ra bizewico labelê goreyê xo kes nêvînenno. Tena yew cîrana vîya est a. A zî wazena bizewica la lajê xo yê komunîstî ra tersena, nêeferena. Rojêk qexwexane di lajê ina cîyneke propaganda keno. Ino camêrd zî heq dano înan û vano ‘ ez zî şima ra ya’. Lajê ina cîyneke zaf pê beno şa û pîya şînî keye. Rayîr di suhbet kenî. Peynîyê suhbetî di camêrd lajek ra vano: “*Yoldaş! To dî, to qexwexane de va “ Kamî het çi vêşî bo, ma ey ra gênê dane çinbîyayeyî!” Ti ha zanê, ez bê cînî ya. Dadîya to zî bi çend serrî ke vîya ya. Eke ti musade bikerê, ez û a ma bizewic...*”. Wexto ke hina vano lajek dano ey ro. Prensîbanê îdeolojî û cuya raştîqîne her wext pîya nêbenî. Ina hîkaye di zî bi ziwanêko mizahin, ameyo neqş kerdiş.

7.3.15. Şorişgero Kurd

Hîkaye yew qexwexane di beynateyê hîrenuştoxî û mamosteyêko teqawutbîyaye de vîyerena. Mamoste, helê suhbetî de wextanê xo yê ciwanî de sempatîzanê kurdî û şorişgerîyê xo ra behs keno. Hendê zaf qisey keno ke ê bîn tira ecîz benî. Bacê behsê dadîya xo keno û derheqê sanikan de zaf malûmatdarîye aye ra behs keno. Nişka ra fikrêk peyda beno û înan rê vano: “ *Mamostayêno, qey şima yew komîsyon nêvirazenêke wa bêro fekê dadîya mi ra sanikanê kurdî bido arê? Eke dadîya mi bimiroyê, heme sanikê ayet ey şinê binê herrî!*”. Mamoste zano ke îhtîmalê mergê dadîya ey est a û sanikanê aye pa benî vîndî, labelê bixoyêk nêkeno, ê binan ra wazeno. Nuştox, bi na hîkaye merdîmanê winayin tenkîd kerdo. Zafiyê însanan hina yî; wexto qisey kerdiş û aqil dayîşî de înan ra holîyer çin o, la wexto îcraatî de pasif î.

7.3.16. Tenya Name Kêmî Yo

No metn, beynateyê yew ten ke wazeno bibo nuştox û nuştoxêk de vîyereno. No merdim, vano qey nuştox bîyayîşê hendêko asan o. Nuştox bîyayîşî de kêmîyê ey teyna mexles o. O, armancê mexlesî rê hayîdar nîyo. Nuştox, ci rê sebebê ayê xo vano. Nuştoxî çira nameyê

xo nimnenî û mexles şuxulnenî? No metn de nuştox, cehaletîyê hîş ê însanî winayin û zorîyê nuştoxbîyayîşê dewrêk ardo verê çiman.

7.3.17. Ez Gule Ra Hes Kena

Metn, diyalogê di tenî ra beno. Nuşteyêko metaforîk o, nameyê xo dayo kitabî rê. Yew ten gulêk cira keno. O bîn zî perseno:

“ -*To çira a gule cirakerde, qey ti gule ra hes kene?*

- *Ez gule ra zaf hes kena.*
- *Ez vana to rê boykerdişê gule zî zaf weş o, ne?*
- *Ti nêvînenê, boya ci çiqas weş a!*
- *Baş o. To çi rey yew gule ronaya û weye kerda gelo?*”. Nuştox, bi no metn, heskerdişê bêsamîmî rexne kerdo. Eke merdim çiyêkî ra hes keno, ganî derheqê ey de, cuyayîşê û averşîyayîşê ey de mucadele bikero. Heskerdiş teyna xerckerdiş nîyo, ganî seba heskerdiş îstîhsal(ûretîm) zî bibo.

7.3.18. Awirê Aye Çimanê Mi De Mendê

Kitabê ‘Ez Gule Ra Hes Kena’ de, hîkayeya pêyîn a. Hikaye beynateyê di embazî de vîyerena. Di embazî, înan ra yew keyna ya yew zî laj o. Hikaye, bi fekê lajekî ra ameya vaciryayîş. Vatişê no lajekî gore, nê wirdî zey waye û bira yê. Labelê tikê cayanî de ameno tey vetiş ke na embaztî zey waye û biratî nêya. Beynateyê înan de çiyêko cîya est a. Rojêk na keyna yena keyeyê no lajekî. Şewe, zaf vewr varena û nêşkena biveca teber. Mecbur keyeyê embazo xo de manena. Kiştê soba de, di hebî doşekî rakenî. Xeylêk bêvengî beno. No bêvengî zî delîlê têkîliyêka embaztîyê cîya ya. Badê çend wextî, keyna lajekî rê vistonikêke vaciryena. Beno sibe û badê arayî keyneke wurzena şina keye. Her di zî qet qalî pê nêkenî. Yew awirê keyneke esta ke lajek a awire ra zaf hes keno. Labelê wexto ke a şina, nêewnîyena peynîyê xo û a awirê xo zî nêdana. Zerreyê lajekî de maneno coka zî nameyê hîkaye “Awirê Aye Çimanê Mi De Mendê” ya. Mîyanê hîkaye de vistonike bena û mîyanê vistonike de yewna hîkaye bena.

7.4. TARÎYÎYA ADIRÎ DE

Kitab de 12 hebî hikayeyî ca genî. Badê şeş hebî hikaye, kitab bîya di lete, leteyo diyin de bi sernameyê “Defterê Nêweşîyan” şeş hebî hikayeyî ca genî. Bitaybetî leteyo diyin de

nuştox, ziwaneke edebî, senetin û viraşteyîn şuxulnayo, goreyê kitabane bînî, no kitab de ziwano viraşteyîn veceno vêrnî. Xora çend hebî hîkayeyê xo de metodê metafiction şuxulnayo.

7.4.1. Tarîyîya Adirî De

Kitab, nameyê xo na hîkaye ra girewta. Kitab de hîkayeya ewilin a. Yew eşqo qedexe ra behs kena. Hîkaye goreyê sewbîna hîkayeyanê nuştoxî, cîya ya. Bi vaciryayîşê fekê keso diyin de vaciryaya. Terza hîkaye zî seke hîkayeya viraşte(fiction) beno eşkera, mîyanê hîkaye de yewna viraşte esta. Hîkaye de her qerekerî filmêk temaşe kenî, şîyayîşê film û kerdişê înan seycê yî. Seke nuştox, bi viraşteyê film, viraşteyê hîkaye zî eşkera keno. Hîkaye, pê ziwaneke lîrik û tesvîranê bidetayînî de nusîyaya. Hîkaye, hîkayeya hedîse nêya, hîkayeya rewşe ya.

7.4.2. Buhran

Na hîkaye zî zey hîkayeya vêrîn, hewayê viraşte(fiction) de zey metafiction nusîyaya. Vaciryox, hetê perspektîf û vaciryayîşî de hewayê viraşte eşkera kerdo. Bi fekê keso diyin de hîtab kerdo. Ê kesî rê ke hîtab kerdo, derheqê ey de, qijîyê ey de, hîsanê ey de malumatdar o. No qereker, qijîyê xora heta nika mîyanê yew buhranî de yo. Cuyê û hîşê ey de her çî têmona û vilabîye yî. Derheqê cuya ey de zaf çîyî negatif î. Hîkaye na rewşe ruhê qereker sera nusîya ya.

7.4.3. Sifre

Na hîkaye zî bi ziwaneke viraşteyê serkeftinî de nusîya ya. Metaforê “sifre” sera şinasnayîşê qereker, vîrameyîşanê qereker û temayanê “vêşanî, edeletê homayî û wîcdan” ameyî wekenitiş. Yew seresibe berê qereker ceneno. Qereker, ewil terseno çimke hîşê ey de berkuwayîşê û gêrayîşê bêwext xeberdayîşê çîyêko xirab o. Labelê hina nêbi, o ke ber kuwabi yew dewijê ey bi. No merdim, wextanê xo de zaf dewlemend bi. Dewe de tewr dewlemend keyeyê înan bi. Qereker, ey dawetê sifre keno, o zî yeno zey vergo vêşan arayîyê xo keno. Wexto ke qereker têmaşayê no meyman keno, hem guneyê ey pê şino hem zî şino qijîyê xo. Wexto ke hama qij bi, debarê înan qet baş nêbi, hendo ke tikê wextan nanêînan zî çin bi. O rojêk mekteb rê yeno û vêşanî ra bêteqet o, boyê goştê sûrkerde û belxurî yena ci rê. Na boye hende serê ey de tesir virazeno ke nêşkeno gom zî bierzî. No meyman ke nika o sifreyê ey de arayî keno, a boye keyeyê înan ra ameynîbi waha o keye yo. Qereker, daymîş nêbeno şino a keye ke belkî ci rê vajî “ kerem bike sifre ser” labelê qet vîna nêbi. Wexto ke kewt zeri

kes goş pa nêkuwa û werdişê xo rê dewam kerdî. O hele de qereker hendo şermîyeno ke, wazeno o ca de bimiroy, xo zey kutikêk vînenoy. O roje ra tepîya tesvîrê a sifre tim hîşê qerekerî de zey birîne maneno. Nika debarê xo hol aseno, sifreyê eyî rê çiyêk zî kêmanîyo, labelê hama zî zey a sifre yew sifrê zî tahm nêdano ci. Nika zî ewnîyeno no meymanê xo rê, o wexto vîyerte de kerem nêkerdbi sifreyê xo rê, nika zî ameybî muhtaç mendbi sifreyê qerekerî rê. Labelê qereker, vêşanî û şarmezerî hol şinasneno ke ey dawetê sifreyê xo kerd û hendo ci rê merhamet kerd, tedê empatî viraşt ke wexto ke meyman nan weno, o vano qey o bixoy weno hendo beno şa. Na hîkaye de nuşttox, vêşanîyê û hîsanê qereker hende serkeftine ardo ziwan ke seke ma bixoy cuya yî.

7.4.4. Reqemî

Na hîkaye, tenkîdê Kurmancan û Zazayan sera ya. Hîkayeyêka rewşey ya. Destpêkerdişê hîkaye de wext birîyayo û şîyo wexto vîyerte, peynîyê hîkaye de reyna ameyoy wexto nikayin rê. Di embazî estî, înan ziwanê zazakî de qisey kenî û peynîyê qiseykerdişî de o embaz, qerekerî ra telefonê ey wazeno. Qereker zî reqamî hol nêzano yan zî hîşê ey ziwanê xo sera yo ra reqemî Zazakî vano. O embaz pê şaşmaneno ke o çira Tirkî nêvato. Bacê yew qeyde telefonê xo dano ci û keweno rayîr. Wexto ke rayîr de şino, no wezîyet ser rewşê kurdan fikirîyeno û hem huyayîşê ey yeno hem zî bermayîşê ey. Na sehne de nuşttox, remayîşê xo rê û se kerî bikerî zî xorê remayîşî mumkin nêbîyayîşî tenkit kerdo, balê anto. Bacê o embaz ci rê telefon keno û seba ke o ziwanê xo de reqamî vato, ci pîroz keno. Qereker zî vano tedê çiyêko pîrozkerdişî çin o. Bi na dîyaloge, nuşttox, merdim ziwanê xo de xo holîyer îfade keno, çiyêko normal o û aver nêşîyayîşê ziwan sebebê qedexbîyayîşê ziwanî ra yo rê balê anto. Çimke yew cayê hîkaye de îfadeyê *“Ma aîdê yew ziwanê qedexbîyayî yê. Normal o ke çiyê winasî bêrîn ma sereyi ser de. De ka şarê ma ziwanê xo de nêwendo, nênuştto ke bieşko ziwanê xo de reqemanê numreyê telefonan biwano”*. Heto bîn ra na hîkaye zî zey zafiyê hîkayeyanê nuşttox, polîtîk o û meseleyanê kurdan û ziwan bi ziwanêko trajîkomîqî de ameyoy ziwan.

7.4.5. Kek Dewrîmî

Dehkerayê hîkaye polîtîk a. Merdimêk esto nameyê ey M. Sabît Degîşmez o. Seba ke o tim hîşê sîyasetî sera yo herkes ci rê vano ‘Kek Dewrîm’. O, derû dorê ey de çiy beno, her çiy bestneno emperyalîzmî rê. Wexto ke Amerîqa dana Iraqî ro emperyalîzmî rê fek vera dano û Dewleta T.C. keno herinda emperyalîzmî rê. O wext ra tepîya her çiy keno Dewleta T.C. ser a,

vano ‘T.C. Dewletî’ ha ‘T.C. Dewletî’. Rojêk qezeyêk vîyereno û lingê eyo çep şikiyena. Wexto ke polisî yenî nêweşxane de îfadeyê ey genî, o ca de zî vano “*Ma gurmîsen? Sol bacaximî qirmîşlar! T.C devletinden başka kîm yapar? Dewacîyem*”. Bi na hîkaye, merdimî cahilî ke derheqê her çî de malumatdarî bi ziwanê mizahin de tenkîd bîyî.

7.4.6. Şala Sîya

Hîkayeyêka hedîse ya. Hîkaye, temayê karkerê rayîrî û keyeyê xora dûr kewtişê înan sera nusîyaya. Qerekerê hîkaye, rayîrê Pasûrî û Muş de xebitîyeno. Rojêk seba gureyêk şefê ey, ey şaweno Dîyarbekir. Keyeyê qereker rayîr sera Hênî de yo. Wazeno ke ewil şero keye, cîynîya xo bivînî, sereyê xo bişo, kincanê xo bivuro û hama şero Dîyarbekir rê. Bi xiyal kerdişê cîynîyê xo, bi kelecana şino keye la keye de kes çîne yo. Eşnaweno ke cîynîya ey ha keyeyê dadîya xo de ya. Tengzar beno nêzano sebikero. O hele de cîranê înan mesele fehmanena û vazdena şina xeber dana cîynîya qerekerî rê. Qereker keweno rayîr, şino verê keyeyê vîsturiya xo. Hênî de hemuyê cîynîyî şala sîya piradanî, hemuyê manenî yewbînanî rê. Rayîrê vîsturiyê xo de cîynekeke vînenê. Esayîşê a zî zey cîynîya ey a. O vano qey cîynîyêka xirab a. Bi kelecana dano peyê cîynekeke rê. Wexto ke benî nîzdî ci rê vano mi teqîb biker. Ê cîyneke beno keyeyê xo, ber qefîlînenê. Wazeno ke bigero verara xo û şala aye sereyê aye ra şeqetneno û şaş maneno, çimke aye, cîynîya ey a. Xiyanetê yew camêrd bi mizahin ameya ziwan.

7.4.7. Nêweşîya Dîyarbekirî

Kitab, bi na hîkaye bîyo di qisim. Qisimo diyin de bi nameyê “nêweşîyê” şeş hebî hîkayeyî estî. Nê hîkayeyî zî hewayê metofiction de nusîya yî. Na hîkaye de nuştox, rewşê negatîfîyê Dîyarbekirî ra behs kerdo û qehrîya yo. No qehrîyayîşê xo zey “nêweşî” ardo ziwan. Hîkaye de ziwanê Kurdî de qisey nêkerdişî û Tirkî zî bi hîşê Kurdî de qisey kerdişî û dejenerebîyayîşî tenkit kerdo. Qereker seba dayîşê gûn şino xestexane. O ca de bêleqebîyayîşê peresteran ra eciz beno. Bacê seba ageyrayîş, nişeno otobusî rê. Otobusî de qiseykerdişê û çop eştişê şoferî rê qehrîyeno û krîtîk keno. Heto bîn ra nuştox, hîkaye de behsa Meseleyê Şêx Seîdî keno. Wexto ke ewnîyeno Bircanê Dîyarbêkî rê serewedertişê Şêx Seîdî yeno vîrê ey û qehrîyeno. Nuştox, bi na hîkaye zî ziwan û şarê Dîyarbekirî sera hayîdarbîyayîşê û hîstenikîyê xo ardo verê çiman.

7.4.8. Nêweşîya Maseyan

Hîkaye, vengê maseroşî ra acîz bîyayîşî ra behs kena. Hîkaye bi vengdayîşê maseroşî dest pêkena; “*Balîîîîx balîîîîyyyêêêêxx!... Hemsî balixî, balîîîîîîîîîîyyyêêêêxx!..*” Qerekerê hîkaye, şew û roj eşnawitişê no vengî ra zaf ecîz beno û xo keno. Hendo xo keno ke werdişê maseyan keyeyê xo rê qedexe keno û wazeno keyeyê xo bar kero şiro yewna semtî rê. Labelê nêşino û peynîyê hîkaye zî bi qîrayîşê maseroşî qedîyena.

7.4.9. Nêweşîya Nêweşan

Hîkaye de nêweşîyê qereker sera vindîyaya. No qereker, nêweşîyê nêweşî yo. Exleb haletî ruhîyeyê qereker zey melankolîkî yo. Cuyê qereker verêcû holbi labelê nika bedilîyayo, xirab bîyo. Sebebê no xirabîyê zî dest pê nuştişê kerdiş û dikan akardişî yî. Hîkaye ziwanêko viraşte û metaforîkî di nusîya ya. Mîyanê hîkaye de vaciryox, zey ‘îlham û melek’ bi qereker de qîsey keno û şîret dano ci rê. Wexto ke o teyna yo, te dê qîsey keno.

7.4.10. Nêweşîya Leblebîyan

Hîkaye, hîkayeyêka bîyaye û îdeolojîk a. Terteleyê Xelebçe, milletê Çerkezî û keso diyin bîyayîşê kurdan ra behs bîyo. Vaciryox, ma beno vîst û yew serrî verêcû û reyna tepîya ano. Wexto ke şino vîst û yew serrî verêcû, serra 1988 a. Qerekerê hîkaye o wextan de xorê banêk virazeno. Beno dêyndar. Eşnaweno ke tikê merdimanê ey bajarê Eskîşehîr de însaatêk de xebitîyenî. O zî keweno rayîr û şino. wexto ke şino Eskîşehîr, termînalî de heykelanê zit ê Yunan kewenî çimê ey rî, balê ey ancenî. Şino temaşe keno û o ca de fehm keno ke kurdî tîya de keso diyin yenî hesibnayîşî. Bacê şino însaat. Însaatî de wextêko kilmî de xo ispat keno û xu keweno çimê herkesî rê. Ê karkeranê bînî zî hemwelatê ey yî. Labelê rewşê înan her heta hol nîyo. Qereker, ekse înan xo pak tepişeno, kincanê rindan dano xo rê, kitab waneno, Tirkîyê ey holîyêr o. Yanî her heta xo aver berdo, însaatî de xebitîyayîş ci rê mena nîyo. O gore, kurdî xo têverê Tirkan de ganî hol bidî şinasnayîşî. Rojêk înan pîya şinî veyveyêk. Qereker xo xemilneno bi kincanê pakan şino la ê bînan zey macîrî esenî por û hêrdîşê înan tîmîyondayî yê. Wexto ke şinî veyvê, seba esayîşê înan qijan tersenî û waharê veyve zî înan fetelnen. Nê karkeran Tirkî zî nêzanî, xo îfade nêkenî û vejenî teber. No wezîyet zaf bi zorê qereker şino. Waharê veyvê, seba esayîşê qerekerî ra ey ra vanê “ ti mymanê ma yî” la o embazanê xo terk nêkeno peyê înan ra şino. Beynate ra vîst û yew serr vîyerenî û rojêk şino veyveyê qijanê inê embazanê xo. O ca de vînenî ke inê hemu bi malbatê xo Tirkî qîseykenî. No wezîyet, zerreyê qereker dejnenî çimke o dîyo ke Kurdî, wexto ke bîyî keso diyin de

hesibnayîş, asîmîle bîyî û beynate de mendî, nê zîwanê dadîya xo qîsey kenî nê zî heqê Tirkî danî.

7.4.11. Nêweşîya Sîyataleyî

Hîkaye de behsa tengasîyê nuştoxan bi zîwano metaforîkî bena. Goreyê hîkaye, seba nuştişî cayêko mahrem û tenayî lazim o. Na mesele zî zey pîyabîyayîşê cîynî û camerdî ameyo musnayîş. Wexto ke nuştox nuseno, ganî teyna bo kes ci ecîz mekero. Hîkaye de hina yew qereker est o. Qerekerê hîkaye nuştox o. O zî no mesele ra derddar o. Kesêko bi nameyê Sîyatale, wexto ke qereker nuseno, tim şîno ecîz keno. Xelasê qereker no merdimî ra çin o. Yew çî esto xo zey ‘melaket’ û wexto ke qereker teyna yo, o waxt yeno û tedê qîsey keno, şîret dano, îlham dano. O ke xo zey ‘melaket’ şînasneno, o zî Sîyatele ra ecîz beno. Bi zîwanêko metaforîkî, helê nuştişî de, ecîz bîyayîşê nuştoxan ameyo wekenitiş.

7.4.12. Nêweşîya Gijikinî

Hîkaye, tenkîdê kesanê ke wazenî bivecî vêrnî, xo her kesî rê ispat bikerî û zanayîşê xo bimojnî sera nusîyaya. Hîkaye de qerekerêk est o, no qereker şîno yew veyve. O ca de temaşayanê xo sera bi nameyê ‘nêweşî’ çend çîyî tenkîd keno. Veyve de bi nameyê ‘Gijikin’ yew şairêk est o. No şair, bi qîseykerdiş û cehdê xo mojnayîş, ispat kerdişî ra qereker ecîz keno. Qereker, derheqê Gijikin de zey esayîşê ci hol o la zereyê ey vengo fikirreno. Na fikrê xo bi mîsalê dara qewax zixm keno. Heto bîn ra zî, şarê ma hem tezeyi de, badê mergî de hem zî veyve de eynî deyîran vanî. Goreyê qereker, beynateyê şayîyê û xemgînîyê, dejê mîletê ma de qet ferq çin o. Qereker no wezîyet û zerreyê salonî de def û zirna cejnayîş krîtîk kerdo. Goreyê ey, cayê def û zirna meydanê dewanê, cayê bajar û cayê salonan nîyo. O, no wezîyet û ewropa nano têver û krîtîk keno.

7.4.13 AP HUS

Kitab, 50 hebî hîkayeyî qijkekan a yena meydan. Exleb, hîkayeyanê mîzahîn î. Nuştox, bi nameyê ‘Ap Hus’ qerekerêk viraştî û hemuyê hîkayeyan de pêardo. Ap Hus her hîkaye de bi yewna qereker veceno vêrnîyê ma. Seke kitab zey ‘serebutanê Ap Husî’ yew rêz(dizi) a. Hîkayeyî, xususîyetanê hîkaye ra zafêr zey fîqra yî, hewayê fîqrayî tedê est ê. Nê hîkayeyî, hedîseyanî ke her dewe de benî û vaciryenî yî. Bi armancê mîzahî de ameyî nuştiş labelê zafîyê hîkayeyan yew hete ra ma danî huyayîşî, hetêk ra zî fikirayîşî.

7.4.13. Şêrgele

Şêrgele, kitab de hîkayeya ewilin a. Tedê behsê zamayêko newe û meseleyê egîdîyê ey keno. No zama Ap Husî yo. Rojêk, înan hêga di kurêkê çînenî, baltuza Ap Husî Eysa, wexto ke şîmelê kurêkî wedarena, nişka ra yew merre bin ra firreno. A zî qîrrena. O hele de Ap Husî wazeno ke egîdîyê xo îspat bikero, vazdeno vaşturîyê xo dano piro ke bimiro. La merre nata weta remeno û axir peynî de kişeno û zît keno. Bacê vîsturîya Ap Husî ci rê werde ana û a merhele de çîmanê aye ginena merre rî û vana : “ *Ero kamî tîya eno merreyo pîsik mirdar kerdo?*” Qala vîsturî sera Ap Hus miruzdar beno, o waştto ke herkes egîdîyê ey sera qisey bikero. Badê vîsturî mesela fehî kena û vana: “ *Kamî eno şêrgele tîya kişto?*” Ap Hus zî dano sîneyê xora û vano: “ *Zamayê to kişto, zamayê to*”

7.4.14. Pîyaz

Hîkaye, heskerdişê pîyaz ê Zazayan sera hewayê mîzahin û mubalaxa de nusîya ya. Keyeyê Ap Husî de qet pîyaz kê mênê beno. Duyês aşmî sifreyê înan de pîyaz est o. Ap Hus hendo pîyazî ra hes keno ke eke pîyaz mewero, çî wer bibo zî vano “ ez vêşan a”, o bê pîyaz tatmin nêbeno. Wexto ke şîno pêşî het, tenanan, pîyaz û sole tê beno. Sey xiyar pîyaz weno, xirm xirm keno. Badê çend wextan, şîno eskerîye. Eskerîye de her werdî est o la pîyaz çin o. O zî nameyê pîyaz bi Tirkî nêzano. Hendo pîyaz keweno vîrê ey ke dewê xo, cîynî û qijî xo, embazanê xo, xo vîrî ra keno la pîyaz qet xo vîrî ra nêkeno. Rojêk daymîş nêbeno şîno qomutanî het. Bi Tirkîya nêmcet vano “ *ben pîyaz îstîyor!*” qomitan ewil fehî nêkeno bacê pê arqilîyeno û a roje ra tepîya her roj verê werde de pîyaz danê ci.

7.4.15. Feqîtîya Ap Husî

Na hîkaye de Ap Husî feqî yo. Ap Husî û embazanê ey derdorê Sîlvan de geyrenî, çîm ginenî rezanê enguran, wazenî ke weşeyêke biwerî. Waharê rêzan rê weşeyêk wazenî la nêdano ci rê, bi pere wazenî reyna nêdano bacê fikrêk înan di peyda beno; bi şîrêk engur wazenî. Na rey danî ci rê. Bi na mesele zî şarê ma ser de têsîrê dîn û şîr ameyo verê çîman.

7.4.16. Derse

Hîkaye de Lajê Ap Husî, dersa quranî geno. Seba derse, şîno Ap Deqmanî ver. Ap Deqmanî û Ap Husî hertim reqîbê yewbînan î. Rojêk Ap Hus, venda lajê xo keno vano dersa xo biwanî. Laj zî dest pê wendişê elifba keno. Waneno, peynîyê her rêz de Ap Husî rê qalanê

xiraban vano, çimke Ap Deqman bi qastî o qeyde dayo ezber kerdiş. Ap Hus zî mesele fehmi keno û hêrs beno. Lajê xo rê Deqmanî ver de wendiş qedexê keno.

7.4.17. Teşekurê Ap Husê

Gayanê Ap Husî, tersê cinawirî vera zinar rê lêr benî, mirenî. Bê gayî cit nêbeno. Ap Husî zaf qehrîyeno, nêzano se bikero. Nat û wet di gêreno la kes ardimkarîyê ey nêkeno. Bacê Hecî Mehmudî, citê xo qedneno û gayanê xo emanet dano Ap Husî rê. Ap Husî gureyê xo hal keno û wazeno ke ci rê teşekur bikero la cehaletî ranêzano ke senî teşekur bikero. Wexto ke Hecî Mehmudî destmaj geno, şino verê ey vano: “ *Hecî Mehmud, wilay ez çî vate vajî, ez senî teşekur bikerî zî cayê ena hewla to nêgeno. Ez nêzana çî vajî. Başê a ya ke ez vajî her di dadîya to no!*” (AH, 13). Bi no metn, uslubê merdim kes vezir zî keno, rezil zî ameyo dîyarkerdiş. Uslubê merdimi cahil, sareyê ey fineno belayî ro.

7.4.18. Ap Hus û Sofî Mehemed

Rojêk Ap Husî û Sofî Mehemed, seba tezîyeyêk pîya şinî yewna dewêk. Uca de nanê xo wenî, çayê xo şimenî û wexto ke kewenî rayîr, varan varena. Sofî Mehemed Şemsîyeyê xo, xo xo rey de berdo. Înan xo danî binê şemsîye ra û hîy nêbenî. A roje ra tepîya, Sofî Mehemedî çiqas ke çim gineno Ap Husî rê na holîyê xo keweno çimê ey rê vano: “ *Huso! To dî a roja ke ma pîya şî ezayî, eke şemsîyaya mi ra nêbîyenê, ti biyene şelpik û mendêne.*” no wezîyet xeylêk dewam keno. Rojêk înan reyna şinî yewna dewêk û Sofî Mehemed reyna qala şemsîye keno. O hel de Ap Husî ecîz beno xo erzeno mîyanê çemî rê û vano: “ *Law Sofî Miho, êdî bes! Zaf zaf ez do wina bibiyêne, enê ra wetêr!...*”

7.4.19. Hewlîya Ap Husî

Ap Husî rojêk şino Lîce. Waya ey Xece zî hesîyena pê û kewena dima a zî pîya şina. Xece xo rê qumaş gena û Ap Hus zî mecbur maneno heqê qumaşî dano. Wexto ke ageyrenî Xece, rast çend cîynîyî şinasî yena. Demêk qisey kenî û wexto ke cîynîyî şinî Ap Husî vano: “ *Herê Xecê, ti ti çiqas nankor a! Qey to o qumaş nîşanê ê cînîyan vidaynêne, to bivatêne birayê mi eno perîn mi rê erênayo, qîyamet wuriştêne?*” Zey hîkayeya vêrîn, na hîkaye de zî qala holî bîyo. Ap Hus, mînetê holî kerdo.

7.4.20. Zilikê Piyazî

Na hîkaye zî heskerdişê pîyaz sera ya. Rojêk Ap Husî nêweş keweno. Keyeyê ey ewnîyenî ke halê ey xirabo bi zorî benî bajar, nêweşxane. Ap Deqman û Alî Îhsan ameyî ziyaretê Ap Husî. Ci rê persenî ke zereyê ey şina çî. La Ap Husî vano o ke zerrîya mi şina pey, Dîyarbekir de peyda nêbeno. Înan her çî persenî çî werde dinya de esta ci rê persenî la Ap Hus ancî vano o ke ez wazena Dîyarbekir de peyda nêbeno. Axir dîyar beno ke o zilikê pîyaz wazeno. Pîyaz, kirdan mîyan de çîyêko muhîm û qiymetin o. Hendo ke nameyê kirdan derheqê heskerdişê pîyazî de vecayo. Na hîkaye de zî meseleyê kird û pîyaz bi mîzah ameyo ziwane.

7.4.21. Gwunî

Na hîkaye de Ap Husî reyna nêweş o. Laj û birayê Ap Husî ewnîyenî ke çare çin o, Ap Husî benî nêweşxane. Ap Husî rê gunî lazim o. Gêrenî, nêgerenî nêşkenî peyda kerî. Peynî de tena gunê birayê Ap Husî, Elî beno. Înan şinî Ap Husî rê hal mesela vanî. O zî vano: “ *Ez bimrî zî gunîya Elî medê mi. El nêzano heram şîyo ne zano helal çî yo! gwnîya Elî bikewo miyane gwnîya mi, gwnîya mi zî herimîyena. Ez bêîman şina huzirê Homayî...* ” Na hîkaye de Ap Husî hendo bi îmano ke gunê birayê xo nêwazeno. Teyna gunê birayê ey Elî ci rê beno labelê o bi îmanîyê xo ra peynî de merg bibo zî qeub nêkeno û gunê birayê xo nêwazeno. Çimke goreyê Ap Husî, birayê ey heram weno.

7.4.22. Ziwanê Lîce û Ziwanê Pîranî

Na hîkaye de Ap Husî hama zî ho nêweşxane de yo. Wadeyê ey de yewna merdimo nêweş est o. O, Pîranij o. Wexto kê înan mîyanê xo de sohbet kenî. Ferqê fekê înan vejeno meydan. Merdimo pîranij, wexto ke dadîya xora behs keno, vano “maya mi”. Ap Hus zî fekê ey ra fehm nêkeno, ci rê perseno ke menayê “maya” çî ya. O zî vano : “ *Şima vonî “dadî”. Ma vonî “maye”. Şima vonî “babî”, ma vonî “pî”*”. Ap Hus vano ke qey menayê maye zey maykî û nêrkî ya coka dadîyê xo ra vanî “maya”. O wext vano: “ *Heyran, madem ke şima dadî ra vanê “maye”, a game babî ra zî mevajê “pî”!* Camêrd vano la ma vajî se? Ap Hus zî vano: “ *Vajêne “nerî!”* (AH, 19). Zazakî de tikê çekuyî sewbîna fekanî de yenî yewna mena, yan zî zaf varyantê çekuyêk est a, her fekî de cîya yena vatiş. Na hîkaye de ferqê fekanê Zazakî û dewlemedîyê Zazakî bi ziwane mîzahin ameyo musnayîş.

7.4.23. Seydê Ap Husî

Yew rojê zimistanî de Ap Hus keweno rayîr şino Lîce, kar gureyê ey est o. Vewre ra her ca bîyo sipî, la Ap Hus yew qeyde xo resneno Lîce, kar gureyê xo hal keno û ageyreno. Wexto ke ageyreno, rayîrê xo sera halînê zerencan vînenê. Zerencî, serd ra xo o ca de sitar kenî. La heyfê Ap Husî pê nêşino, pêroyê zerencî geno şino verba dewe. Tikê zerencî girewto destê xo, di hebî zî bi fekê xo tepişeno. Wexto ke reseno dewe, gineno erd rê û zerencî deste ey ra remenî. Yew kurmê Ap Husî esto, eke qij bo, gird bo, yew çî beno, tim vano “ Ha ehe!”, “ To xwu rê dî!”. O wext vano “ ha ehe, to xwu rê dî!” û seba ke fekê xo akerdo, ê ke fekê ey de bî, ê zî remenî şînî. Nuştox bi na hîkaye, seydwanan ê bêrehmî rê heqê heywanan girewto. Hem zî hes kerdişê zerencan newe ra mojnayo.

7.4.24. Pirdê Sîratî û Pirdê Gabanî

Ap Hus, dewijî û melayê dewe rojêk suhbet kenî. Mela waazan dano înan rê. Behsa Pirdê Sîretî keno. Merdim seba şîyayîşê cenet, ganî pirdê sîretî ra bivîyaro. Pirdê Sîretî zî muye ra tenik, şimşerî ra tuj o. Wexto ke ap hus nê qalî eşnaweno, vano : “ *Mela seke ti vanê, ma kes cennet nêvînenê! Homa to ra razî bo, ma rebenî bi zor sere Pirdê Gabanî ra vîyarenê, ma do senî sere Pirdê Sîratî ra bivîyarin?*” Na hîkaye de zî Ap Hus, bi merdimêko merakdar, perskerdoxî eseno.

7.4.25. Herê Babîyê ma Ademî

Na hîkaye de reyna meseleya Ap Husî û melayê dewe est a. Ap Hus, persanê bêusulî mîyanê cemaatî de melayî rê perseno û melayî ecîz keno. Peynî de melayî daymîş nêbenî dewe ra remenî şînî. Axir melayêk zîrek yeno dewe. Na rey zî Ap Hus bi persan ey ecîz keno la mela bi cevabanê xo bin ra vejeno. Rojêk mala waazan dano cemaatî rê, Ap Hus qalê mala birneno û vano: “ *Ela mela, hela ti fek enê qalanê xwu ra verade. Eke ti hende zanaye yê, dê hela vaje, herê babîyê ma Ademî yewêko senî bi?* Mela zî seke çîyêko zaf muhîmî rê cewab dano kitabe xo akeno, vano: “ *Gelê cemat! Seke kitab vano, herê babîyê ma Ademî, eynen maneno Ap Husî. Eke şima ap Husî dîyo, şima herê babîyê ma Ademî zî dîyo!*” Bi no cewabê mela, Ap Hus hêrs beno û şino û şino. Seke na hîkaye de zî ma dîyî, heqê bêdînî rê bêîmanî yeno. Mala Ap Husî ra aqilêr vejeno û heqê ey ra yeno.

7.4.26. Birnayîşê Mareyî

Na hîkaye zewacê lajê Ap Husî sera ya. Lajê Ap Husî wazeno bizewicî. Rojêk seba birnayîşê mare şînî mela het. Mela wexto ke mare birneno, ci rê perseno “keynayê filonkes de zewac qebl kenî?” lajê Ap Husî zî vano: “*Wey seyda! Homa to ra razî bo, eke ez qebûl nêkena, ma ameyê tîya çi? Qey ena zî pers a ke ti persenê? Ez ameya, ti mareyê ma bibirnê, dê hela vabiewnî ti persê çi kenî?*” Lajê Ap Husî zey hîkayeya vêrînê Ap Husî yo ke cewabê mela daybi yo, xora hîkaye di zî vano “*Ap Husê Keyê Hesana lingê dardedî we, lajanê ey herinde de naybî ro*” Nê di- hîre hîkaye de zî cehaletê kesanê curetkaran, hewayê mîzahî de ameyo musnayîş.

7.4.27. Nengî

Na Hîkaye de Ap Husî merdimî baqil û zanaye yo. Rojêk lajanê xora perseno ke ey çira rêzan hama nêkendî. Lajanê rê yew vano: “*De bawo ma vêrnîyê şarî de kenene, nengan çînenê vanê* “*Ma wina- wina kerd dadîya înan, biewnîyê, reze xwu kendo qedênayo.*” Lajo Ap Husî bîn zî vano: “*Bawo willay o qeyde nîyo. Ma badê şarî bikenê, ancî nengan çînenê vanê* “*Ma wina- wina kerd dadîya înan, gartalê pîsî, nêşkenê kare xwu bikerê.*” O lajo hîreyin zî vano: “*Bawo willay ma se bikin nêkin, nengî çîniyenê. Xwu rê ronîşê...*” Peynî de Ap Husî zî vano: “*Lawên mi, nengê ke merdimî karê xwu kerd qedênayo ver yenê çînayîş baştir ê. Wexto ke merdim karê xwu keno qedêneno, ê ke nengan çînenê, hesed ra çînenê. La wexto ke merdimî kare xwu nêkerdo, peynîya şarî de mendo, nengê ke o wext merdimî ra yene çînayîş, ê ke nengan çînenê, xwu merdimî de kene rehet, keyf gene. Şima kare xwu tim vernîya şarî de bikerê, wa qet şima ra nengî biçînîyê* “*Seke na hîkaye de ameyo musnayîş, merdim çîyêko hol zî bikero, xirab zî reyna yeno krîtîk kerdiş, nengî çînayîş. Ê kî çîyêkî baş kenî, seke daro ke fêkî dana, kerra kuwîyena ci rê. La wexto ke merdim çîyêko xirab keno, xeta keno însanî reyna seba kerra kuwayîşî amade yî. Ma sebikî zî no wezîyet nêbedilyeno. Bi taybetî cayanê qijkekî de sey dewî, problemanê winayin zaf estî. La seke Ap Husî şîretî dano, ganî merdim ê ki kuweno barê ci, binê ey ra biveco heqê ey bido û goş pê kesî mekewo. Heto bîn ra zî komelîya ma de çi beno, çi nêbeno çi elqeyê ci bi, yan çinebi, serê her mesela dusîyena namusê cînîyan rê. Fekê her kesî helê tengzarî de cînîyan sera nengî benî. No wezîyet, komelîyê ma de meseleyêka giran û heyf a.*”

7.4.28. Murîyêra Ap Husî

Ap Hus û Qubatî, kewenî munaqaşayê dara murîyêre ser. Ap Hus hêgayê xo, Qubatî rê rot o. mîyanê hêga de yew dara murîyêre est a. Mureyê na dare zaf weş î. Rojêk, Qubat şino hêgayê xo ke mureyê xo biçînî la ewnîyeno ke Ap Husî ey ra ver şîyo û dano arê. Înan kewenî mîyanê pîyordayîşî û peynî de şinî mala heta ke fitwa bido înan rê. Wexto ke şinî mala mîyanê cilan rê newe weriştî û bi pijama û atlet vejeno vênîyê înan rê. Û axir Ap Hus nêheq vînenî, vano dara murîyêre heqê Qubatî yo. Roja bîn Qubatî şino ke mureyê xo biçînî. Ewnîyeno ke Ap Husî reyna ameyo ho çînenî. Ci rê cigiryeno û fitwayê mela ano vîrê ey rî. Ap Hus zî vano: “ *Melayo ke pîjemeyê bajarîyan û atlêto qolîk piradaye bo, şerîetê ey betal o!*” Na hîkaye de zî hukmanê dînî, goreyê menfaatê û hesabê merdimî de senî bedîlyeno û bi taybetî dînî sera senî yo şekilperestî est a, hewayo mîzahî de ameyo dîyarkerdiş.

7.4.29. Înadê Ap Husî

Ap Hus û di birayê ey; El û Kejo, xo rê kelceyan weye kenî. Çend wextan dima kelceyî benî qelew û dema rotişê înan yena. Nê hîre birayê rikdar, kelceyî benî Lîce ke o ca de biroşî. Dewê înan û lîce hîre seetî kena. Înan mîyanê xo de qala xo kenî pî û her yew seatêk kelceyan remenî. La badê hîre seetî ewnîyenî ke hama rayîrê lîce nêqedîya ya, nêresayî hama. Bacê her yew vano “ ez seetê xo tamam kerda” û rikdarîyê ra hêrs benî her yewî hetêk ra vila benî û kelceyî zî vila benî şinî. Înan çendê ke tedê rincan bîyî, hendê kedeyê xo seba rikdarîyê xo telef kerdî. Hendî rincan bîyî, peynîyê resayîşê fekiyê kedeyê xo girewtîşî de her çî xerixpnayî. Xora beşer hina yo; meseleyanê bêmuhiî ra meseleyanê muhiî zehî keno, nêvînenî.

7.4.30. Rojeyê Ap Husî

Aşma rojî ya. Hamnanî de rojî tepiştîş xeylêk zor a. Hem rojî derg î hem zî dînya zaf germ a. Rojanê winayin de merdim nêşkeno biveco teber. La rojê winayin de karê Ap Husî beno, mecbur maneno ke biveco teber. Têşanî ver fekê ey bena zuwa, hêz ra keweno. O hel de xo erzeno cumîya dewe. Mala ho cizbê xo waneno. Ci rê perseno ke fetwayê rojî negirewtîş gelo çin a? Mela zî vano, ê ke balix ê, aqildar ê mecbur ê bi tepiştê. Nê cewabê mala ra pê Ap Husî keweno teber û xu erzeno erd û vano: “ *Madem wina ya, de ez bimrî, wa zerrîya Homayî rehet bo!*” Hukmanê dînî, îbadetan, ganî seba însanan ezîyet nê, bi rehetî bibo. Xora fetwa dayîşî seba însanan rehetîyê û asanî viraştîşî est a. Na hîkaye de zî na mesela hewayê mîzahî de wekenîya ya.

7.4.31. Goçînî

Yew lajê Ap Husî yo mîyanin est o. Destê ey ra qet gureyêk nîno. Rojêk erdî de yew goçîne vînenê û ano keye. A roje ra tepîya kam ci rê fekê xo akeroyan hêr beno, vano: “ *A goçînîya mi biden, ez xwu rê bena cîya!*” Tikê merdimî wina yî, qet yew hunerê, faydeyê înan çînî yo, la xo çîyêk ra hesibnenê. Na hîkaye de zî inay ra behs bena.

7.4.32. Hecê Ap Husî

Rojêk Ap Husî hec ra yeno. Kam ke hec ra yeno, her kes ci rê vanî hecî. Hec ra ageyrayîşî ra pey tim bi unvanê “ hecî” ci rê veng danî. Wexto ke Ap Hus zî yeno, her kes yenî ci persenî. Birayê Ap Hus; Elî xo vîra keno û nişkara vano: “ *Huso ti xeyr ameyê*” Ap Hus hêrs beno vano : “ *Ero Elo! Ti vanê qey ez şîya mi hêgayê Dereyê Luyan de çend rojî cite kerda û ez ameya!*” na hîkaye de zî ma vînenî ke zafiyê merdimî, bi taybetî îbadetanêdînîyî seba xo rê erja girewtîşî şuxulnenî. Unvan girewtîş, şertanê hec îhya kerdişî ra giranêr yena. Zafiyê kesî seba unvanê ‘ hecî’ girewtîşî şînî hec. Bi taybetî şekilperestîyê şarê ma mewzuyanê dînîyan ser a ya.

7.4.33. Barkerdişê Biratîye

Rojêk Ap Hus û çend dewijî pîya şînî maseyan. Xeylêk mase tepişenî. Înan ra tewr pîl, Ap Husî yo. Barkerdişê zî keweno ey rê. Ap Hus înan ra perseno ke ey barkerdişê biratî yan Homayî bikero? Înan hemu vanê barkerdişê Homayî bike. Ap Hus zî her yewî cîya bar keno. Yewî rê zaf, yewî rê tay, yewî rê qet nêdano. Înan eceb manenî û sebebê nê barkerdişê ci persenî, o zî vano: “ *Heyran, şima va, sey Homayî bare bike, mi zî sey Homayî bare kerd. Dê hela biewnîyê dewe ra! Yewî rê qasê heme dewe dayo, tayêne rê tikêk dayo, tayêne rê zî qet nêdayo.*” Bi no cewabê Ap Husî, meseleya edelet û têduştîye(eşitlik) hîkaye de newe ra ameyî fikirayîş.

7.4.34. Bi Tirkî Nameyê Pişkile Çi Yo?

Lajê Ap Hus û embazanê ey rojêk pîya yenî keyeyê Ap Husî. Mîyanê xo de Tirkî qisey kenî. No wezîyet zaf zorê Ap Husî şîno. Seba ke weşê ey nêşîyo, ci rê bi Tirkî menayê ‘ pişkile’ perseno. Înan zî nêşkenî cewabe bidî. Ap Hus zî şertêk keno werte, heta ke înan menayê ci nêzanî, nêşkenî şîyerî mekteb. Lajê Ap Hus, zey Ap Hus fena yo. vano: “ *Bawo bawo, ma senî nêzanê. Ma hendê kitabî wendê, ti vanê ma nameyê pişkile nêzanê! Ma vanê “*

pişşskille” tirkî nazik vanê, vengê xwu kene barî, bineyke lewanê xwu kene pehn û vanê “pîskîl”. Na hîkaye de bi taybetî mektebî de asîmîle bîyayîşîyê qijanî rê balê ancîya ya.

7.4.35. Cinê Ap Husî

Rojêk Ap Husî, baxçeyê xo rê awke dano, rincan ra şino binê valêre de ariseno. O wext çend hebî xortî yenî kewenî mîyanê baxçeyê Ap Husî, încaseyanê Ap Husî dizdnenî û wenî. Ap Husî, înan vînenî û qala xo nêkeno. La ewnîyeno ke înan hînî mird nêbenî, telef kenî qîreno vano ‘ De bes, bes’. La înan vanê qey xiyal o, goş pê nêkuwenî. Ap Hus, reyna qîreno, na hew veng hol şino înan la reyna zî Ap Husî nêvînenî, vanê qey cindê Ap Husî yo, zey Ap Husî veng veceno, tersenî remenî.

7.4.36. Zanayîşê Ap Husî

Eke yew ten verê Ap Husî de zanayoxî bikerdenî, Ap Hus zaf xu keno û vano : “ *Lalawo ti hema nêzanê kisê here çend parçe yê, ti zî ameyê ma rê nutiq wanenê*”Rojêk lajê Ap Husî mîyanê cemaatî de zanayoxî keno û Ap Husî reyna qala xo vano. Lajê Ap Hus zî zey Ap Husî yo, fena yo. O zî vano: “ *Bawo, willay ti raşt vanê, ez nêzana, dê ti vaje.*”Ap Hus zî bin de nêmaneno û vano: “ *Ez vajî, çend parçeyê, şima zî bimusê ha! Willay mi nêva.*”

7.4.37. Ap Hus û Tutêk

Rojêk Ap Hus şino Sîlwan, wazeno ke keynaya xo zîyaret bikero. Wexto ke rayîr de şino, tutêk yeno û nengî çînenî Ap Husî rê. Ap Hus, vengê xo nêkeno la no wezîyet çend rey dewam keno. Verê tutêk de dadîya ey est a. Peynî di Ap Hus zî dadîya tutêk rê nengî çînenî. Na hîkaye de ma reyna dîyî ke zafîyê nenganê şarê ma cîynî û dadî sera yî.

7.4.38. Gulaşê Ap Husî

Rojêk xortanê dewe gulaş kene, cîynîyê dewe û risîpîyê dewe zî temaşayê înan kenî. Mîyanê inê cîynîyanî de bi nameyê Zelxe cîynekek est a. Ap Hus xortîyê xo de zer kewtibi aye ra. Nika merdeyê Zelxa merd a û bîya qelew. Wexto ke xortî xeylêk kaykenî, mird benî, Ap Hus vejeno werte û wazeno ke zelxe reyde gulaş bikero. Hemuyê dewijê bi kelecana û meraq temaşê kenî. Gelo kamîyo erd de maneno, pawenî. Ap Hus zî senî ke inê qalan eşnaweno, vano : “ *Mi rê ferq nêkeno. Ez zî bikewî Zelxe ser, mi rê kar o. A zî bikewo mi ser, hewna mi rê kar o!*” Na hîkaye de şeytanîyê û bêedebîyê Ap Husî vejeno vêrnî.

7.4.39. Ap Hus û Cîniya Xwu

Rojêk Ap Hus û cîniya xo, yewbînanî rê hêrs benî. Wexto ke hemuyê keye yenî pîser, Ap Hus qijanê xo ra vano ke ez wazena newe ra bizewic. O hel de cîniya Ap Husî zî cewabê xo dana û vano ke ez zî wazena newe ra bizewic. Ap Hus, xeylêk gineno de, fikirreno û vano : “ Cîni, willay yê to hîna ferz o” Ap Hus hendo wazeno ke newe ra bizewic, îznê zewacî dano cîniya xo rê ke ci rê manî nêbo. Na hîkaye tikê camêrdî ke bînamus î, seba hewesanê xo her çî kenî, na mesela hewayê mîzahî de ameyo musnayış.

7.4.40. Cîniyê Silvaniy

Rojêk Ap Hus şino Silvan, keynayê xo ziyaret keno. O ca de şino cumî nimaj keno, ewniyeno ke çend hebî camêrdî hewşe de nişenî ro û suhbet kenî. Herkes behsa cîniya xo keno û ti ra lemi kenî. Ap Hus zî înan rê vano ke ganî şima sebir bikerî, sebrê Homa zaf o. Camêrdêk zî vano : “ *De wa Homa zî zewecnaye biyêne û cîniya ey zî Silvan ra biyîne, to bidîyêne xwu rê, sebir- mebir tede mendêne yan nê!*” Hîkaye de behsa zorîyê zewacî bi mubalaxe û mîzahî bîya.

7.4.41. Dêrdê Her Kesî Esto

Rojêk Ap Hus û embazê xo piya şinî Dîyarbekir. Rayîr de embazê Ap Husî, çî dêrdê ci esto, heta ke rayîr biqedo Ap Husî rê vaciryeno. Ap Hus eciz beno la vengê xo nêkeno. Axir ke înan resenî Dîyarbekir, Ap Hus wesayit rê hama nêvecîya yo, dusîyeno yexayê embazê xo û vano : “ *Lawo Êhso! Bes dêrdê xwu mi rê vaje. Biewnî, wulay ez derde xwu vajî, do derde ton o !*” Hîkaye de kesanê ke zaf qisey kenî û bi meseleyanê xo kesî ecîz kenî û empatî nêvirazenî, ameyo krîtîk kerdiş.

7.4.42. Meymanê Ap Husî

Rojêk Ap Husî, Yaban de, koyan de rayîrê xo keno vîn. Rastê yew keye yeno. Keye zî zey kuxê kergan o. Tedê çîk zî çin o. La a şewe o ca de keweno ra û xo setirîyeno. Beynate ra xeylêk wext vîyereña û o waharê keye zî beno meymanê Ap Husî. Ap Husî merdimêko dewlemend o, keyeyê ey zey konaxî yo. Wexto ke înan suhbet kenî, meyman behsa a şewe keno û vano : “ *Ap Hus badê ke ti şî, laser wurişt, banê mi berd. De to bi çimê xwu dî, çî qonaxe bî, çî dem û dezge bî, çî dewlemendî bî. Heme şî, laserî girewtî berdî...*” Tikê kesî estî, hayeyê ey pê wezîyetê xo çîn î. Xo senî vînenî, vanî qey raştâ zî o qeyde yo. Na hîkaye de zî behsa merdimî winayin bena.

7.4.43. Meymano Şerminik

Rojêk meymanê Ap Husî beno. No meyman zaf şerminik o. Heta yew qal fekê ey ra vejeno, beno sûr. Wexto ke sifre amade bena. Înan nişenî sifre ser la kenî nêkenî meyman şermîyayîşê xo ver a nîno sifre ser. Peynî de Ap Hus hêrs beno û vano : “ *Ti teyšan ê, ha tor ê teyš; ti veyšan ê, ha tor ê veyš. Ti wenê biwere, nêwenê, biwerê mîza da Eyš!* “ Komelîya û kulturê ma de hina yew problemêk est o. Waharê keye meymanperwerîye ra seba werdiş, meymananî rê zaf israr kenî. Meymanî zî exleb şarmîyenî. La eke merdim bişermo û waharê keye israr bikero binena şarmîyeno û qet nêweno. Ganî meymanî werde serî meşermî û waharê keye zî zaf israr mekero.

7.4.44. Îkramkerdişê Awe

Rojêk meymananê Ap Husî benî. Ap Husî veng dano lajo xo yo qijkekî rê ke ey awe bîyaro. Lajek şîno yew surahî û qedexêk ano. Kam ke tewr nizdîye ey de yo ci rê derg keno. La o zî ê bînan îşaret keno ke ewil bido ey rê. Hina hina herkes yewbînan îşaret keno. Lajê Ap Husî ecîz beno peynîya odayî de roneno û nişeno ro. Ap Husî hêrs beno ke çira ey awe nêdayo meymananî rê. O zî vano : “ *Hela wa xwu mîyan de qerar bide ke verî kam şimeno, ez dana bawo.* ” komelîya ma de tikê qeydeyî est î. Yew cemaatî de kam tewr pîl o, ewil o awe şimeno. La qeydeyê winayin rey-rey merdim eciz keno, ganî yew usulê û sînorê ci bibo.

7.4.45. Melayî Nêdanê, Gêne!

Ap Hus, lajê xo û melayê dewe rojêk pîya şînî Dîyarbêk. Wexto ke ageyrenî, kewenî awê çemî. Ap Hus û lajê xo êşkenî xo bixelis, çimke tim xebitiyenî ganê înan şênik o la mela tim nişeno ro û weno. Mela hewar keno, lajê Ap Hus şîno ke ey bixelisno vano: “ *Seyda destê xwu bide. Seyda destê xwu bide.* ” La seyda deste xo nêdano û hewar keno. Ap Hus zî ho temaşe keno, veng dano lajê xo rê vano: “ *Lawo mevace deste xwu bide, vace deste mi bigêre. Ti nêzanê, melayî caran çîyêk nêdanê, tim gêne, tim gêne! Vacê deste mi bigêr* ” Lajê Ap Hus zî o qeyde vano û mela destê xo derg keno û xelisîyeno. Tikê melayê dewe ke musayî yê mal û milkê dewijan biwero û tim batal ê, înan ameyî tenkîd kerdiş.

7.4.46. Qedênayîşê Dehwa

Bi nameyê Salê Silî lajêk, keynayê Ap Hus remneno. Pîlanê lajêk yenî keyeyê Ap Husî ke dehwa virazî. La Ap Hus hêrs bîyo, lajanê xo rê cigiryeno ke qey înan wahar nêvêcayî, waya înan remaya. Lajanê Ap Husî zî vanê ‘ ma Salî kişenê!’ yewna çîyêk nêvanê.

Axir wextê taştê yena, meymanî vanîheta şima dehwa nêvirazî ma nanê şima zî nêwenî. La qet xemê lajî nîyo, vanê şima zanê, ma Salî kişenê. Meymanî, hêrs benî vanî ma şinî, la reyna xemê lajanê Ap Husî nîyo, vanê şima zanê, ma reyna zî Salî kişenî. Heta o wext Ap Hus xora veng nêveceno, qarşî çîyêk nêbeno la wexto ke çim gineno bulxurî ra, vêşunîyê xora her çî keno xo vîr û fekê ey ra “ *Dehwa qedîyaya. Lîlahîlfatîha!...*” Vecîyena. Ap Hus hendo vêşano ke , vêşanîyê ey, zey meseleya wina giran ra zî giranêr yena.

7.4.47. Ap Hus û Pêrodayîş

Dewan de dewijî bi dor şinî pêşî ver. Her roj yew keye şino pêşî ver. Dor, dora Ap Husî yo. Wisar o, her ca zergunî ya seba çernayîşê pêşî wexto ke hol o, la yew heta zî zor o çimke wextê xeleyî yo, pêşî şinî kewenî mîyanê xeleyî rê. Nîmroj Ap Hus, seba ditiş pêşî ano dewe. Wexto ke ageyreno şîyero yabanî rê, ewnîyeno ke dadzayê ey, Ehmed û Rizgan kewtî pîyordayîşî. Ap Hus şino ke înan cîya bikero. La înan nê danî yewbînani rê nê zî pîyordayîş qednenî. Ap Hus ecîz beno vano: “ *Law Hemo Rizgo! De şima danê pêro, sey camêrdan çend derbanê weşan biden yewbînî ro, ez şima cêra bikerî, bola pêşî bêwayîr şîyî yaban, nika kewta miyanê hêgayê xeleyî, ez şerî miyan ra vejî!*” Wexto ke Ap Hus hina vano, huyayîş înan geno û pîyordayîş qednenî. La heta Ap Hus bireso pêşî, înan nîmeyê hêgayê Ap Hus wenî.

7.4.48. Werdê Serê Tupe

Rojêk Dîyarbekir ra yenî keynaya Ap Husî wazenî. Vanî, bajarî de keyeyê ma est o, dikanê ma est o, cuya bajarî rehet a, keynaya şima o ca de rehetîye vînena, nan zî sere tupe ra wena. Înan qedo qedo waadî danî la Ap Hus keynaya xo nêdano. Bacê meymanî şinî, keyeyê Ap Husî ci rê cigiryenî ke o çira nêdayo. Ap Hus zî vano: “ *Vanê, ma serê tupe de werd pewjenê. Fatika ma ya rebene emre xwu de tupe nêdîya. Eke nêzano tupê tafîno, serê tupe de werd bipewjo, do pê ma henekê xwu bikerê!*” Hîkaye de krîtîkê kesanê ke hîşê înan qij a, qij fikiryenî û meseleyanê qijkekan ver de meseleyanê gird vîndî kenî, bîya.

7.4.49. Desmacê Ap Husî

Ap Hus rojêk seba no şino cumî. Seba girewtîşê destmacî şino tuwalet. La o qebiz bîyo coka zaf derg zere de maneno. Her deqa yew ten yeno kuweno bêrî rê, la Ap Hus hama zî nêvecîyo. Verê tuwaletî de yew qelebalix rêz bena. Axir Ap Hus vêjeno hama şelwarê xo zî

gire nêkerdo. Milet cigiryenî pê, o zî vano: “ *Qina mi ra hende ame! Dê hela ti şo, ma tozî bivînin!*”

7.4.50. Pêxwasê Diyarbekirî

Unîversîteyê Dîcle de, binê Qeya de dewêk est a, Ap Hus wazeno ke yew merdimê xo ziyaret bikero. La rayîrê a dewe de zaf sûtalî est î. Ap Hus seba rast bi sûtaleyan nêro, lezabez rayîr de şino, o hel de yew merdim zî eynî sebebi ra şino a dewe, la înan yewbînan nêşinasnenî. Ap Hus hesiyeno pê ke merdimêk ho peyê ey ra yeno, vano qey sûtale yo. Tersan ra remeno vazdeno. O merik zî seba tena nêmano, o zî vazdano dima. Peynî de Ap Hus vindeno û perseno ke o, ci ra çî wazeno. Axir înan qisey kenî û mesela bena eşkera.

7.4.51. Keynayê Diyarbekirî

Keynaya Ap Husî, Dîyarbekir de zeweciyayî ya. Rojêk Ap Hus şino zîyaretê keynaya xo. Dikanê zamayê Ap Husî zî semta ofisî de yo. Wexto ke Ap Hus şino dikan, verê dikan de ronîşeno û dor u dormaleyê xo temaşe keno. Her ca de keynayê rindan û xemelnayeyî est î. Nê keynayî zaf bi weşê Ap Husî şinî. Bacê Ap Hus, zamayê xora perseno: “ *Ero zaman, enê gawirbabî bişewe şinê kotî?*” Seke yeno esayiş, Ap Hus dewij o û axtîyar o, la wexto ke keweno mîyanê çîyanê ke hama nêdîyo, xo şaş keno û hîsanê ke hetanî nika ameyî tehndayîşî kewenî werte.

7.4.52. Kurmancîya Ap Husî

Dewlet, dewê Ap Husî vêşneno. Ap Hus û Keyeyê xo mecbur manenî bar kenî şinî Dîyarbekir. La seba debara xo wesayitêk geno û fêkî-mêkî xorê roşeno. Ap Hus Tirkî nêzano, Kurmancî zî zaf tay zano. Rojêk merdimêk yeno adresê nêweşxane bi kurmancî perseno. Ap Hus zî bi Kurmancîyê nêmcet ê xo vano: “ *Here wî goşey ra bizire, ti vînenê.*” La ganî o bivatêne ‘ bizivire’, ‘ bizire’ kurmancî de yena menayê vengo ke herî vejenî yo. Merdim zî hêrs beno cigiryeno pê. Na hîkaye de behsa zorîyê mîyanê zafziwanan de cuyayîşî û ziwan nêzanayîşî bîya.

7.4.53. Hersê Ap Husî

Ap Hus, teber de çî beno, çî rê hêrs beno şino keye cîynîya xo de dano pîyor. Rojêk reyna bi hêrs yeno keye û cîynîya xo rê cigiryeno, cîynî zî qêrena pê ci rê mîsalê cîranê Ap Deqmanî dana, o çî rey cîynîya xo rê hêrs nêbeno, vengê înan nêvejeno. Wexto ke hina vana,

seba ke Ap Hus Deqmanî ra xu keno, vano: “ *Ti mi begem nêkena, şo xwu rê bibe cîniya Deqî!*” Tikê camêrdî est î, hina yew hunerî înan teber de çino, hêzê înan tena cîynîyanî rê est a û eke yew çî zey înan nêbi, çiyêk weş bi înan nêşî, qalanê bênamusî zî kenî. Bi qerekerê Ap Husî, merdimî winayin ameyî tenkîd kerdiş.

7.4.54. Şîr û Şiîre

Rojêk malimê lajê Ap Husî, wendekaran ra seba roşanê 23 Nîsanê, şîrêk wazeno. Laj zî yeno keye dadîya xora vano; malimê ma, ma ra ‘şîr’ waşt. Dadî zî nêzana çî ya, paweyê Ap Husî benî ke o çareyêk bivîno. Wexto ke înan Ap Husî rê persenî Ap Husî zî vano qey ‘şîr’ bi menayê ‘ şit’ o. Cîynîya Ap Husî bizî doşena û sitilêk şit dana lajê xo rê. Laj zî serê sibe beno, dano malimê xo rê. Malim arayî de weno. Wexto ke înan kewenî derse, malim wendekaranî rê perseno; kam ‘şîre’ arda? Teyna lajê Ap Husî engiştê xo keno berz û vano:” *Ortmen, ben sana sebah şîr vêrmedî? Sen yêdî!*” Hîkaye de tengasîyê bi zîwanê dadî de perwerde nêbîyayîşî ameyo wekenitiş. Nuşttox, kitabe xo yê winayin, mîzahin de zî problemanê zîwan û perwerde reyna ardo zîwan.

7.4.55. Wesîya Ap Husî

Ap Hus, nêweş keweno. Hendo nêweş o ke, seke mergê ey nîzdî yo. Cîran û hevalanê ey yenî verê Ap Husî û ti ra vanê ke ganî o wesîya xo bikero. Ap Hus zî wesîya xo keno, wesîya ey teyna birayê ey sera yo. Vano eke ez bimirî, wa birayê mi yo El mêro serê mezêlê mi. Ê bînan emun yemun kenî la Ap Hus wesîya xora fek vera nêdano. Mîyanê cilê mergî di zî rikê ey giranêr yeno.

7.4.56. Barekerdişê Ap Husî

Îna hîkayê zey hîkayeyê vêrîn bi nameyê ‘ barêkerdişê biratîyê’ ya. Dehkera û temayê înan zî wertax î. Ap Hus ho cilê mergî de yo, rojêk qijanê xo û risîpîyê dewe ano pêser wesîya xo keno. Ci rê perseno ke o mal û milkê xo senî bare bikero, Homayî yan biratî? Ê humeyê vanê zey Homayî bare bike. Ap Hus zî yewî rê zaf çî, yewî rê, tay, yewî rê zî çîk nêdano. Hemu persenî ke no senî bare kerdişî yo. Ap Hus zî vano bare kerdişê Homa wina yo. Na hîkaye de zî debare sera bêdeletîyê ameyo wekenitiş.

7.4.57. Qala Ap Husî

Ap Hus, dewe de kam bimiro, ci rê vano: “*Mi nadi to, ti zî şî!*” Dewijî tersa ey ver a nêeftarenî bimirî zî. Hendo ke o dewijî ecîz kerdo. La rojêk Ap Hus zî nêweş keweno û mîyanê cilê mergî de beno. Dewijî top benî ke şîyerî Ap Hus bivînî, hama nêşîyî mîyanê xo de qala xo kenî yew û vanî ma zî o qeyde vajî, hela Ap Hus se keno. Înan şînî kewenî zere û teyna vanî ‘ Ap Hus, ti senîn î?’ Ap Hus mesele fehîm keno û ci rê firsend nêdano, vano: “ *Mi na di xwu, ez zî ha şîna!*”

7.4.58. Behaneyê Qiseykerdişê Tirkî

Keynayê Ap Hus, zewicîyena şîna yew dewê Sîlîvanî. Heta o roje, Zazakî ra teber qet yew ziwaneş qisey nêkerda. La wexto ke zewicîya ya kurmancî musena û zazakî kena xo vîr. Çend serr pê, dewlet dewa înan vêşneno û înan barkenî şînî, Bursa. Bursa de tirkî musena û na rey kurmancî zî xu vîra kena. Çend wext dima Ap Hus mireno, keynaya ci zî yena dewe. Wexto ke yena dewe, her kes de tirkî qisey kena. Birayê ci, ci ra cigiryeno ke a çira tirkî qisey kena. A zî vana: “ *kardeşim, belki benim beynimde sadece bir dil kadar yer vardır. Ne yapayım, birini öğrenince diğerine yer kalmıyor.*” Na hîkaye de ziwaneş dadî sera ziwano serdest senî têsîr virazeno, û kesanê ke meyîlê înan asîmîlasyonî rê est a, behsa înan kena.

7.4.59. Hesabo Xelet

Yew veyveyêk est a. Hama panc aşmî bîya ke veyveyê aye bîya. La hamile ya û tutê xo arda. Vîsturî eceb manena ke senî panc aşmî di tut bena? Veyve zî vîsturîyê xo rê hesab virazena ke isbat bikero, panc nê new aşmî vîyartî. Vana: “ *De vinde ez to rê bihesibnî. Biewnî, kanûn û kat û kindir; hîrê aşmî. Sibat û sat û singir; kerd şeş aşmî. Adar û nîsan û gulan zî, ha tor ê new aşmî!*”

7.5. KEVOKE

Kitab, bi 22 hebî hîkayeyanî ra yena werte. Dest pêkerdişê kitabî de hîkayeya ewilin, dest bi nuştîşê na kitab sera bîya îlhamêk. Coka hîkayeya diyin de bi ziwaneşko senetin û metafictîon, eşkera bîya. Hîkayeyanê kitab exleb, zey vîrameyîşanê nuşttoxî yî. Tedê zaf hîkayeyanê viraşteyin çin î.

7.5.1. Kevoke

Hîkaye, hewayê vîrameyîşî de bi vaciryoxê fekê keso yewin de nusîya ya. Hîkayeya qijkek û rewşe ya. Kitab, nameyê xo na hîkaye ra girewta. Hîkaye, temayê heskerdişê kevokan sera nusîyaya. Xora ma zafiyê hîkayeyanê nuştoxî de heskerdişê heywananî hola hol vînenî. Vaciryox, pencerayê xo de tim kevokan temaşe keno, rojêk kevokêke cumê pencera ferq nêkena û ginena cumî rê. Vaciryox, o hel de hîsanê xo tesvîr keno. Wendişê ewil de hîkaye, zey hîkayeya normalêk a, merdim fikiryeno ke nuştox, çira na hîkaye daya nameyê kitabî rê. La wexto ke ma hîkayeya diyin wananî, ma fehm kenî ke na hîkaye, yan zî na rewşe, newe ra dest pêkerdişê cuyê edebîyatê nuştoxî rê sebeb bîya. Ma vajî, yew tewr çeqê adirê edebîyatê nuştoxî ya.

7.5.2. Gilyazî – Şerab – Mêrdîn

Hîkaye hîre qîsimî de lete bîya. Terza hîkaye seke ma kitabê “ Tarîyîya Adirî de” de musaye bîbî, hewayê metafictiônî de nusîya ya. Goreyê na hîkaye, nuştox heta na kitabo hîkaye, hîre serrî beynate dayo edebîyatî rê. O çiyêko xo zey “ melek” şinasneno, îlham dano nuştoxî rê û hîkaye, o vaciryeno. Na hîkaye de beşa yewin de behsa vîrkewtîşê nuştoxî keno û heta nika hîre serrî bê edebîyatî senî ravîyertî, vîrameyîşê ‘ kevoke’ senî çeqê adirê edebîyatê înan tavista, înan ra behs keno. Qisimo diyin û hîreyin de bi ziwanêko romantik û lîrîkî de hewayê şîrî de behsa eşqê Dîyarbekir, şerab, gilyazî, Mêrdîn û kevokan benî.

7.5.3. Poşmanîye

Hîkaye, yew vîrameyîşî ya. Beynateyê vaciryox û keynekêke de vîyerenena. Keynek, wendekarê unîversîte ya, vaciryox zî dikanêk de xebitiyeno. Înan embaz î. Rojêk keynek, waştîya xo ano verê vaciryox. Vaciryox waştîyê keynekî rê hes nêkeno. Eynî wext de vaciryox keyneke rey de tim zazakî qîsey keno, keynek zî tirkî qîsey kena. Roja bîn keyneke yena verê vaciryox û ci ra persena ke o, waştîya aye senî dîyo? Vaciryox zî bi tirkî vano “ *öküz gibi!* A roje ra tepîya înan yewbînan nêvînenî heta ke badê pances serran. Badê pances serran rast bi yewbînan yenî û keynek serebutanê xo, ci rê vaciryena ke; o waştîyê aye raşt a zî zey ga bi, înan zewicîyenî û keynek zor bi xo destê ey ra xelisnena.

7.5.4. Tariq Akan

Hîkayeya derg û hedîse ya. Qerekerêko bi leqabê Tariq Akan sera nusîyaya. Eynî wext de hîkaye, bi vaciryoxê fekê keso yewin de nusîyaya, vaciryox zî qerekerê hîkaye yo.

Vaciryox û qerekerro Tariq Akan, yew loqante de xebitiyenî. Esayîşê no lajek, zey Tariq Akanî yo, coka herkes ci rê vanî ‘ Tariq Akan’. Rojêk mîyanê rojî de nê wurdî teyna hê loqante de yî, merdimêk yeno werde wazeno. Tariq Akan, seba ke mîyanê rojî werde hol nêmaneno, ci rê binê tencereyanî çî mendo, keno pîser û ano. Wexto ke tasê werde, muşterî ver de nano ro, merdim bi hêrs tas zît keno û cebêxora demançe vejeno û keno zereyê kerrikê goşanê Tariq Akanî rê. vaciryox, reseno pê û bi emun yemun merdim îqna keno, embazê xo xelisneno. Labelê a roje ra tepîya Tariq Akan qet nêyeno xo rê, roj bi roj heliyeno û nişino kar. Hîkaye, yew hedîse cuya merdimî de senî tesir virazena, qerekerêko şên û şeng, sênî bediliyeno û heliyeno ra behs kena.

7.5.5. Şikitiş

Hîkayeyêka hedîse ya. Hewayê vîrameyîşî de nusîya ya. Vaciryox, bixo mîyanê hîkaye de ca geno. Vaciryox û keyeyê xo yew mehlaya Dîyarbekir de cuyenî. Na mehla de tim problema elektrîkî bena, zafiyê rojan elektrîkê înan şina. Mehla de zafiyê dewan ra cîranan est î. Beynateyê cîranan de her çiqas têkîliyêka semîmî bibo zî, zaf rey problemî vecenî. Yew şewe, reyna elektrîke şina û vaciryox û xanima xo zî serê ban de ronîşenî. Keyeyê apê vaciryox zî têduştê înan de ya. A şewe yew cîranê înan ke axtiyar o, hesudiyê xo ra şino eynayê pîkabê newe yê apê vaciryox şikneno. Coka zî nameyê hîkaye ‘Şikitiş’ a. Înan, merdimî hesud vînenî la vengê xu nêkenî. La apê vaciryox, hesiyeno pê û ci rê cigiryeno ke o çira wina kerdo. Merdim remeno şino keye. Lajê o merdimî hesud yeno vano ez babîyê xo ra persena. Şino keye, reyna ageyreno yeno vano babîyê mi vato ez rakewte bîya, yanî înkâr keno. Roja bîn zî şino dikanê vaciryox o ca de zî înkâr keno û sond waneno. Vaciryox merdimî nê serran de kerdenê winayin ê ci rê û înkâr kerdişê ci rê fekakerde maneno. Ma hîkaye de vînenî ke, sînorê hesudî çin a. Merdimî extîyar hesudiyê xo ra eynayê pîkabe şikneno. No çiyêko normal nêyo. Menayê dizdnayîşê pîkab zî esta, la şiknayîşê eynayê ci çin a.

7.5.6. Nalet Şêro Kitaban û Nuştişî!

Hîkaye, yew vîrameyîşê nuştoxî ya. Coka mîyanê hîkaye de nameyê xo şuxulnayo û bi kamîyê xo yê raştîqîn hîkaye de ca girewto. Hîkaye sey hîkayeya rewşe ya. Yew embazê nuştoxî, bi nameyê kek Nadir, nuştoxî rê zerr şikteyo. Wexto ke înan yewbînan persenî, nuştox fehm keno ke çiyêk tedê est o. Axir kek Nadir, meramê xo vaciryeno. Rojêk, rayîr de nuştox înan dîyo û selam nêdayo ci rê. Halbukî nuştox, înan nêdîyo, yanî tena bi çimê xo dîyo

û seba ke o nuştox o, hîşê ey de tim çîyê nuştişî ca genî, derûdorê xo zaf ferq nêkeno. Nuştox mesela wina ci rê îzah keno. Na rey zî kek Nadîr ci rê heyf keno ke o çira nuştox o, xo rê heyf keno. Na dor zî nuştox, ci rê îzah ê nuştoxî çîyêko xirab nîyo, baş o, keno. Bi na hîkaye ma vînenî ke tikê meseleyan de ma qet nêşkenî merdimî îqna bikerî, ti kamcî hetê ra tepiş destê to de manena.

7.5.7. Doz û Dehwa

Na hîkaye de nuştox, dehwayê Zazakî sera çend rincan û kede dîyo, bê qezenkerdişê pere çira hendo emrê xo tedê xerc keno, çira xo rê kerdo derd û kul, îzahê înan kerdo. Seke bisilmanan bêpere qezençkerdiş îbadetê xo seba îmanê xo kenî, o zî dehwayê xo zey îbadet kerdişî vînenî. Na mewzu de heyretmendişê kesan û tenkîdanê înan ra zî ecîz bîyo û gerreyê îqna nêbîyayîşê înan keno. Zey hîkayeya vêrîn, zafîyê meseleyan dima nêşkenî her kesî îqna bikerî.

7.5.8. Qehremanî Sereyê Mi Şikito!

Na hîkaye zî yew vîrameyîşê nuştoxî ya. Na hîkaye zî sey hîkayeya rewşe ya. Hîkaye, de camêrdî bêqerekerî sera nusîya ya. Vaciryox, bi xo mîyanê hîkaye de ca geno. Yew bufeyê ey est o, yew heta xebitiyeno yew heta xo rê kitabana waneno û nuseno. Vaciryox, bi wendişê xo balê zafînan ke uca ra ravîyerenî, anceno. Vaciryox, eynî wext xo rê qiseykerdişê tirkî qedexa kerdo. Na hîkaye de zî derdê ziwan ê nuştox xo mojnena. Rojêk di merdimî yenî. Nuştox, esayîşê înan zey dîk tesvîr kerdo. Hal û wazîyetê înan ra zî eşkîra yo ke nîyetê înan hol nîyo. Awiranê bêmaneyê înan ra vaciryox ecîz beno û şîno perseno. Înan zî zurî kenî ke wexto ke vaciryox hama qijkek bîyo, înan sareyê ey şikito. La raşta ci de hina yew çî çin a, înan zur kenî. Vaciryox înan rê cigiryeno û vano eybo ke înan meseleyê winayin ra xo egîd hesabnenî û hem zî zûr kenî. Înan bi cigiryayîşê vaciryox tersenî û xo apey genî, remenî şînî. Hîkaye de yew hete di qerekerterî vaciryox est o, no qerekerter zey; merdimî roşnvîr ameyo tesvîr kerdiş. Heto bîn ra zî nê camêrdî bêqerekerterî zey merdimî ke qijkek û hesud ameyî tesvîr kerdiş. O çîyêko ganî înan xo rê bişarmî, zey egîdî vînenî. Nê bêqerekerterîyê û qijkekîyê hîkaye de ameyo wekenitiş.

7.5.9. Dejê Dindanan

Hîkaye, yew vîrameyîşê nuştoxî ya. Goştê dindananê nuştox ra gunî yena coka şîno nêweşxane. Nêweşxane de tikê meseleyanê qijkekana sera, tenkîd virazeno. Wextokê dor yena

ey, nameyê ey xelet telaffuz kenî. Nay sera zî tikê kesan tenkîd kerdo; zafiyê kesan nameyê ci xelet telafuz kenî, sebebê na xeletîye zî mintiqa ya fekî ya. Her mintiqa de her zaza û kurmançîya qisey kenî û yew terzê telafuzê înan est a. Nay ra zî zafiyê kesî xelet telaffuz kenî, her kes zey xo telefuz keno. Nuştox, hetêk ra zî gerreyê Çewlîgîjan keno; Çewlîgîjan, vanê ke o, ziwanê ma xeripneno, nuştox zî gerreyê înan bi fekê Çewlîg keno, goreyê ey, Çewlîgîjan zî nameyê ey xeripnenî, raşt nêvanî. Nuştox wexto ke nêweşxane de yo, personelêk dorê ey geno, yew merdimê xo bena doxtore heta. Hem dorê nuştoxî bê îzne gena, hem bi hal û hareketanê xo nuştoxî ecîz kena. Nuştox, serê na personelî ra merdimî ke wina bêdeletîyê û cehaletîye kenî, înan tenkîd kerdo.

7.5.10. Sînorê Heskerdişî

Metnêko kilm û metaforîk o. Nuştox, suîstîmal kerdişê heskerdişî ra, kamcî krîteran de heskerdişê ci beno û nêbeno ra behs kerdo. Heskerdişê ey, bisînorin a çimke o, heta xirabî zaf heskeno la wexto ke xirabî yan çiyêko bîn ê naweş bibo, heskerdişê ey o sînor de maneno, heta o ca yo.

7.5.11. Kulo Bêderman

Na hikaye zî zey vîrameyîşî de nusîyaya. Nuştox û bi nameyê Hesedula, pîya şinî yew tazeyî. Zimistan o û zaf serd o. Rayîr de wesayît, verê yew dikan de vindena ke rayîrwanan xo rê tay fêkîyî bierinî. Wayîrê dikan xo rê adir visto ta. Hesedula ke adir vînenî ca de şino xo keno germin. Nuştox zî şino qartonêk wazeno. A qarton, keno di lete yew lete beno keno binê linganê di hebî extîyarî, a bîn zî binê linganê xo û embazê xo de nano ro. Bi sayeyê qarton, linganê înan benî germin û ê extîyarî zaf pê dua kenî. Nuştox, zey embazê xo teyna xo nê, derû dorê xo zî pawito, hetkarî kerdo. Seba ke ê extîyarî, nuştoxi pesênayî, wesf pê da yî, weş bi Hesedula nêşino û a roje ra tepîya qet nuştoxî de qisey nêkeno, xo dûr tepişeno û kindariyê xo ra fek vera nêdano. Nuştox se keno, nêkeno hesedê no merdim nêqedîyeno. Nuştox zî xo dûr tepişeno. Tikê merdimî est î, holîyê, weşiyê û serkeftinê kesî ra hesudîye kenî. Nuştox, no hîs zey nêweşî, kulo bêderman tesvîr kerdo.

7.5.12. Nêrgizê Dîyarbekirî

Nuştox, hikaye de vilika nêrgize zey metafor şuxulnayo. Wexto ke qijkek bi, dewanê înan de na boya nêrgizê ameynî, nika zî şaristan de rayîr sera vînenî û boya nêrgizê, ey beno qijkekîye ey rê. Eynî wext de ewro, ‘Roja Ziwanê Dayike Yê Cihanî’ ya, la qet xemê keso

nîyo, bê çend kesî, kes goş pa nêkuweno, nuştox goreyê hendêkarê xo zî tedê kede virašto. No wezîyet zorê bi nuştox şino. Wexto ke nuştox pîroz kerdişê roşan temaşe keno, çend xortî bi nîyetê pîsî qîsey kenî. Wexto ke nuştox pê eşnaweno zaf qehrîyeno. O xo bi xo fikiryeno ke înan miheqeq ke eslê xo de dewij î. Yanî dewa înan bi deste dewletî ameya vêşnayîş û barkerdî ameyî bajar. La bajar de qîsey kerdişî ra, ziwan ra tepiş, zaf çîyî înan xeripîyê, asîmîle bîyî û cahil mend î. Nuştox, kesanê winayin tenkîd keno û hem zî seba ke hîşêko ziwan û netewe înan de çine ya, no wezîyet zor bi nuştoxî şino. Vilika nêrgizê, ewro zey vêrîn nîya, dewe de a boya mehsum û pak nîya, nika zey nêrgizê Dîyarekir a, ê bajar a, dejenere bîya.

7.5.13. Heqê Mînbuse

Îna hîkaye zî yew vîrameyîşê nuştoxî ya. Rojêk, cebê ey di teyna 30 lîrayî beno û ganî o xo rê, flaç memory bierîno. Hemuyê pereye xo dano, û geno. La tedê heqê minibüse nêmanena, şarmîyeno zî kesk ra biwazo. Bi lingî şino keye. Rayîr yew xort raşt bi ey yeno, o zî tira heqê mînbuse wazeno. Nuştox zî hal û wazîyetê xo îzah keno.

7.5.14. Des Lîrayê Mi Kêmî Bî

Hîkaye, yew vîrameyîş a. Zey wezîfeyê wefa ca ardişî nusîyaya. Wexto ke qereker hema qijkek bi, şino Lîce. O wextan de wesaitî zaf zey ewro çîn bi. Tena munîbusêk û teqşî est bi. La qereker saetê mînbuse vîyarneno û o ca de maneno. Tik çareyê ey teqşî ya la teqşî zî zaf vay î. Des Lîrayê qereker kêmî yo nay ra zaf terseno ke o ca de bimano. Çimke Lîce kesê ey çîn o û hama qijkeko zî. Labelê, şofer, goş pa kêmîyê des lîrayî nêkeno, ey beno heta Dîyarekir. Na vîrameyîşî ra pey, qereker badê çewres û yew serr pey zî hama mînetê ey keno. Rojêk otobusî de rast bi o şofer yeno, o zî rayîrwan o. Nimitkî ra heqê otobusê ey dano. Ê bacê zî xo dano şinasnayîş, ci rê hal mesele qîsey keno. Nuştox, bi na hîkaye, hem deynê wefayê xo ardo ca, hem zî ma rê mojnayo ke erdê dinya ser de hama kesanê holan zî est î.

7.5.15. Fîrar

Na hîkaye zî yew vîrameyîş a. Vîrameyîşê eskerîye ê qerekerî ya. Qereker Qibris de eskerîye keno. Rojêk pê hesîyeno ke tirkan, şiyî rumî ser û erdê înan ra tepiş werde, koçîk û çetal ê înan ra her çîyê înan girewtî. Eskerîye de zî xenîmetê înan ameynî şuxulnayîş. Pê hesîyayîşê na mesela dima pîskolojîyê qereker xeripîyeno û wazeno ke firar bikero. Çimke qerekerê ma hol zano ke bindestîyê yewna dewletî de mendişî çiqas zor a, o empatî virazeno

û nêwazeno êdî o ca de bimana. La yew cîranê ey zî seba eskerîye yeno Qibris, derheqê eskerîye ey de tikê xeletîye beno û cayo hol ra yeno verê qereker, cayo zehmetîye. Coka qereker seba ey zaf qehrîyeno û heta ke hîkaye biqêda, nêşkeno firar bikero. Hikaye yew vîrameyîşêka alelade ya, zey zafîyê vîrameyîş eskerîye ya labelê tedê behsa yew milete ke heqeret pê bîyo û talan bîyo bena. Nuştoxê ma, mîyanê zafîyê hîkayeyanê xo de miheqeq wezîfeyê yew şar, millet û ziwan bi peyamêk yan sembolêk yan zî eşkera ra behs kerdişî ra ano ca. Na hîkaye de, şarê rumî sera qehrîya yo, talan kerdişê tirkan bi hîkaye di ardo ziwan.

7.5.16. Keramet

Hîkaye, hîkayeyêka tenkîdîn û metaforîk a. Rojêk cemaatê dewe, keyeyê vaciryoxî de yenî pêser. Behsê kerametê şêxan kenî. Gelo kerametê şêxan esto yan çino? Mîyanê cemaatî de melayê dewe zî est o. Ci rê cewabê na perse, persenî. Mela vengê xo nêkeno, heta ke înan çend rey ci rê persenî, o zî înan rê îzeh keno ke, na meseleya keramet, mewzuya xorîn a, ganî merdim felsefe û îlmê semawî ra hayîdar bibo ke fehm bikero, yanî înan îqna keno ke, meseleya keramet karê înan nêya, meseleya kerametî ra ver zaf çîyî est î ke seba înan holîyêr o, ganî ewil înan hel bikerî. Mîsal, înan rê perseno ke, gelo menayê Sureyê Fatîha zanî yan nê? La senî ke wina îzeh keno, înan ra yew ecîb maneno ke felsefe çî ya. Na hew zî menayê felsefe perseno. Mela ci rê cewab nêdano û şino destmaj. Tikê kesî ke nêzan î la kewenî çîyanê ke karê înan nîya, yan zî çîyo esil û tewr muhîmî ca verdenî kewenî çîyê nêmuhîmî dima. Fehm kerdiş û îdraq kerdişê kesanê winayin çin o, nay ra zî înan rê îzeh kerdiş mumkin nîyo. Çi heyf ke komelîyê ma de û mecraya ma de kesanê winayin zaf ê hîkaye zî kesanê winayin ra behs kerdo. Heto bin ra zî, mecraya Zazakî de wina yew cengê bêmana mewzu behîs a. Vîndbîyayîşê, merdişê ziwan derdê kesî nîya, kewenî herfêk, çekuyêk dima. Halbuke, ganî ma meseleyanê şekilîni yan qewramî ra fek veradê û seba ziwanê xo kedeyêk, cehdêk virazî. Belkî zî qesdê nuştoxî, na mesela sera ya.

7.5.17. Pis û Qes

Rojêk, vaciryox û merdîmanê xo pîya şinî yew tezeyî. Wexto ke înan rayîr de yî, gê dinya bena weşî, gê varitiş beno. Wexto ke înan ageyrenî, varan dest pêkena, înan verê yew dikan de vîndenî ke heta varitiş biqêdo. O hel de dedkeynayê vaciryox înan rê vîstonikêke vaciryena, vîstonike de zî meseleya hewayê winayin bena, gê bena hol, gê xirab. Badê qedîyayîşê vîstonike û bi varayîş, hewayê romantîkî virazîyena û zerreyê înan bena germin.

7.5.18. Karê Textî Paşayê Wextî!

Hîkaye, efsaneyanê bi cîn û perîyan ra behs kerda û cuya xanima vaciryox ra mîsalêk dayo. Rojêk, xanima vaciryox nîmeyê şewe de, hama şefeq zelal nêbi de wurzena û kincan erzana makîna. No wezîyetê xanima xo rê vaciryox eceb maneno. Bacê wexto ke înan arayî kenî, mîyanê suhbetî de bi huyayîş vaciryox xanima xo rê cîynekeka cinî aye xapnenî û nîmeyê şewe de benî pê kincan şuwenî ra behs keno. Efsane de cîynek dere de kincan şuwena, raştîyê ewro de xanima ey, pê makîna şuwena. Nuştox, zemanî vêr ê efsaneyan û ewro ardo têvera û bi monayîşê yewbînan de têkîliyêka mizahin virašto.

7.5.19. Înkarcîyo Kafir!

Hîkaye, kesanê ke bi fikrê serkî(sığ) sera yî, yanî bi xo nêwendî, nê musayî, derûdorê xo ra çi eşnawitî bawer kerdî, bediliyayîş û newebîyayîşî ra dûrî yî, zanayîşê xo yê dogmatîkî sera qet fek veranêdanî û nêni îqna kerdişî sera nusîyaya. Vaciryox, parqe de rast bi di tenî yeno. Înan wazenî ke ci rê persêk bipersî. Ci rê persenî ke çend kitabê semawî est î? Nuştox dest pêvatiş keno ke înan ra yew qalê ci birneno û vano ti xelet î. Welhasil, mesela hina ke gelo Zebur ewil ameya ney Tewrat? Bena meseleyêka giran. Vaciryox ewnîyeno ke camêrd fehm nêkeno. Nêşkeno pê û ca verdeno o ca ra bi ramayîş şino. Înan hem ci rê pers persenî hem zî cewabê ey begum nêkenî û tira hêrs benî. Xora yew mesela de eke merdim hêrs beno exleb cehaletîyê ey ra yo. Na hîkaye de zî nuştox ma rê peyamê, ma nêşkenî çîyêk sareyê cahîlanî rê finî, ganî merdim bîlasebeb xo medejnî dano.

7.5.20. Şeker

Hîkaye, hîkayeya peyin ê kitab a. Hîkayeyêka zaf manîdar a. Rojêk vaciryoxê ma parqe de rast bi di kokimê xo yeno. Cebê ey de şeker est o, her diyan rê zî îkram keno. Wexto ke inê kokimî, çim ginenî şeker, yew meseleyêka manîdar yeno vîrê înan û vaciryenî; Çend serr verêcû, dewa înan de beynateyê di malbate de dişmentîye estbi. Dişmentîyêka zaf pîl bi, la kiştîş çinbi. No kokim, wexto ke xortbi, şino qeyserî de xebat vînenî û şuxulîyeno. Çend aşm dima xeylêk pere keweno dest û keyeyê xo rê çî-mî geno keweno rayîr. Wexto ke reseno dewe, heta keye xeylêk rayîr pê linge şino. Nişkara ewnîyeno ke dişmenê no ho bi hêrs verba ey yeno. O fehm keno ke nîyetê ey xirab o, coka poşetêxora şeker veceno û serê bir de nano ro, û bi lezabez şino reseno keye. Dişmenê ey zî yeno, şeker vînenî û weno. Fehm keno ke ey, seba aşî o ca de nayo ro, û xora şarmîyeno. Na mesela beynateyê nê di kokimî mîyan de vîyerenî. Înan ra yew o ke xebat ra ageyreno yo, o bîn zî ke bi hêrs verba ey şino yo. La bacê

fehm kenî ke na dişmentî, bêmana ya, dişmeno pîl ho keyeyê û dewa înan vêşneno, coka zî bar kerdî ameyî bajar. Nika bajar de bîyî embaz û xo rê parqan de geyrenî. Hîkaye de, di peyamî est î. Yewî; meseleya dişmentî de zî ganî merdim bi aşî cewab bido, nîyetê merdim tim bi holî sera bi. A diyin zî; dişmeno pîl ho teber de yo, sereyê ma de yo la ma beynateyê xo de yewbînan wenî qednenî. Ganî ma verba dişmenî de yew bî û yewbînan bipawî. Hîkaye nê peyaman sera nusîyaya.

8. HİKAYEYÊ ROŞAN LEZGÎNÎ DE TEMAYÎ

“Tema, termêko muzîk û Yunankî ya. Yew berhemê hunerî de zey fikrêko û hîsêko bingeh yena şuxulnayîş”(Aktaş. Gündüz, 2018: 355). Her berhemî de yew tema est a. Tema, mîyanê hîkaye de peyamêk weye kena. Nuştox, waştîşê û peyamê xo bi tema wendekaranî rê neql keno.

Hîkayeyanê Roşan Lezgîn, hetê tema ser zaf dewlemend î, labelê ê kî bi zafî vécenî vèrnî wina yî;

8.1. Dêrdê Ziwanê Dayîke

Roşan Lezgîn, na tema sera cuyeno, coka ke her hîkayeya xo de yew tewr na mesela ra yan eşkera yan nimtkî û sembolîkî, miheqeq ano vîrê ma. Xora na mesele, meseleyêka derg û heyf a. Ewro problemanê ma yê tewr pîlan ra yew, ziwane dadîyê xora wahar nêvacayîşî û xo rê xem nêkerdişî, qisey nêkerdişî ya. Nuştox zî ina mesela xo rê zey deyn hesibnayo û qasê her hîkayeya xo de, wezîfeyê xo ardo ca.

Tikê hîkayeyan de şarê xo gerre kerdo ke çira ma bi ziwane xo de qisey nêkenî û hîşê ma tim ziwane Tirkî sera ya. Tikê hîkayeyanî de dêrdê ey, dejenerebîyayîşê ziwana a; goreyê ey, şarê ma nê ziwane kirdkî û nê zî ziwane tirkî hol zanî. Yew ziwaneko beynate de mendîşî virazîya yo û zafîyê şarê ma, xususen ê ke bajarana de cuyenî, wina qisey kenî. Ziwana ho beno vîn, erê ma bi ziwane xo perwerde nêbenî la ma zî mîyanê xo de qisey nêkenî, ziwane xo ra şarmîyenî, xo rê xem pê nêkenî û wahar nêvecenî. Yanî goreyê nuştox, dewletî ra zîyeder şarê ma suçdar o. Dewanê înan hetê dewletî ra ameya vêşnayîş û barkerdî şîyî, bajar la bajar de zî ziwane tirkî musayî. Tirkîyê înan zî xeripnaye ya. Ê kesanî ke pê ziwane xo eleqeder î û xo wina mojnênî, dêrdê înan zî raştîyê xo de ziwana nêya, riyalî(gösteriş) ya. Nuştox, hîkayeyê xo de înan ra ca-ca zey ‘nêweşî’ û ‘heyf’ behs kerdo. Ma va zafîyê hîkayeyê xo de nuştox, na tema sera vinderto labelê ê hîkayeyanî ke bitaybetî na tema sera ameyî nuştîş, wina yî;

Hîkayeya “ Ziwanê Mehellî” de nuştox, temayanê ziwane dadî û însanîyetî ra dûrî kewtişî, beynate de mendîşî ardo ziwana.

Hîkayeya “ Faydeyê Qursê Ziwanê Kurdî” de temayê qey ziwane xo bêxemîyê kurdan û cehaletîyê înan ser a nusîyaya.

Hîkayeya “ Nêweşîya Dîyarbekîrî” de nuştox, temayanê dejenerebîyayîşê ziwana û cuya şarê Dîyarbekîrî sera vinderto.

Hîkayeya “ Nêrgîzê Dîyarbekirî” de temayê xerîpîyayîşê hîşê şarê ma û bêxemîyê ziwan û milletê xo sera nusîyaya.

Hîkayeya “ Poşmanîye” de tema zey nameyê hîkaye poşmanîye ya. La tedê temayê muhazefê kerdenê ziwanê dadî zî balê ancena.

8.2. Xerîbî, Fetilîyayîş û Bîyayîşê Keso Diyin

Hîkayeyanê Roşan Lezgînî de nê temayan zaf ameyî şuxulnayîş. Exleb vêşnayîşê dewan dima zafîyê dewijan bajarê rê bar kerdî. Tikê zî hetê dewletî ra ameyî fetilîyayîş û şîyî. Yan zî feqîrî ra, derdê debare ra seba xebate şîyî yewna bajar. Welhasil her tewrê şîyayîşî dima, temayanê ‘ xerîbî’ û ‘ bîyayîşê keso diyin’ vêcenî vêrnîyê ma rê. Nuştox, seke bixoserebutanê xo vaciryayo, cuya û serebutanê nê kesan sera ma rê empatî viraşto; tênayî yê û bêkes bîyayîşê înan, merdimî rê nehesibayîşê û keso diyin de hesibnayîşî hola hol ardo ziwan. Hîkayeyan de û cuya raştîqîn de zî yew şîyayîşêko zerweşî û keyfwazî çina seba şarê ma, exleb ya feqîrî ra, ya remayîş ra, ya fetilîyayîş ra, yan zî vêşnayîşê dewan dima barkerdîşî ya. Xulasa, seba şarê ma dima her şîyayîşî de yew xerîbî, keso diyin de hesibnayîşî û milşikteyî est a. Hîkayeyî ke bi na temayî vêcenî vêrnî wina yî;

Hîkayeya” Baba” de mergê babî dima temayê xerîbî û bêkesî est a.

Hîkayeya “ Halîn” de nuştox, temayê fetilîyayîş xo mojnena.

Hîkayeya “ Nêweşîya Lelebîyan” temayanê asîmîlasyonî, keso diyin de hesibnayîşî, tertele, fetilîyayîşî sera nusîyaya.

Hîkayeya “ Tena Estareyî Şahid Bî” di temayê xerîbî, remayîş û fetilîyayîş xo mojnena.

Hîkayeya “ Nêweşîya Lelebîyan” temayanê asîmîlasyonî, keso diyin de hesibnayîşî, tertele, fetilîyayîşî sera nusîya ya.

8.3. Tênatî û Bêkesî

Hîkayeyanê Roşan Lezgînî de temayanê tênatî û bêkesî, exleb badê bar kerdîşê welatê xo dima benî. Yan zî seba xebate, yewna welat de benî. Nuştox, tênatîyê û bêkesîyê qerakteran bi serkeftine ardo ziwan. Qerakteranê hîkayeyanê nuştox, Kird î. Nê erdî de tênatî û bêkesî qeder ê na milletî ya. Nuştox, tênatîyê û bêkesîyê bestnayo sebebênê welatê xora dûrî

kwetişî, feqîrî û bêwaharî. Eke wabarê yew millet çin o, o millet mahkumê bêkesî û ténatî yo. Nê temayî, zey temaya bingeh nê, la mîyanê zafiyê hîkaye de xo mojnên

8.4. Vîrkewtiş û Cîyabîyayîşî

Vîrkewtiş û cîyabîyayîşî, dejanê însanîyetî yê tewr pîlan ra yew î. Her cayê dinya de merdimî, dejê vîrkewtişî û cîyabîyayîşî ancenî. Xora hîkaye zî ma rê însanî vaciryena, helbet mîyanê hîkayeyanî de temayanê vîrkewtişî û cîyabîyayîşî ca genî. Nê vîrkewtişî û cîyabîyayîşî exleb derheqê waştî, keye û welat sera yî. Hîkayeyanê Roşan Lezgînî de bi taybetî welat ra cîyabîyayîşî û vîrkewtişî welat ca genî.

Hîkayeya “Rem” zey zafiyê hîkayeyanê Lezgîn, hetê tema ra dewlemend a. Na hîkaye de nuştox bi taybetî, temayanê vîrkewtişî û cîyabîyayîşî sera vinderto.

8.5. Merg

Merg, raştîyê cuye yo. Hîkayeyanê Roşan Lezgînî de temayê merg, zafiyê hîkayeyan de ca geno. Mîyanê şarê ma de temayê merg û tezeyî zey teberik yena hesabnayîşî û kulturê ma de cayêko muhîm geno. Hîkayeyanê Roşan lezgînî de merg bi zafî, bi kulturê tezeyî xo mojnêneno. Tikê hîkayeyanî de zî hewayê melankolîzmî de rîyê serdînîye û dej ê merg ameyo wekenitiş.

“Huzna” de tema merge dima zîyan bîyayîşê xortî, ezabtî ya. Bi mergê Huzna ya ke wextanê ezabtîya xo de ya, ameyo dîyar kerdiş.

Hîkayeya “Tena Estareyî Şahid Bî” de temayê merg bi hîsanê bêçareyî û dej weş ameyî vaciryayîş.

“Mergê Yew Kutiko Esîl” de temayanê merg û sedeqet sera vindîyayo.

8.6. Erotîzm

Erotîzm, tikê hîkayeyanê nuştoxî de bi tesvîranê detayin ca geno. Tikê hîkayeyanê ey de zî teyna pê behs bîyo. Hîkayeyanî ke dehkerayê înan tîkîliyê ciynî û camêrdî, miheqeq tedê yew leteyêk zî bibo, erotizm ca girewto.

Hîkayeya “Huzna” de nuştox temaya erotîzm sera tesvîranê bi detayin viraştö.

Hîkayeya “Binê Dara Valêre De” de temayanê zey, eşq, cuya dewe, meraq û erotîzm

vejenî vêrnî.

Hîkayeya “Îtîraf” de temayanê zey namus, erotîzm, cuyê sewbîna kesani rê bêhukum ewnîyayîş xo mojnênî.

8.7. Heskerdişî

Zafiyê hîkayeyanê Roşan Lezgînî de temayê heskerdişî xo mojnena. Hîkayeyanê nuştoxî de her tewrê heskerdişî ca gena. Heskerdişê waştî, heskerdişê welat, heskerdişê însanan, heskerdişê heywanan. Coka bi nameyê heskerdişî de hîkayeyêka kilm ê nuştox zî esta. Hîkaye de sînorê heskerdişê xo eşkera keno. Tikê hîkayeyanê xo de zî, heskerdişî zey metaforêk şuxulnayo. Bi taybetî hîkayeya “Ez Gule Ra Hes Kena” hîkayeyêka zaf kilm a, la menayê heskerdişî sera hîkayeyêka manîdar a.

Hîkayeya “Ez Gule Ra Heskena” bi ziwano metaforîkî de temayê menayê heskerdiş ameya balê antiş.

8.8. Eşq û Eşqo Qedexe

Eşq, hîkayeyanê Lezgînî de zey eşqê waştî ameyo şuxulnayîş. Helbet hîkayeyanê ke behsê însani kenî, behsê eşqî zî kenî. Însani bê eşqî nêni fikirayîş, eşq; yew dehker de temsîlkarê bengînî ya. Na bengî teyna waştî sera nê, seba her çî beno. La hîkayeyanê nuştoxî zey eşqê waştî ameyo wekenitiş. Yew hîkaye de zî temaya eşq, zey eşqo qedexe ameya behs kerdiş.

Hîkayeya “Rem” zey zafiyê hîkayeyanê Lezgîn, hetê tema ra dewlemend a. Na hîkaye de nuştox, temayanê vîrkewtiş, eşq, tenayî û bêçareyî ser vinderto.

Hîkayeya “Binê Dara Valêre De” de temayanê zey, eşq, cuya dewe, meraq û erotîzm vejenî vêrnî.

Hîkayeya “Tarîyîya Adirî De” de nuştox, temayê eşqo qedexe sera vinderto.

8.9. Cîynî û Ferasetê Rindî

Hîkayeyanê Roşan Lezgînî de cîynî, exleb hetê û nîyetê holî sera ameyî wekenitiş. Hîkayeyan de cîynî, Ya waştî yî, ya xonim î, dadî yî, ya zî keyneka ezeb î. Nuştox, bi zafî cîynîyanê zewecnayeyan sera qerekeran viraşt. Tikê qerekeran cîynîyanî xirab ê la bi waştîşê xo sera nê yî, bi mecburî kewtî a helî rê. La temayê cîynîya ke tewr zaf vecena

vêrnîyê ma rê, hetê rindî û cînsî ra vecena. Exleb cîynîyî, hîkayeyanî de zey yew qalibê rindî û seksapalîte de ameyî wekenitiş. Esayîşê nê cîynîyan wina yî; qum derg, monê barî, por derg û boyaxkerde yan lewanê înan sor î, eke cîynîyake bajar de cuyena, bi eteka kilm û boyaxkerde, xemilnaye bena, eke dewe de cuyena, boyaxkerde yan bi eteka kilm nîya la zaf rind a û hetê cînsî ya balê ancena ya. Zafiyê înan zî xort î, axtîyar nê yî. Pîserî sera zî hîkayeyanê Lezgînî de temayê “ Cîynî” tim holî sera yî qerekerêka xirab sera nêwekenîyayî. Mîsal; hîkayeya “ Perşe” de zî meselaya rindî û bediliyayîşî rindî, ciwantî ra axtîyar bîyayîşî ameya wekenitiş.

8.10. Camêrdo Xirab

Hîkayeyanê nuştoxî de camêrdo xirab, bitaybetî zeîfîyê hîsanê camêrdî sera veceno vêrnîyê ma rê.

Hîkayeya “ Boya Lewenteyî” de temayê hetê xirabîyê camêrdî û kes, xo ra zano sera ameyo vindertiş.

Hîkayeya “ Şala Sîya” de temayê xiyamet ameya wekenitiş.

8.11. Dîn

Her merdimo ke bi wahaerê bawerî yo, seba ey dîn, çiyêko teberik û tewr muhîm ê cuye yo. Yew komelî de dîn, wahaerê vate yo, ney ra zî hukmanê dîn zey dogmatîkî û bêguman yenî qebulkerdiş. Labelê tikê meseleyan û bawerîyî estî ke eslê xo di aîdê dîn nêyî, zey hurafe yan cahîliyetî yî. Roşan Lezgîn zî tikê hîkayeyanê xo de nê kesanê cahîlan ke raştîyê dîn hama fehîm nêkerdî û hîşê cahîliyetî sera yî, yan zî dîn zey menfaate xo şuxulnenî ra bi ziwane tenkîdîn yan zî mizahin behs kerdo.

Hîkayeya “ Înkarcîyo Kafir!” de temayê cehaletîyê sera vindîyaya.

8.12. Asîmîlasyon û Dejenerebîyayîş

Asîmîlasyon û dejenerebîyayîşî serê mileta ma de problemanê tewr pîlan ra yew î. Çimke şarê ma her tewrê dejan antî; dejê tertele, qedexe bîyayîşê ziwane, şer, tehdayî, bêperwerdeyî, feqîrî, fetiliyayîşî, vêşnayîşê dewan, bajarî rê bizorî bar kerdişî, bindestîye ûsî... Xora yew mîlet ke nê serebutanê xiraban sereyê înan ra vîyertî û bindestîyê yewna şare de exleb zey keso diyin de cuyenî, asîmîle û dejenerebîyayîşî zî çiyê ke tebîi yo. Werikna wina nêbiba, la raştîyê şarê ma wina ya. Roşan Lezgîn zî raştîyê şarê xo ra, xo dûr nêtepiştî û

hemuyê zorîyê înan hîkayeyanê xo de ardo ziwan. Ca- ca bi ziwanê tenkîdîn heyfê xo pê ardo. Bitaybetî, ê kesanê ke dewan ra bi sebebanê mecburî bar kerdî şîyî bajar û cuya bajare ra adapte nêbîyî la kulturê dewa xo zî xo vîr ra kerdî, beynate de mendî, înan krîtîk kerdo. Asîmîlasyon û dejenerebîyayîşê ziwan zî tenkîd kerdo. Goreyê nuştox, ziwanê dayike çîyo ke teberik o û ganî ma wahar pê bivecî. Nuştox, zafîyê hîkayeyanê xo de na mesela sera vinderto. Her hîkayeya ey de zey temaya bingeh nê, la yew qeyde ardo ma vîrî rê.

Hîkayeya “ Xozî Bîyê Zafî” de nuştox, temaya cuyê bajarî rê nê musayîş ardo verê çîman.

Hîkayeya “ Ziwano Mehellî” de nuştox, temayanê ziwanê dadî û însanîyetî ra dûrî kewtişî, beynate de mendîşî ardo ziwan.

Hîkayeya “ Faydeyê Qursê Ziwane Kurdî” de temayê qey ziwanê xo bêxemîyê kurdan û cehaletîyê înan ser nusîyaya.

Hîkayeya “ Reqemî” de hîkaye temayê ziwan û kêmiyê yew ziwano qedexebîyayeyî sera nusîyaya.

Hîkayeya “ Nêweşîya Dîyarbekîrî” de nuştox, temayanê dejenerebîyayîşê ziwan û cuya şarê Dîyarbêkîrî ser vinderto.

Hîkayeya “ Nêweşîya Leblebîyan” temayanê asîmîlasyonî, keso diyin de hesabnayîşî, tertele, fetiliyayîşî ser nusîyaya.

8.13. Ziwane Tirkî Nêzanayîşî

Zafîyê Kirdan, ziwanê Tirkî yan mekteb de musayî, yan bi wasitaya televîzyone yan zî bajarî de cuyayîşî ra musayî. Welhasil zafîyê Kirdan bi taybetî ê ke dewanî de cuyenî, hetê ziwanê Tirkî ra ginenî de û wexto ke şînî yew mekteb, nêweşxane, daîreyê dewlete ûsî. , zorîye ancenî. Hâlbuki no çîyêko normal o, wexto ke ma dadîya xora benî, ma ewil ziwanê dadîya xo musenî. La seba ke ma bindestîyê yewna miletî de cuyenî, ma mecbur manenî ke ziwanê înan zî bimusî. Ê ke hol nêmusenî, yan zî nêzanî zorîye ancenî yan pê mesxere benî. Roşan Lezgîn zî Tirkî badê ziwanê dadîya xo musayo û ca-ca zorî anto. Nay ra zî hîkayeyanê xo de na mesele zî ardo ziwan.

Hîkayeya “ Nêweşîya Leblebîyan” de ma têsîrê Tirkî nêzanayîşî vînenî.

8.14. Îdeolojî

Îdeolojî, her millet ser de têsîrêko pîl virazena. Exleb zî aver şîyayîşê ey ver de beno manî. Hîşê şarê ma zî bizafî siyaset sera ya, miheqeq yew îdeolojîyê her kesî est o. Hîkayeyê Roşan Lezgînî, bi zafî behsa cuyê şarê ma keno, xora tedê îdeolojîyê şarê ma zî xo mojneno. Hîkayeyanî de îdeolojî, xo exleb mîyanê sîyasetî de mojneno. Lezgînî, hîkayeyê xo de hîşê ê kesanê ke waharê îdeolojî yî û hîşê înan sîyasetî sera yo, înan ra exleb bi zîwanê tenkîdîn behs kerdo. Çimke; goreyê ey ê kesanî ke siyaset kenî, exleb zerreyê înan veng o, tedê îcraat çin o her çî teyna serê zîwanê înan de yo. Teberê înan, behsa îdeolojîyê biheq zî keno, bi taybetî zulmê dewlete ver de. Bizafî zî îdeolojîyê zîwanî ser de mucadele keno û hîkayeyanê xo de zey wezîfeyê xo behs keno.

Hîkayeya “ Şorişgero Kurd” de merdîmanê ke teyna aqil dane, tedê îcraat çînî, her çî sewbîna kesî ra pawenî sera ya.

Hîkayeya “ Fîrar” de temayê zulm kerdişê û talan kerdişê yew milletî vejena vênî

Hîkayeya “ Wayîrê Zîmbêlan” temayê şorişgerî ser anusîyaya.

Hîkayeya “ Doz û Dehwa” de temayê dehwa sera cehd û kede ameyo wekenitiş.

Hîkayeya “ Kema Hewirsî” bi temayê xiyaretî, hetê xirabîyê însanî û zulm kerdişê dewlete ser nusîyaya.

Hîkayeya “ Xayîn” de temayanê dehwa ameya şuxulnayîş.

Hîkayeya “ Kek Dewrîmî” de temayê cehaletîyê hîşê sîyasetî ameyo krîtîk kerdiş.

8.15. Qorucîtî

Qorucutî, çend serran ke mîyanê şarê ma bîyo problemêk. Tikê kesan, qorucutî ra xu kenî, zey xayîn hesabnenî, tikê zî terefê qorucutî tepîşeni û heq danî pê. Hîkayeyanî Roşan Lezgînî di qorucîtî ra zey xayînî behs bîyo.

Hîkayeya “ Perşe” di temayanê bediliyayîşê rindî, qoricîtî vejenî vênî.

8.16. Vêşnayîşê Dewan

Dewlete, zafiyê dewanê şarê ma vêşnaybî. Zafî kesî na sebep ra merdî, zafiyê înan zî mecbur mendî barkerdî şîyî bajar. Bajar de zaf zorîye antî. Hem hetê debare ra, hem zî hetê adabtebîyayîşî ra. Bi serran welatanê xora dûrî kewtî û xerîbî antî. No mesele, dramêko pîl o.

Nika zî zafiyê şarê ma bajarane de asîmîle û dejenere biyî. Roşan Lezgîn dramêko winayin rê bêxem nêmeno û raştî zî zafiyê hikayeyanê û şîranê xo de ardo ziwan. Tikê hikayeyanî de zey temaya bingeh, tikê hikayeyanî de yew qeyde ardo vîrê ma. Hemuyê hikayeyanî de wexto kê yew ten yan zî yew keye barkerdo şîyo bajar, miheqeq vêşnayîşê dewe ra ya.

Hikayeya “ Halîn” de nuşttox, temayanê zey fetiliyayîş, vêşnayîşê dewan, kamîyê û ruhê xo vînayîşî rê balê anto.

8.17. Dişmentî û Xirabîye Rê Bi Holî Muqabele Kerdişî

Roşan Lezgîn, yew-di hikayeyê xo de na tema sera vinderto. Peyamê nuşttox winaya; ganî ma beynateyê xo de, yewbînan rê hol bibî, dişmentî û xirabî nêkerî, yew biyî. Çimke ma şarêko bindestîyê de mende yî, ganî ma yew bî û têverê dişmeno raştîqîn de mucadele bikerî. Xususen mîyanê dewan de dişmentî û xirabî bilasebeb o, ganî ma yewbînan rê zey dişmen nê bî, waha rê yewbînan bivecî.

Hikayeya “ Şorbaya Şore” de temayê xirabîye rê bi holî muqabele kerdiş est a.

Hikayeya “ Şeker” de temayanê xirabîyê ra bi holî cewab dayîş vejena vêrnî.

8.18. Sînayîşê Heywanan

Nuşttox, hikayeyanê xo de her tewrê sînayîşî rê ca dayo, bi taybetî zî sînayîşê heywanan rê. Mîyanê heywanan de zî xususen sînayîşê kevokan vêcenî vêrnî. Kevokî, sembolê azadî û rindî yî. Dest pênuştîşê kitabê “ Kevoke” de zî nuşttox, kevokan rê îlham girewto û hem zî yew hikayeya ey ke bi nameyê “ Serkeftena Zerencan” xelate edebîyatî girewto. Nê sebeb ra zî nuşttox, zeefê xo yê kevokan ra tikê hikayeyanê xo de zey temayê bingeh behs kerdo.

Hikayeya “Serkeftena Zerencan” de temayanê sînayîşê heywanan û azadî ameyî neqşkerdiş.

Hikayeya “ Kevoke” temayê heskerdişê kevokan sera nusîya ya.

Hikayeya “ Gilyaz- Şerab- Mêrdîn” temayê bengînî ser nusîyaya. Bengînîyê eşqî, kevoke, edebîyat, şerab, Mêrdîn, Dîyarbêk, gilyazî...

8.19. Cehalet û Cahîl

Cehalet, temayêka xorîn a, zafhetin a. Her cayê cuya rojane de xo mojnena. Cengê komelîyan bizafî cehaletî sera ya. Na cehaletî teyna bêwenidîşî ra nê, cehaletê wendoxan zî zaf a. Roşan Lezgîn, hîkayeyê xo de zafîyê hetan ra cehaletî û cahîlan girewto dest. Cehaletê komelkî û kesan, hîşê cehaltî ûsî. Her tewrê cehaletî ver de vindertiş zor a, bêmana ya. Nuştox zî nê cahîlan û cehaletan girewto dest û ca- ca zî tenkîd kerdo.

Hîkayeya “ Elametê Qîyametî” de temayanê cehalatî bi îronî ameya musnayîş.

Hîkayeya “ Abc” de temayê cehaletîyê perwerdebîyayîşî û dewanî de hîşê perwerde û wezîyetê qijan sera vindîyaya.

Hîkayeya “ Faydeyê Qursê Ziwane Kurdî” de temayê qey ziwane xo bêxemîyê kurdan û cehaletîyê înan ser nusîyaya.

Hîkayeya “ Teyna Name Kêmî Yo” de hem waxtanî de problemanê şairan ke bi nameyê xo de nêeftarenî binusî û mexles şuxulnayî rê balê ancîya ya hem zî bi temayê cehaletîyê ewnîyayîşê nuştoxbîyayîşî ameya musnayîş.

Hîkayeya “ Kek Dewrîmî” de temayê cehaletîyê hîşê sîyasetî ameyo krîtîk kerdo.

9. HİKAYEYÊ ROŞAN LEZGÎNÎ DE AWANÎ

9.1.Hedîseyê Munite

Hedîse, eslê qerekerê xo de bi kerdenê ‘teqlîd’ û ‘şewq’ awan beno û tewranê edebîyanê ke bi besteyê vaciryayîş î (zey vistonike, hîkaye, roman), bê nê unsuran nêni fikirayîş. Bê hedîse sîstemê vaciryayîş nêbeno. Hedîse, ruhê sîstemê vaciryayîş a. “Yew sîstemo vaciryayîşî de hedîse heta sînore çînbîyayîşî êşkera bîyero kaşkerdiş labelê werte ra nêdarîyena we” (Tekin, 2018). Senî ke M.Tekin îfade kerdo, yew hîkaye, yew vaciryayîş bê hedîse nêbeno. Her çiqas mîsalanê başan ê hîkayeyanê rewşe bibo zî, mîyanê nê hîkayeyanî de zî rêçê hedîse xo mojnena.

Hedîse, cuya rojin ra, yan zî viraşte/ fiction sera bena. Hedîse, ganî balkêş û eceb bo, balê wendekar bianco. Hacetê meraqê însan bivîno. Her çiqas cuya rojin ra zî genîyeno, ganî bi ziwanêko estetîk bîyero xemiliyayîş. Hedîse, unsuranê tewr muhîmanî ra yew o. Unsuranê zey Ca, kes, wext semedê hedîse benî û paşt danî hedîse rê, dormaleyê hedîse de şekl genî.

Bingehê hedîseyê munite, hedîse ya. Bi çend hebî hedîseyî qijkek rêz bena û hedîseyê munite vecena werte. Hedîseyê munite, bingehê hîkayeya. Pîyorê unsuranê hîkaye zerreyê xo de weye kena. Forster, seba hedîseyê munite hina fikirayeno; hedîseyê munite vaciryayîşê hedîseyan goreyê têkîliyê sebep-netîceya. Eke ma vacî; Qral merdo, pişte qral, qralîçe zî merda, bena hîkaye. Labelê eke ma vacî; Qral merdo, bacê qehiryayîş ra qralîçe zî merda, na bena hedîseyê munite (Tekin) . Hedîseyê munite de têkîliyê sebep û netîce zaf muhîm î. Her hedîse de vîrnî û peynîyê hedîse estî. Zey rêz besteyê. Dormaleyê dehkerayêka belu ser a çend hebî hedîseyî, bi besteyê prensîbê sebep- netîce ke kombîyayîşê tebîî virazenî. Hedîseyêka berhemî de neql bena yan rêzê hedîseyan î. “Mîyanê yew kaye de, hîkaye de yan zî romanî de çi vîyerenno û beno, hedîseyê muniteya”(Çetişli).

Hedîseyê munite de arbede(çatışma) mewzu behîs a. No arbede însan bi însan, însan bi komelî yan însan bi tebîet beno. Tenaquzê însan û têverê ey de çi esto (zey holî u xirabî, feqîr û dewlemend, aşuq û maşuq) beynateyê înan de yew mûcadele beno. Eke arbede nêbo, hîkaye vinderte yanî bêkelecan bena. Hasan Çakir zî na xusus de vano: Ganî yew pêşnîyaz(önerme) zerreyê xo de arbede (çatışma), qereker û çare weye bikero (Çakır, 2002). Peynîyê arbede de ganî yew çare bibo mesele, tenaquz hel bibo.

Hedîseyê munitê hîre şeklî de beno;

•Hedîseyê Munite bi yew rêzin: Na terze, yew qereker ser a bena. Hîkaye de prosesê û netîceyê hedîse yew qereker bingeh ser a bena. Hedîseyî zaf têmona nêyî.

•Hedîseyê munite bi zaf rêzin: Na terze de hedîseyê munite bi çend hebî rêzî benî, rêzê hedîse bi wext zey gileyî benî lete lete. Na terze exleb, vistonikan, hîkayeyanê şaran û romanen de bena.

•Hedîseyê Muniteyo Helezonîkî: Na terze de çend hebî rêzê hedîseyî têmona benî, zey gileyan lete nêbenî. Mîyanê hîkaye de hîkaye bena. Na tewr de vistonikanê henar û yew şewe mîsalêka gird a.

“Huzna” hîkayeyêka hedîseya. Di qisimî ra cîya bena. Qisimo yewin, pozîtîf o û stabîlo. Qisimo diyin negatîfîyê sera bedilîyeno hedîseyî rê ca virazeno. Hedîse, qisimo diyin de peynîyanê hîkaye de bena. Silê Salî bi çend qeflê camerdan û tîfîngan şino keyeyê Huzna ser û bi mergê Huzna hîkaye qedîyena. “ *Engîştî lînganê tîfîngan ser o, engîştî bêbext! Û şîrqînî, û şîrqînî... Şîrqînî ginaye tîfîngan ro! Huzna! Huznaaa! Huzna qelibîya!* ”

Hîkayeya “ Binê Dara Valêre de ” hîkayeya hedîseya. Hedîse, binê dara valêre de verê Gola Sipî de vîyerena. Serqereker, yew nîmeyê rojî de dadîya xora kuwayîş weno hêrs beno şino verê Gola Sipî. O ca de bine dara valêre de nişeno ro û încaseyanî ke dizdnayo, weno. O wext cemîle yena û nîmitkî ra xo kena zit û asnawî kena. Serqereker zî bi kêyfweşî û kelecane temaşe keno. La badê cû xo eşkera keno û cemile ey vînena. Ewil hêrs bena badê cû zî bermayîşê serqereker dima zerreyê aye, ey ra vêşena û a zî hîsanê bi meraqînê ezebîyê xo eşkera kena.

Hîkayeya “ Tena Estareyî Şahîd Bî ” de hedîse, xeberê mergê dadîya serqereker a. Rojêk telefon de xeberê mergê dadîya ey yeno û ageyreno welatê xo.

Hîkayeya “ Mergê Yew Kutikê Esilî ” de hedîse; mergê yew kutik o. Nameyê no kutik zî Kotan o. Ca verdayîşê waharanê Kotanî dima, Kotan a mînbûsêka waharanê ey niştî ci û kewtî rayîr, dima vazdeno û nişkara gineno piro û firrdano şino dere. O ca de waharanê ey yenî war û tena ewnîyenî ke seke merdeyo. Bacê zî kewenî rayîr û o ca de verdenî şinî. Badê şîyayîşê înan Kotan, bêwefayîyê û terk kerdişê mergî ra zaf dejeno û gan dano.

Hîkayeya “ Serkewtena Zerencan ” de hedîse, xelisîyayîşê, azad bîyayîşê zerencana. Na hedîse bi peyamê azadî ameya neqşkerdiş. Mucadeleyê zerencan zey hemeyê gonîyan seba azadî ya.

Hîkayeya “ Şala Sîya” de hedîse wina ya; Camêrdêko rayîr de cîynekekê vînenê û vano qey cîynîya xirab a. Çimke Hênî de hemuyê cîynîyî şala sîya danî xo rê nay ra zî hemu manenî yewbînanî rê. Wazeno bi cîynekekê xirabî rê bîyero pê, a dexweta keyeyê xo keno, vano keye de cîynîya mi çîne ya. Axir peynî de şinî keye û cîynekekê şala xo akena, camêrdê şaş maneno çimke cîynîya eya. Xiyanetê ey destê ey de teqeno û beno sebebê ey.

Hîkayeya “ Nêweşîyê Leblebîyan” de hedîse, eynî wext de rewşê halê kurdan mojnenê. Rojêk qereker û embazanê ey; karkerê înaatî, şinî veyveyêk. Esayîşê qereker hol o; o kincanê rindan û pakan dayo xo rê, erdîşê xo taştî, parfum sawito xo rê. Ê bîn zî bi porê û herdîşanê dergan, kincanê leşinan sey macîrî esenî. Wexto ke şinî veyve, tena vêr qerekerî de servîsê qola û leblebîyî benî. Înan merdimî ra nêhesibiyenî. Zey fiqrayê Xocayê Nesredîn dewrê werdişê kurkîya. Waharê veyve înan rê ecîz benî, seba ke esayîşê înan ra qijî tersenî, yenî înan veyve ra fetelnenî. Înan Tirkî zî nêzanî, nêşkenî xo îfade bikerî. Na hedîse, zerreyê qereker dejnenê û rewşê mîletê xo rê qehrîyeno.

Hîkayeya “ Tariq Akan” de hedîse, wina ya; wextê mîyan roje de vaciryox û serqereker loqante de nobedar ê. Nişka ra muşterîyêk yeno. Merdimêko eceb eseno. Înan ra werde wazeno, la seba ke mîyanê roje de werde nêmaneno, serqereker şino binê tencere de çi mendo, ano keno pîser û beno masayê muşterî de nano ro. Merdim nata ewnîyeno tase ra, nişka ra zît keno tas şina heta asphaltî ser a. Merdim zaf bi hêrs o, nişka ra cebê xora desteyanê pereyî û demançeyêk vejeno wazeno ke serqereker bikişo. La vaciryox, reseno pê û embazê xo bi emun yemun kerdişê, muşterî rê newe ra werd pewtişî xelisneno. La a roje ra tepîya a terse ra tepîya, serqereker qet hol nêbeno, pîskolojîyê ci xeripîyeno û roj bi roj helîyeno. Axir peynî de vîndî beno şino.

Hîkayeya “ Şikitiş” de hedîse wina ya; Yew şewe, reyna elektrîke şina û vaciryox û xanima xo zî serê banî de ronîşenî. Keyeyê apê vaciryox zî têduştê înan de ya. A şewe yew cîranê înan ke axtîyar o, hesudîyê xo ra şino eynayê pîkabê newe yê apê vaciryox şikneno. Coka zî nameyê hîkaye ‘Şikitiş’ a. Înan, merdimî hesud vînenê la vengê xu nêkenî. La apê vaciryox, hesîyeno pê û ci rê cigiryeno ke o çira wina kerdo. Merdim remeno şino keye. Lajê o merdimî hesud yeno vano ez babîyê xo ra persena. Şino keye, reyna ageyreno yeno vano babîyê mi vato ez rakewte bîya, yanî înkâr keno. Roja bîn zî şino dikanê vaciryox o ca de zî înkâr keno û sond waneno. Vaciryox merdimî nê serran de kerdenê winayin ê ci rê û înkâr kerdişê ci rê fekakerde maneno.

9.2.Kesî

Dehkerayê bingeh ê edebiyat însan o. Yew hîkaye, roman, yanî dinyayêkê viraşte(îtfarî) bê kesî nêni fikirayış. Unsuranê hîkaye seba kesî estî, hedîseyî sareyê kesî ra vîyerenî, hedîseyî bi kesî dest pêkenî û benî. Eynî wext de kesî beynateyê hîkaye û wendekaranî de zey pird o, wendekaran kaş keno zerreyê hîkaye û mabendê yew bînan de gire virazeno. Nay ra zî wendekar, hîkaye de tewr zaf bi kesî rê eleqeder beno û rê rê zî kesî, hedîse ra zîyeder balkêş vînenî, yew têkîlî virazeno. Ganî ma biyarî vîrê xo ke, “kesî” teyna însan nêyî, tikê hîkayeyanî de kesî, heywanêk, objeyêk yan çîyo ke nê eseno beno. Heto bîn ra zî, kesî hetê nuştox yenî viraştiş labelê bixî kesî nîyo. Her çiqas hina bibo zî, tikê nuştoxî peyamê xo bi kesî zîxm kenî yan zî fikr û waştişê xo bi wasitayê kesî anî ziwan. Yıldırım B. Doğan na xusus de hina vano “ zafiyê nuştoxan qehremano bingeh ê ke romanê xo de virašto, yew tewr xo ey de têkîldar keno” (Doğan, 2006).

Hîkaye de kesî, zey roman zaf û bi detayin nêyî, exleb yew-di kesî ra benî. Kesî zey “tîp” û “qereker” yan zî “qerekerî dîz (flat)” û “qerekerî gilover (round)” benî di lete. Kesî, bi zafî hîkaye de zey tîp vejenî vernîyê ma rê. “Qerekerî dîz, sembolê teyna yew fikr û senînîyê yo “(Stevick, 170). “Qerekerî dîz, planê ewil de tîp anî vîr rê. Tîp qehremano ke, bi senînîyê ferdî yê aîdê şexsîyê xo nê, erjayê û senînîyê wertaxî yew ê sinifêk, grubêk yan zî mensubanê kar(kariyer) şexsê xo de weye keno û cuyeno. Zey, tîpo dewij, tîpo wendekar, tîpo memur, alafranga” (Çetişli, 2016). Nê qerekeran, vernîyê hîkaye ra heta qedîyayîşê hîkaye zey xo yê, nêbedilyenî. Vîrê wendekaranî de bi asanî manenî û bi asanî yenî şînasnayîş.

Qereker, wahaê xususîyetanê ferdî û şexsî yo. Bi tike senînîyê ferdî, însananê binan ra cîya beno. Qereker, maneno qerekerî gilover, wîrdî zî xususîyetanê wertaxî bar kenî. Qereker û qerekerî gilover, kerdênê û kûrmê xo, rê rê bedilneno, vernîyê hîkaye ra heta peynîyê hîkaye, bi bedilîyayîşê xo balê wendekaran anceno.

Heto bîn ra viraştişê qerekerî de, di teknîkî est î. Eke Senînîyê û xususîyetanê qerekerî ke yeno viraşte, hetê nuştoxî biyarî dîyarkerdiş, vaciryayîş, “teknîkê vaciryayîş” o. Mîyanê hîkaye de vindertişê kilmek beno û hemuyê xususîyetanê qereker o ca de yeno vaciryayîş û şînasnayîş. Teknîko bîn zî “teknîkê dramatik” o. Teknîkê dramatik, hetê qereker yeno şînasnayîş. Qereker bi xo fikr û hîsanê xo, kûrmê, senînîyê xo vernîyê heta peynîyê hîkaye dano şînasnayîş, yew ca de vindertiş nêbeno, aver şîyayîşê hîkaye û hedîse nêbiryeno.

Hîkayeya “Huzna” de, di kesî vêcenî vênî; Huzna û Silê Salî. Serqereker “Huzna” ya.

Huzna, bi unsuranê weşan, zelalan û mehsuman ameya wesifnayış. Huzna, sembolê hemu xortanê ezeban a. Nuştox, bi wesifnayışê rindan û holan sempatiyê Huzna virazeno. Huzna, keynêkêka ezeb, rind, mehsum, bêguna ya. Ezebtîyê, kelecane û rindîyê aye biinê rêzan ameyî dîyarkerdiş; “ *Zerrîya aye sey mîlçîka sibate pîrpirîyayne. Lewê gewezî debîyayeyî. Qirrike bîya derge, sey qirrika werdeganê fekê Çemê Muradî. Citeyê sayê şîrînî pistin de masayê.*”

Silê Salî, qerekerê ke xirab o. Qisimo diyin ê hîkaye de véceno werte û aqîbetê hîkaye bedîlreno. Nuştox, xirabîyê Silê Salî bi tesvîranê negatîfan xurt keno; “*Silê Salî ke nêkeno bi selêka silî, ti vanî kutiko awî yo, gerrin, keçel. Kutikê hewt dewan rîyê ey bilêsê xo rê mird benê. Dindanî fek de kurisîyayê, kermejin î. Boya mirdarî fek ra yena. Qeşmerê dewan emşo kewto vernî û rêçê çarneno sey luyan!*”

Hîkaye ya “Xozî Bîyî Zafî” de serqereker, “Heso Puskul” o. Çahar keyneyê û yew lajê ey est î. Heso Puskul qerekerê ke sefyek û pozîtîf o. Veyweyanî rê, govendî rê hes keno, şênayî bê o nêbeno. Badê kewtîşî zindan dima bi serran keweno û bediliyeno. Qerekerêko xemgîn, bêkes beno. Hîş sere de nêmaneno, beno merdimêko feqîr. Badê nê serebatanê xiraban, keynayanê ey kewenî cexdeyo xirabî û lajê ey zî vejeno ko.

Hîkayeya “Rêm” de serqereker vaciryox o. Ma nameyê serqereker nêzanî, teyna cuyê ey û hîsanê ey ra malumatdar î. No qereker yew odeye de teyna û birîndar o. Mîyanê bêçareyî û tînayî de ma beno vîrameyîşanê xo. Yew keyneke ra hes keno, nameyê na keyneke zî “Şemale” ya. Ma derheqê Şemale de zî zaf malumatdar nêyî, teyna ma zanî ke aye qijîye ra hevalê û heskerdoxê serqereker a û nika koyanî de ya.

Hîkayeya “Binê Dara Valêre De” zaf kesî çîn î. Ê ke vêjenî vênî, serqereker û Cemîle yî. Serqereker, xortêko ezeb o, hama heşt serrî yo. Ma nameyê ey nêzanî. Dewe de cuyeno. Qerekerê ke, nermok, şarmêk o. Hîsanê erotîzmî û meraqîn ê xo ma rê bi tesvîran vaciryeno.

Cemîle zî keynêkêka ezeb a. A zî dewe de cuyena. Goreyê serqereker, qerekerêka serdest a (domînant). Bi tesvîranê fîzyolojîkan ci ra hola hol behs bîya.

Bîla înan, hîkaye de behsê yew cîynek, dadîya serqereker û Ap Wusî beno. Nê hemû zî tîp î. Dadîya serqereker, dadîya klasîka dewije ke ma zanî temsîl kena. Qijanê xo kuwena, dereyan de cilan şuwena, rê rê hêrsin a, rê rê zî rehm zerre ya.

Cîynekêke, cîynîya ocaxkor a. Hîkaye di xususîyetanê û esayîşê ê ra bi vîrameyîşê serqereker behs bena. Cîyneyêka qelew û rehmzerri ya. Qijîyê xo de serqereker, zerr keweno na cîynîye ra.

Ma derheqê Ap Wusî de zaf malumatdar nîyî. Ma teyna zanî ke waha rê baxçe yo. Serqereker, baxçeyê Ap Wusî ra încasî dizdnenno.

Hîkayeya “Îtîraf” de, di qerekerî est î. Nê; serqereker û cîynîya cuye yî. Ma nameyê înan nêzanî. Wirdî zî esnayê yew rayîrwantî de yew binan bi yewna perspektîf goştariye kenî û fehm kenî.

Hîkaye de yew zî tîp est o. Nameyê no tîp, Şofêr Silhedîn o. Silhedîn, zey zafiyê şofêrê qamyonî yo. Serqerekeran bi qamyonê Silhedîn de rayîrwantîye kenî.

Hîkayeya “Wayîrê Zîmbêlan” de serqereker Ehmed o. Ehmed hem xususîyetanê fîzyolojîkî hem qerekerî ser a balê anceno. Merdimêko şorişger o. Xora hîkaye, nameyê xo zîmbêlanê ke balê ancene ra girewta. O û zîmbêlanê ey, temsîlkarê şorişgero zixm û raştî yî. Vaciryox wesîfnayîşê ey hola hol keno. Ehmed, qerekerê ke teberî ra serdin eseno la nizdî ra gungerm/ zerrgerm o. Terraqeyê û hîtabetê ey zaf weş o. Wina yew merdimêko, balê her kesî anceno. Labelê badê serran keweno heps û o ca de heqeret pê kenî. Badê na hedîse, Ehmed bedilîyeno beno merdimêko bêveng û mehzun. Hîkaye de bi xususîyetê tîp de, Axa vejeno vênî. Zey zafiyê axayan, xidar û heqwer o.

Hîkayeya “Tena Estareyî Şahid Bî” de zaf kesî çin î. Vaciryox, exleb serqereker sera vinderto. Ma nameyê serqereker nêzanî. Ma derheqê ey de tena zanî ke babîyê ey ameyo kiştîş. Dadîya ey zî vuna “lajê xo rê no welatî ra şo, xo rê biwano”. O zî welatê xo ra tikê meseleyanê mûspetan ra bar kerdo şîyo yewna welat de doktorîye waneno. Xora waştîşê babîyê ci zî tena wendişê ey vînayîş bi... Serqereker badê serran xeberê mergê dadîya xo geno û ageyreno welatê xo. Hîkaye zî bi agêrayîşê serqereker dest pêkena. Serqereker temsîlkarê, hîsanê bêçareyîyê, welatê xo rê dûr kewtişî, dejê mergê dadî û babî, bêkesîyê û rojanê rindan ê vîyerte rê vîrkewtişî yo. Çimke nê erdî de zaf xortî, ciwanî, extîyarî û qijan dejî antî. O ewilin zî nîyo pêyin zî nîyo.

Hikayeya “ Mergê Yew Kutikê Esilî” de serqereker yew kutik o. Nameyê no kutik Kotan o. Kotan wexto ke hama newe dadîya xora bibi, waharê ey, ey vînenno û beno keyeyê xo zey lajê xo weye keno. Kotan, del û vergo yawan ra bîyo loma zaf cîhat, zixm û esil o. Wezîfeyê xo heta peynî ano ca labelê waharanê ey mecburîyetî ra ey ca verdenî şinî. Seba na ca verdayîşê înan Kotan mireno. No merg, mergêko esil beno.

Hikayeya “ Birîna Ke Çareyê Mi De Ya” de Serqereker Xanzade û Ap Dawudî yî. Xanzade, yanî bi nameyê ke Dewijî nayî pa “ Xane”, cîynîyeka zaf kilm, vengê nermok, feksîrîn a. Labelê eksê esayîşê xo gird ê her çîye ra hes kena, zaf cîhat a.

Qereker Ap Dawudî, yanî bi nameyo ke dewijî nayî pa “ Ap Dêwî” , zey leqabê xo merdimêko zaf gird û derg o. Loma Xane ti ra hes kerda. O zî eksê esayîşê xo merdimêko zaf nermok û rehm zerre yo. Gureyo hîre tenî êşkeno tena bikero la hende zî goreyê hîre tenî nan weno. Nê wirdî qerekerî zî ahengê tenaquzî rê mîsalêkî hol î.

Hikayeya “ Perşe” de, di tîpî estî. Pîra Eyšê û Dîlber. Pîra Eyšê sembolê axtîyarî û peynîyê rindî ya. Dîlber zî temsîlkarê ezebtî, ciwantî, û rindî ya. Vîjnayîşê nameyê Dîlber seba qerekerêka winayin tesadûf nîya. Dîlber, keynekêka zey dîlber a. Leqebê aye zî Perşe ya.

Hikayeya “Serkewtena Zerencan” de tîpê Ap Hûsî vejeno vêrnî. Ap Hûsî, temsîlkarê dişmenê azadîye yo. Zerencan zî temsîlkarê micadeleyê azadî yî. Serqereker zî, bi xususîyetê sînayîşê heywanan û hetkarîye xo mojneno.

Hikayeya “ Şorbaya Şore” de qereker, lajêko safîyek o. Seba safîyêkîyê ey hemeyê dewijan pê mesxere kenî. Labelê o hendo nermok û nezaketin o ke qet însanî nêşikneno. Zaf zî zîrek o.

Hikayeya “ Tarîyîya Adirî De” tenadi kesî estî. Yew camêrd û yew cîyneker î. Înan yewbînanî rê hes kenî. Yew eşqo qedexê mîyanê înan de esto. Esayîşê cîyneker, hina ameyo tesvîr kerdiş; “ *Memana to palteyê xo, şala dorê vileyê xo vejena. Ti gênî vestiyer de aliqnenî. Bin de etekêka kilmekê, cor ra yew fanilaya ke sîneyê aye hetanî nîme teber de verdano, piradaye yê. Kolyeya murayanê sûranê hurdîlekan ra ke to aye ra kerda dîyarî, vileyê aye yo barî de ya. Kolye ameya hetanî sere çala mîyanê her di memikanê aye. Destê aye zaf rindek ê. Qijkek ê. Engîştê aye hende narîn hende nazenîn ê, merdim vano belkî vajî qirp û bişikîyê. Deste aye sipî sey vewre yê. Nenugê xo bi ojeyêkê sûrê tarî reng kerde. Nê her di rengî zaf rindek pêkewtê. Renge porê aye yê vilabîyayeyî rene şewe de yo.*”

Derheqê camêrdî zî hina vano: “ *Qehremano camêrd emre xo dorê çewres serran de yo, belkî hîna zede. Dewlemend o. wayîrê kulturêko xorînî, hende zî biesalet. Beşna xo sey şiva zîvî wina rast. Zaf derg o.*”

Hîkayeya “ Buhran” qerekerêk sera ya. No qereker, keso ke zaf fikiriyeno û tim negatîf fikiriyeno, raşayî û tîmonayî yo. Derheqê zaf çîyî di gineno de, sareyê xo keno giran.

Hîkayeya “ Şala Sîya” di qereker, hetê zeîfîyê erotîzmî de veceno vêrnî. No merdim, keye û cîynîya xora dûrî de xebitîyeno, loma keyeyê ey, zaf kewenî vîrê ey rî û şino keye surprîz keno. Heto ke şino keye, zey merdimêko cîynîya xo rê heskeno mojnîyayo. Labelê ewnîyeno ke cîynîya ey keye de nîya û nêşkeno sereyê xo bişo, beno hêrsin û nengî çîneno. Zerreyê nîmsaetêk de zî meylê xiyanetê cîynîya xo keno.

Hîkayeya “ Nêweşîyê Leblebîyan” de qerekerê ma, hetê hayîdar bîyayîşê û cehdê xo averberdişî de vejeno vêrnî. O keso ke cîhat o. Înşaatî de tewr hol xebitîyeno. Heqê kare xo yê hemin dano. Wexto ke gureyê ey qedîyeno, kitab zî waneno. Xo pak tepişeno. Hayîdarê mîletê û ziwanê xo yo.

Hîkayeya “ Tariq Akan” de serqereker, bi leqabê Tariq Akanî garsonêk o. Esayîşê ey zey Tariq Akanî yo. Lajêko bedew, ciwan, şîrîn û henêkbaz o. Her kes cira hes keno, bi enerjîya xo derûdorê xo de kam est o, hemuyê înan şa keno. La qerekerê ma badê hedîseyêkê bêbext, bedilîyeno û beno qerekerêko bêhal, xemgîn û bêveng.

Hîkayeya “ Şikîts” de tîpo hesud vejeno vêrnî. Yew cîranê vaciryox, hesudîye xo ra eynayê pîkabê apê vaciryox şikneno. Hâlbuki o, merdimêko extîyar û waharê ternan o, ganî karanê winayin mêkero, la hesudîyê xo ra keno.

9.3.Wext

Qewramê wext, unuranê bingeh ê hîkaye ra yew o. Hemuyê tewrê vaciyayîşî û nawnayîşî de destpêk û peynî est î. Her çiqas derheqê wextî de nizdbîyayîşê cîya cîyayan bibo zî, her hîkaye de miheqeq yew wext est o. Forster vano: “Her romanî di yew saet est o” (Çetişli). Helbet na, seba hîkaye zî eynî yo.

Wext, teyna zey wexto ke kronolojîkî nibeno, gê gê peynî de dest pêkeno, vêrnî de qedîyeno, gê gê werte ra dest pêkeno vêrnî de qedîyeno. Tim yew wexto dîyar û întîzamin de nibeno. Romannuştoxanê newegeran, derbareyê na xusus de serkeftine viraştî, na çarçewa de

qewramê wext bedilnayî. Na kontekst de înan, însone wextî rê nê, wext însone rê, hîşê însone rê kiriştî (Tekin, 2018).

Hîkaye de, di tewr wextî est î. Nê; “ wextê hedîse” û “ wextê vaciryayîşî” yî. Hîkaye de wextê hedîse, mabendê dest pêkerdişê û qedîyayîşê hedîseyî de, hedîseyê munite mîyanê no wext de beno. Wextê hedîse tim zey kronolojîkî nibeno. Gê gê bi teknîkê agerayîşê wexto vîyerte şino wexto vîyerte, gê gê zî şino ameyoxî. Yan zî êşkeno averşiyayîşê wextî de vîyertiş, bi kilmî vaciryayîş yan ameyoxî rê şiyayîş virazo.

“Wextê vaciryayîşî wexto ke, hedîseyanê roman û hîkaye de, bi vînayîş, musayîş, cuyayîş û fehme kerdişê vaciryoxî ra pey, bi vîjnayîş û îmkananê xo gore wendekaranî rê neql kerdişî yo” (Çetişli). Mabendê bîyayîşê hedîse û neql kerdişê hedîse de prosesêk est o. Ewil hedîse bena, bacê yena vaciryayîş. No vaciryayîşî de wext, goreyê cuyayîş, serameyî, hêvî, fikr û nîyetê nuştox bediliyeno. Yew nuştox mecbur nîyo ke yew wexto întizamin de hîkayeyê xo binuso. Goreyê terzê xo yan têsîrê demê ke tedê cuyeno, şeklê şuxulnayîşê wext zî bedilneno. Misal, eke yew nuştox, meseleyanê tîmonayî û bêdengeyê komelkî ra behs bikero, wexto ke tîmonayî şuxulneno. Mîyanê tesîrê demê û nuştox de tîkîlî û gire est a. Mendîlow, na xusus de vano: “ Nuştoxêko tewr xoser zî, bi qenceyanê çulik besteye ruhê dewrê xo yo” (Stevîck).

“Huzna” de yew wexto qefî çine ya. Wext, exleb bi demsalan ameyo dîyar kerdiş. “ *Hamnan şikîya; deste payîzî bi êdî.*” “ *welatê ma sera ser payîz o dî.*” “ *Nêmeyê şewe bi.*” Nuştox, xususîyetanê qerekeran û aqîbetê hedîseyan bi demsalan û tebîat, tesvîranê wext ser a eşkera keno. “ *Teber a şilî ya. Asmên pîzeyo safî ra bermeno.*” “ *şewo tarî zulumat. Virsik virseno. Aşmê heredîyaya, asteran xo nimito.*”

Hîkayeya “ Xozî Bîyê Zafî” de nuştox, teknîkê cereyanê hîş şuxulnayo. Na hîkaye, hîkayeya rewşe ya. Nay ra yew lehza ser a bi teknîkê cereyanê hîşî, şino wexto vîyerte û bacê reyna tepya yeno. “ *Tam bî des serrî ke ez ey şinasnena. Reya verene mi o Barave de mîyanê veyweyî de dibî.*” Nuştox, bi no teknîk, şino 10 serr, 6 serr vêr. Tikê cayanî de îfadeyanê zey “ wisar bi, aşma Gulane bi.”, “ vîzêr” şuxulnayo.

Hîkayeya “ Rême” de vaciryox, dema nikayin ra ma beno demo vîyerte. Bi teknîkê agerayîşê apey, bi hîş û vîrameyîşanê xo şino demo vîyerte. Na hîkaye de serqereker/ vaciryox hîş û hîsanê tîmonayîyan de yo nay ra wextê hîkaye zî tîmonayî yo, zey hewayo kronolojîkî de nêşino.

Hîkayeya “ Binê Dara Valêre De” hedîse, demserrê amnanî de vîyerena. Bi tesvîranê der û dormale ma zanî ke amnan a, wextê palî ya. “ *hemeyê dewijanê ke yaban ra, paleyîne kerdêne, germî ver remaynê ameynê keye.*”

Hîkaye de, yew ca de bi teknîkê agerayîşê apey, serqereker ma beno qijîyê xo, vîrameyîşanê xo ra behs keno. “*nika nîno vîrê mi ke seba ardişê çîyî, bi, la dadîya mi dewa ma de ez şawita keyeyê cinîkêke...*”

Hîkayeya “ Îtiraf” de yew wexto qetî çin o. Zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, na hîkaye de bi vaciryox, teknîkê agerayîşê apey est a. Cayêk de nuştox, ma rê rêçêk dano “ *Çar serrî verê cû bi. Dîyarbekir girêyayne. Wina tef û dûmanêk bi ke, çi kerdênê nêzanîyayne.*” “ *O çax ez partî de berpirsîyar bîya. Ma gêrîyayne, veradîyayne. Reyna gêrîyayne, reyna veradîyayne. Mi wexto ke wina de, mîyanê partî de na cinî şinasnabî.*”

Hîkayeya “ Wayîrê Zîmbêlan” zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, yew wexto kronolojîkî yan întîzamin de nênusîya ya. Teknîkê ageyrayîşê apey şuxulîyaya. Wextê xirab ê Dîyarbekir na hîkaye de zî zey zafiyê hîkayeyan ameyo behs kerdiş.

Hîkayeya “ Tena Estareyî Şahid Bî” de wextê hedîse wextêko dîyarkerde nêya tena sey “ *vîzêr ney perey*”ameyo dîyar kerdiş. Ca ca zî vaciryox, ma beno vîrameyîşanê serqereker û reyna ano rojê ma. Nuştox, bi na teknîk waşt ke ma rê bimusno cuya serqereker wexto vîyerte de sênî bi û nika sênî bedilîya yo, weşî ra hîsanê rindan rê hîsanê zulumatîyîn û bêkesî rê vîyertiş bi şuxulnayîşê wext ardo ziwan.

Hîkayeya “ Mergê Yew Kutikê Esîl” de wext zimistan o. Peynîyê payîzî dest pêkerdişê zimistan o. Wexto ke hedîse bena vor varena.

Hîkayeya “ Serkewtena Zerencan” de wexto ke hedîse bena, zimistan o. Ap Hûsî seba seyde zerencan tim wextê vore paweno. Xelisîyayîşê zerencan zî wina yew roje de bena.

Hîkayeya “ Tarîyîya Adirî De” de wext hina ameyo tesvîrkerdiş; “ *Wext zimistan o. vewre varaya. Hende varaya ke êdî rincan bîya, xo rê xo vinderta.*” “ *Wext nîmeyê şewe ra vîyarto*”

Hîkayeya “ Nêweşîyê Leblebîyan” de wext serra hezar û new sey û heştay û heşt a. “ *Serre hezar û new sey û heştayû heşt a.*”

Hîkaye “ Tariq Akan” de hedîse aşmê hamnanî de wextê mîyan rojê de vîyerena.

Hîkayeya “ Şikitiş” de hedîse yew şewe hamnanî de vîyerena.

9.4.Ca/ Mekan

Metnanê viraştayan de hedîseyanî ke yenî vaciryayîş, çi beno, serê kamî ra vîyerenwa bivîyar, yew wexto ûcayêko dîyar de beno. Kesî dor û dormale ra cîya nêni fikirayîş. Bîyayîşê qerekeranê înan de tesîrê ca û wexto ki tedê cuyenî, pîl o (Aktaş, Gündüz, 2018). Ca, şekl girewtîşê qerekeran de unsurêko muhîm o. Vaciryox, peyamê xo yan zî rewşê ruhê qerekeran bi mekan xurt keno. Beynateyê mekan û qerekeran de têkîlî est a. Tikê vaciryoxî mekan, zey nişan (simge) şuxulnenî. Xususîyetanê qerekeran yan hîsanê qerekeran bestnenî mekan û peyamê xo gore bi yew nişan simbolîze kenî. Prosesê hîkayenuştîşî de mekan, netîceyê vîjnayîşê bi hîşîn û qestino (Çakır, 2002).

Seba hedîse û hedîseyê munitê zî mekan unsurêko muhîmo. Hîkaye û romanî de hedîse, yew mekan de bena. Mekan, cayêko hedîse tedê vîyerenwa yo. Çimke hedîse muhtacê ca yo. Ganî yew ca bibo ke tedê hedîse bivîyaro. Labelê mecbur nîyo ke ca teyna cayeko eşkera kerde yan esayî bibo. Zey cayêko xiyalî(muhayyel) û cayêko raştîqîn, di şeklê mekan est î.

Mekan bi senîniyê bingehîyê xo qewramêko umumî yo, û zerreyê xo de erjeyanê komelkî yê bingehî weye keno. Bi menayê hîra mekan, vîtrînê şaristanî (uygarlık) û şaristanî bîyayîşî (uygarlaşma) yo. Loma mekan, menayê pîserî û hîra, manzumeyanê erjeyanê zey madî û manevî zerreyê xo de weye keno (Tekin, 2018).

“Huzna” de mekan xurt kerdişê kesan û hedîse ser a yo. Vêrnîyê hîkaye di her çî weşî ser a yo, senîniyê Huzna weşî sera yî. Mekanê “hênîyê cêrî” zî inê wêşîyan xurt keno. Nuşttox, hîsanê kelecaneî xortan bestnayo “ hênîyê cêrî “ rê. “ *Hênîyê Cêrî, hênîyo esîl, wareyê zerrîdevistişî. Bine versîya yew dara çinêyere de.*”Mekano diyin di hedîse beno. Verê berê keyeyê Huzna di beno. “ *Huzna berê teberî nermek kerd a, derzeyê birranê verkî ra girzeyêk birrî nayî xo kiftan ser.*”

Hîkayeya “ Xozî Bîyê Zafî” de mekan, verê kuncê dêsê mizgefte yo. Vaciryox, serqereker o ca de vînenwa û a lehza dima beno wexto vêrîn. Wexto vêrînî de, meydanê veywe, Seyrantepe, Parqa Qoşuyolu di dîyalogî benî. Bîya înan nuşttox na hîkaye de exleb mekananê raştîqîn zey “ Dîyarbekir, Lîce, Dara Hênî,” şuxulnayo.

Hîkayeya “ Rem” de nuşttox, exleb cayanê raştîqîn şuxulnayo. Zerreyê odayêk de bi teknîkê agrayîşê apey, şino demo vîyerte. Demo vîyerte de yanî vîrameyîşanê ey de zey, parqa trafîqî, Şêxmus Patexanesî, kiştê Mizgeta Hezretî Silêmanî, Çemê Dicle. Na hîkaye de

mekano ewil yanî odayêko vaciryox tede yo, tênayî, dej antişî, bêçareyî yê vaciryox temsîl keno. Cayo bîn zî hîşê vaciryoxî de, demo vîyerte de ke vaciryox behs keno; Dîyarbekir û dewî. Nê cayan zî hîsanê zey, eşq, hêvî, huzir temsîl kenî.

Hîkayeya “ Binê Dara Valêre De” de mekan zey nameyê hîkaye, binê dara valêre de verê Gola Sipî de vîyerenena. Hedîse o ca de bena. Mekan, hedîseyanê nimitkîyanî rê munasîb o. Dara Valêre, dara ke pelanê xo cor de top kena û zey çadirêk esena. Binê na dare de merdim, teber ra zaf hol nêaseno. Nay ra zî serqereker, binê na dare de nimitkî ra Cemîle temaşe keno. Hem zî na dare, eynî wext de temsîlkarê qereker o zî. Çimke qereker, qereker o ke şarmok û dizdo. Na dare, seba qereker o ke winayin cayê ko hol a. Badê asnewîyê Cemîle zî benateyê înan de çiyêk vîyerenena. Na zî verê Gola Sipî de bena. Beynateyê hedîse, qereker û ca d têkîlî û gire est a.

Hîkayeya “ Îtîraf” mekano bingeh, qamyona. Esnayê raywantî de hewayo sohbet de hîkaye yena vaciryayîş.

Hîkayeya “ Wayîrê Zîmbêlan” de ca, zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, cayêko raştîqîn, Dîyarbekir o.

Hîkayeya “ Tena Estareyî Şahid Bî” de ca Dîyarbekir o. Labelê wexto ke hedîse bena, yanî serqereker xebere eşnaweno, yewna welat de hela telefon de qalkerdişî de bena. Badê cû şino Dîyarbekir û mezêlê dadîyê ey de hîkaye qediyena.

Hîkayeya “Mergê Yew Kutikê Esîl” de hedîse rayîr de asphalt ser a bena. Wexto ke a mînbuse ginena piro, o zît beno şino keweno dere. Û o ca de, dere de mireno.

Hîkayeya “Serkewtena Zerencan” de hedîse Girê Paştmasayî de vîyerenena.

Hîkayeya “ Tarîyîya Adirî De” mekan, keyeyê qehremano camêrdî yo.

Hîkayeya “Şala Sîya” de mekan keyeyê qerekerî yo.

Hîkayeya “Nêweşiyê Leblebîyan” de hedîse, Eskîşehîr meydanê yew veyve de vîyerenena.

Hîkayeya “Tariq Akan” de ca, Dîyarbêk de loqanteyêk a.

Hîkayeya “Şikitiş” de mekan, yew mehlaya Dîyarbekir o. Hedîse, verê banê vaciryoxî de vîyerenena.

9.5. Vaciryox û Perspektîf

“Metnanê ke besteye bingehê vaciryayîşî yî de vaciryoxê her berhemê ke aîde dinyayê viraşte yo esto. No vaciryox bixo nuştox nêyo, wexto ke nuştox berhemê xo virazeno, seba hedîseyan neql kerdiş, yew vaciryox virazeno” (Aktaş. Gündüz, 2018).

Her hîkaye de miheqeq yew vaciryox est o. Eke vaciryox çin bo, vatiş, hîkaye zî nêbeno. Çimkî vaciryox; hedîseyî, kesî û hîkaye neql keno û şinaseno. Vaciryox, herwext însan nêbeno, rêrê estbîyayî yê ganî û bêganî zî beno.

Hîre tewr vaciryox est î. Nê; keso yewîn ê yewhumarî, keso hîreyino yewhumarî, keso diyin ê zafhumarî. Keso yewin ê yew humarî, teknîkêkê bi sînorino. No teknîke de vaciryox û vatiş yew î. Terzê zey otobîyografîkî yo, zanayîş û neql kerdiş bi çimê û cuyayîşê qehreman sînorin a. Keso hîreyino yewhumarî, teknîkêko tewr zaf yeno şuxulnayîşî yo. Vaciryox, bi no teknîk, waharê îmkananê hîra yo. Bi no teknîk, perspektîfêkê hîra şuxulneno. Vaciryox, êşkeno bi tarzê homayî, ferdî yan zî bêhetî de binuso. Terzê îlahî de vaciryox, her çî zano, her çî vînenno, her çî eşnaweno. Qerekeran bi zaf hetin û xorî ra şinaseno, fikr u hîsanê înan zano. Terzê ferdî de vaciryox; xo keweno herindê qereker û bi çimê qereker hedîseyî vaciryeno. Terzê bêhetî de vaciryox, zey muşahîd, çî vînenno bêşîrove û hîsan neql keno. No terze de ekserîya tesvîr mewzu behîs a.

“Perspektîf”, bi taybetî romana moderni de waharê fonksiyona muhîmî yo û bi daşinasnayîşê tewr kilmî, kesî û derûdorî rê bi “hokê optîkî” ra ewnîyayîşo (Tekin, 2018).

Perspektîf/hokê ewnîyayîş, çehar tewrî. Nê; hokê ewnîyayîşê homayî, hokê ewnîyayîşê temaşekerdox, hokê ewnîyayîşê yewhumarî, hokê ewnîyayîşê zafhumarîyî.

Hokê ewnîyayîşê homayî, perspektîfêkê tewr kahan o. Bastanê (geleneke) edebîyatê fekî ra heta rojê ma şuxulîya yo. Her çiqas sewbîna perspektîfan peyda bibî zî, perspektîfê homayî hama zî tewr zaf yeno şuxulnayîş. Taybetîyê bingehê no perspektîf, her çî zanayîş o. No perspektîf, nuştoxî rê îmkananê hîra dano. Bi hokê ewnîyayîşê homayî, vaciryox hîsanê, hîşê û dinyaya zerreyin ê qerekeran zano û wendekaran neql keno.

Hokê ewnîyayîşê temaşekerdoxî de vaciryox, bixo mîyanê hîkaye de beno. Mîyanê hîkaye de, çî vînenno, çî eşnaweno bi hokê ewnîyayîşê xo neql keno. Wext, ca, kesî, hedîseyî bi çimê û şîroveyê xo, pêşkeşî keno. O, hedîseyî rê midaxale nêkeno, têkîlayî yê hedîseyan nêbeno, teyna temaşe keno û neql keno.

Hokê ewnîyayîşê yewhumarî, exleb romanani de beno. No perspektif, bi teknîkê otobîyografîkî hesibyeno, vaciryayox û çîyo ke yeno vatiş sêcê yî. No perspektîf, nuştoxî rê îmkananê teng dano. Bi fekê û perspektîfê serqereker sînorino.

Hokê ewnîyayîşê zafhumarî, zî exleb romanî de yeno şuxulnayîş. Bi romana modernî vecîya werte. Seba kêmiyê perspektîfanê vêrînan, romannuştoxan hewceyî no perspektîf bîyî. Bi perspektîfê zafhumarî no hacetê xo dîyî. No perspektîfî de, hokê ewnîyayîşê zafhetin mewzu behîs o, na zî îmkananê hîra û bêkemî dano nuştoxî rê.

Hîkayeya “Huzna” bi vaciryayoxê perspektîfê/ hokê ewnîyayîşê “homayî” de “*Qelbê ayekerdênê ke ke hema sêneyê aye ra biperro û şoro ha şoro. Êdî tîrî keman ra vejîyaybî!*” û Vaciryayoxê temaşe kerdoxî de nusîyaya.

Hîkayeya “Xozî Bîyê Zafî” bi vaciryayîşê keso yoyîn de nusîya ya. Vaciryox, temaşayanê û vîrameyîşanê xoma rê tesvîr kerdo. Hîkaye, bi hewayo vîrameyîşî de nusîyaya.

Hîkayeya “Rem” bi fekê keso yewin ê yewhumarî de û bi perspektîfê temaşekerdoxî de nusîyaya. Vaciryox bixor serqereker o, vîrameyîşan û hîsanê xo bi çimê xo vaciryayo.

Hîkayeya “Binê Dara Valêre De” bi vaciryoxê fekê keso yewin û perspektîfa temaşekerdoxî de nusîyaya. Serqereker/ vaciryox, hîsanê û temaşayanê xo bi rastî eşkera kerdo.

Hîkayeya “Îtiraf” de vaciryox bi fekê keso yewin ê yewhumarî yo. Perspektîf zî, perspektîfa temaşekerdoxî ya. Vaciryox/serqereker, vîrameyîşanê, temaşayanê xo û sewbîna kesan bi ziwano raştî dima rê vaciryeno.

Hîkayeya “Wayîrê Zimbêlan” reyna zey zafiyê hîkayeyan ê nuştox, bi perspektîfa temaşekerdox û vaciryoxê keso yewin ê yewhumarî de nusîyaya.

Hîkayeya “Tena Estareyî Şahid Bî” bi perspektîfa homayî û vaciryoxê keso hîreyin o yewhumarî de nusîyaya.

Hîkayeya “Mergê Yew Kutikê Esilî” bi perspektîfa homayî û vaciryoxê feko hîreyon o yewhumarî de nusîyaya.

Hîkayeya “Birîna Ke Çareyê Mi De Ya” bi perspektîfa temaşekerdoxî û fekê keso yewin de hewayê vîrameyîşî de nusîyaya.

Hîkayeya “Perşe” bi perspektîfa temaşekerdoxî û vaciryoxê fekê keso yewin de nusîyaya. Vaciryox, bi xo qehreman o û vîrameyîş û hîsanê xo bi eşkera vaciryayo.

Hîkayeya “Xayîn” bi perspektîfa homayî û vaciryoxê fekê keso hîreyin ê yewhumarî de nusîyaya.

Hîkayeya “Serkewtena Zerencan” bi perspektîfa temaşekerdoxî vaciryoxê fekê keso yewin de nusîyaya.

Hîkayeya “Şorbaya Şore” bi perspektîfa homayî, vaciryoxê keso hîreyin de nusîyaya.

Hîkayeya “Tarîyîya Adirî De” bi vaciryoxê fekê keso diyin ê yewhumarî û perspektîfa homayî de nusîyaya.

Hîkayeya “Şala Sîya” bi perspektîfa homayî û vaciryoxê fekê keso hîreyin ê yewhumarî de nusîyaya.

Hîkayeyanê “Nêweşîya Dîyarbekirî”, “Nêweşîya Maseyan”, “Nêweşîya Lelebîyan”, “Nêweşîya Sîyataleyî”, “Nêweşîya Gijikinî” bi perspektîfa homayî û vaciryoxê fekê keso diyin de nusîyayî.

Hîkayeya “Gilyazî- Şerab- Mêrdîn” bi vaciryoxê fekê keso diyin û perspektîfa homayî de nusîyaya.

Kitabê “Kevoke” de hîkayeya hîreyin ra nata, nuştox hîkayeyanê xo bi perspektîfa temaşekerdoxî û vaciryoxê fekê keso yewin de nuşto.

9.6. Ziwan û Terz

Ziwan, seba edebîyat hewceyêko bingeh o. Yew berhemê edebî, bê ziwan nêbeno, çimke her çî ra ver, mewzuyê edebîyat însan o. Însan û her çî yê ke aîdê însanî yo ra behs keno. Ziwan, wezîfeyê wasita geno. Nuştox, waştîş, fikr û hîsanê xo bi ziwanêko estetîk îfade keno û berhemêk peyda keno.

“Terz, qewetê mecazîyê, dewlemendîyê reng û kerdiş ê ziwan, bi kilmî bi kîsikê (dağarcık) vaciryayîşê ziwan bi hunerê ferdî qalî rê yan nuşte rê çarnayîş o, gon dayîşê ziwan o” (Tekin, 2018).

Hîkayeya “Huzna” de nuştox, ziwanêko edebî, lîrik şuxulnayo. Mîyanê hîkaye çend hebî şîrî zî nuşto û kamîyê şairîyê xo zî moto. Ca ca ziwanê senetin şuxulnayo, senetê munayê û senetê kesîkerdişî (kîşîleşîrme) tedê xo mojnênî.” *Vengê aye bediliyayo, sey*

zerenca marî wîrwîrnena.” “*Dara çînêyere hewz-hewz berma. Kema dirrikê boya xo perrna. Awa Hênîyê Cêrî lêl-lêl herikîya.*” Bi zafî tesvîranê fîzyolojîkan kerdo. Bi Zazakîyê zelal nizdiyê mintiqayê xo labelê standardî de nuşto. Bi şuxulnayîşê îdyoman Zazakîyê xo, vaciryayîşê serkeftinê xo îspat kerdo.

“Xozî Bîyê Zafî” de nuştox, ziwanêko asan, akerde û zelal şuxulnayo. Hîkaye, bi hewayo vîrameyîşî de nusîya ya nay ra tedê ziwanêko raştîqîn giran eseno. Labelê tedê tesvîranê fîzyolojîkan estî. Nuştox, baxusus tesvîrê esayîşê serqereker bi detayîn viraşto.

Hîkayeya “Rem” de nuştox, ziwanêko lîrîk û averşîyaye şuxulnayo. Na hîkaye exleb hîsanê zey eşq, tênayî, bêçareyî ser nusîyaya. Nay ra zî ziwanê hîkaye zî hewayo lîrîkî de nusîya ya. Ca ca nuştox seba zixmkerdişê rêzanê xo, îdyoman şuxulnayo; “*Nehêy şîyê şaristan bîyê leblebi!*” mesela tîya de nuştox, bîyayîşê asîmîle û cuyê şaristanî rê nêmusayîşî, eslê xo, xo vîrakerdişî bi na vateyo vêrîn krîtîk kerdo.

Hîkayeya “Binê Dara Valêre De” , zey zafiyê hîkayeyanê nuştox, bi ziwanêka edebî û zixm de nusîyaya. Nuştox, na hîkaye de zî bi tesvîranê holan û Zazakîyê xo yê zixm, hîsanê qerekeran û hedîseyan hol ardo ziwan.

Hîkayeya “Îtîraf” de ziwanêko rojî şuxulîyaya. Seke cuya û vîrameyîşanê raştîqîn ameyî vaciryayîş. Bi ziwanêko hewayo sohbetî de nusîyaya.

Hîkayeya “Wayîrê Zimbêlan” hewayo vîrameyîşî de bi ziwanêko zelal de nusîyaya. Tesvîran, hîsan û xusuîyetanê qerekeran, bi terzêko zixm ameyî ziwan.

Hîkayeya “Tena Estareyî Şahid Bî” hetê tesvîranî pîskolojîkan hîkayeyêka serkeftin a. Hende hol ameyo ziwan ke wendekaranî de empatî virazeno. Hîsanê û dejanê serqereker beno hîs û dejî ma. Bi ziwanê têsîrîn û serkeftin nusîyaya.

Hîkayeya “Mergê Yew Kutikê Esilî” sewbîna hîkayeyanî ra cîya, zey fablî de nusîyaya. Perspektîfê, hîsanê yew kutik, bi Zazakîye û qelemê serkeftin ameyo ziwan.

Hîkayeya “Perşe” de nuştox, tenaquzîyê ciwantî û axtîyartî ardo ziwan. Bi eceb û fikirayîş wendekaranî rê peşkeş kerdo.

Hîkayeyanê “Tarîyîya Adirî De”, “Buhran”, “Sifre”, “Reqemî” de ziwanêko lîrîk û viraşteyin balê anceno. Nê hîkayeyanî seke keso diyinê rê xîtab beno de nusîyayî. Nê hîkayeyanî de tehlîlanê û tesvîranê pîskolojîkan zixm ameyî nuştiş. Nuştox, eksê sewbîna hîkayeyanê xo, na hîkayeyanî de ziwanêko viraşteyin şuxulnayo. Zey metafiction de nusîyayî.

Hîkayeyanê “Nêweşîya Dîyarbekirî”, “Nêweşîya Maseyan”, “Nêweşîya Leblebîyan”, Nêweşîya Sîyataleyî”, Nêweşîya Gijikinî” bi zîwanê metaforîkî, viraşte û tenkîdîn de nusîyayî.

Kitabê “Kevoke” de hîkayeya diyin “Gilyazî- Şerab- Mêrdîn”, zî hewayê metafictionî de nusîyaya. Hîkaye bi zîwanêko viraşteyin romantik, lîrîk û hewayê şîrî de nusîyaya.

Hîkayeya “ Tariq Akan” de nuştux, zîwanêko raştîqîn û xurt şuxulnayo. Vaciryayîşê hedîse û hîkaye lîrîzm û romantizm ra dûr, exleb temaşayanî ra benî.

NETÎCE

Lezgîn, servîyerteyê xo û şarê xo hîkayeyê xo de ardo ziwan û dehwayê pawitişê Ziwanê Zazakî û dejê şarê xo zey wezîfeyê xo hîkayeyê xo de ardo ca. Wazîfeyê yew nuştox helbet teyna edebîyat kerdiş nê, eynî wext de meseleyê şarê û komelîya xo zî ziwan ardiş o. Coka ma vînenî ke Lezgîn, hîkayeyê xo de teyna xemê edebîyat nêkerdo eynî wext de xemê dejê şarê xo ziwan ardiş, komelîya û şarê xo tikê hetê cehaletîyê ra gerre kerdiş û derdê Ziwanê Zazakî zî kerdo. Dejenerebîyayîşê şarê ewroyîn, asîmîle bîyayîşî, vêşnayîşê dewan ra pê, bajar rê barkerdîşî û cuya bajarî rê nêmusayîşî, yan zî yewna welat de xerîbî û vîrkewtişê Dîyarbekirî exleb temayê ey î. Teberê înan de helbet hama zaf temayî est î, labelê ma ê ke vejenî vênî, ê ra behs kerdî. Heto bîn ra zî tedê temayê zey dramê kesanê malbate nêeysena, cuya malbatî sera zaf nêvinderto. Yew keyeyê kird ra tim zey zorîye û serebutanê înan ra behs kerdo. Yew formê malbatê şenayî û normal tedê xo nêmojnena. Na zî nîşanê çetinîyê cuya Kirdan, ma rê mojnena. Xora derdê nuştoxî zî zorîyê û serebutanê şarê xo mojnayîş o. Yew malbate hîkayeyê ey, zey derdê debare de yan merge de yan zî vêşnayîşê dewanî ra pey bar kerdişî de ameyî wekenitiş. Lezgîn, temayê malbate zey yew modelo muntazamin û şenayî de nê girewto dest.

Lezgîn, exleb zey mekano raştîqîn Dîyarbekir yan zî dewanê Dîyarbekir şuxulnayo. Mekano dewe ra zî exleb zey vêşnayîşê înan ra ver, yan vêşnayîşê înan ra pêy behs kerdo. Hîkayeyanê ey de şarê ma qet cayêk de rehet nêyî, cuya bajarî ra zî zey cayêko feqîrî û apey de mendişî ra behs kerdo çimke; zafîyê kesî bîzorî barkerdî şîyî bajar û hem hetê adapte bîyayîşê kulturê bajarî rê hem zî debare ra zorîye antî. Yanî; exleb hetê zorîye antişê û dejanê şarê xo ardo ziwan. Tesvîranê Dîyarbekir zî zey raştîqîn û detayin kerdo.

Kesanê hîkayeyê Lezgînî, kesî ke ma cuya raştîqîn ê xo de vînenî, exleb winayî. Qerekterêko ke yan zî tîpêko muntazamin ra zîyedêr, kesanê bi qusirin yan zî şinase yî. Tikê hîkayeyanê xo de zî serqerekter bi xo o yo. Qerekteranê hîkayeyanê Roşan Lezgînî, exleb kirdî. Tîpanê hîkayeyanê ey de zî tikê dewij î, tikê bajar de kesêko debare xo de yî, tikê karkerî, tikê nuştox û wendoxî, tikê bi hîşêko şorişgerî serayî, tikê xortî, tikê axtîyarî, tikê hesudî, tikê eşiqî, tikê xayînî, tikê romantik û însanperwerî, tikê cahil û nêzanî. Vîjnayîşê qerekter û tîpê ey, ê kesî ke mîyanê ma de cuyenîyî, kesanê muntazamin nêyî. Hem hetê xirabî ra hem zî hetê holî ra xo mojnênî. Teberê înan de kesanê hîkayeyê Lezgînî, exleb camêrdî. Nuştox, serqerekteranê xo bi zafî camêrdan ra vîjnayo labelê temayê cîynî zî zafîyê hîkayeyê xo de girewto dest. Hîkayeyê ey de cîynî exleb hetê nazenîn û rindîye ra ameyî wekenitiş. Cîynîyanê hîkayeyê ey exleb cîynîyê rindanî. Hikayeya “ Perşe” de zî bediliyayîşê

rindî ra behs kerdo. Tikê hîkayeyê ey de zî cîynî; yan dadîyî, yan xonimî, yan zî keynekeyî. Tikê hîkayeyanî de dewrê ezebtî de yî.

Roşan lezgîn, hîkayeyanê xo exleb hewayê vîrameyîşî de nuşto, ney ra zî zafiyê hîkayeyanê ey bi perspektîfa temaşekerdoxî û vaciryoxê fekê keso yewin ê yewhumarî de nusîyayî. Labelê hetê tewranê vaciryoxî û perspektife ra dewlemendî. Hîkayeyanê ey de numaneyê her tewrê vaciryoxî estî labelê exleb bi tewrê vaciryoxê fekê keso yewin de nuşto. Tikê hîkayeyanê xo de bixo mîyanê hîkaye de ca geno, xora zafiyê hîkayeyê ey zî vîrameyîş û servîyerteyê eyî. Coka wext zî hîkayeyanê ey de goreyê hîkayeyan bediliyayo. Zafiyê hîkayeyê xo de bi teknîkê apey şîyayîş, şîyo wexto vîyerte. Tikê hîkayeyê xo de zî wexto vîyerte ra, demo xirab ê Dîyarbekirî ra behs kerdo. Tikê hîkayeyê ey de wexto nikayino, tikê hîkayeyî de zî wext eşkera nê yo. Teberê înan de zafiyê hîkayeyê xo de wext ra teyna zey mewsîman eşkera kerdo.

Hîkayeyê Roşan Lezgînî exleb zey hîkayeyê rewşeyî. Tikê zî hîkayeyê hedîse yî. Hîkayeyê rewşe, hîkayeyê hedîse ra zafiyêrî. Exleb hîkayeyê kilmekî. Çend hebî hîkayeyî ey zî ê binan ra cîya yî, cîya yew tewre de nusîyayî. Misal hîkayeya “ Mergê Yew Kutiko Esîl” de bi hîşê û perspektîfê yew kutik de nusîyaya. Çend hebî zî bi terzê metafiction de nusîyayî. Nê hîkayeyî, ekse sewbîna hîkayeyê nuştoxî, bi ziwane viraşteyin de nusîyayî.

Têsîrê şair bîyayîşî yê Lezgînî, mîyanê hîkayeyê ey de xo mojnênî. Mîyanê zafiyê hîkayeyê ey de şîrî ca genî yan zî bi şîre dest pêkenî. Tikê Hîkayeyê ey bi ziwano raştîqîn, tikê bi ziwane viraşte, tikê lîrik û tikê zî bi ziwane edebî de nusîyayî.

Ma umumî ser, temayanê hîkayeyê Roşan Lezgînî ra behs kerdî, awanîyê hîkayeyê ey ra zî malumatî dayî. Ma, ê temayanî ke teyna vécayî vênî, înan ra bi kilmek behs kerdî. Roşan Lezgîn, seba edebîyatê Zazakî nameyêko muhimo çimke xususen wareyo edebîyato modernî de xêylêk berhemî dayo û xebatî virašto.

ÇİMEYÎ

Akman, İ. (2018). *Modern Zaza Hikayeciliği 1*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.

Akman, İ. (2019). *Modern Zaza Edebiyatı 1*.Ankara: Gece Akademi Yayınları.

Akman, İ. (2020). *Edebiyatê Zazakî- Analîzê Eseran-*. Van: Peywend Yayınları.

Aktaş, Ş. Gündüz, O. (2018). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alay, O. Akman, İ. ve diğlerleri.(2019).*Sözden yazıya Zazaca*. İstanbul: Peywend Yayınları.

Aydoğdu, Y. (2015). *Modern Zaza Hikayeciliği*(yayımlanmış yüksek lisans tezi). Yaşayan Diller Enstitüsü, Bingöl.

Bates, H.E. (2001). *Yazınsal bir tür olarak kısa öykü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergibilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 26, 32.

Çakır, H. (2002). *Öykü Sanatı*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Çetişli, İ. (2016). *Metin Tahlillerine Giriş 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Dağılma, İ. (2020).

Modern Zaza Edebiyatında Şiir, Hikaye ve Roman türlerine dair tespit ve tahliller. *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 7-29.

Doğan, Y. B. (2006). *Karakter Yaratmak*. Ankara: Umag Vakfı Yayınları.

Stevick, P. (2017). *Roman Teorisi (Açernox: Sevim Kantarcıoğlu)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Korkmaz Toprak, M. (2020). *Mahmut Özay'ın Hikayelerinde Yapı ve Tema* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi).Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Lezgin, R. (2012). *Binê Dara Valêre De*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Lezgîn, R. (2015). *Halîn*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Lezgîn, R. (2015). *Tariyîya Adirî De*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Lezgîn, R. (2018). *Ap Hus*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Lezgîn, R. (2018). *Ez Gule ra Hes Kena*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Lezgîn, R. (2019). *Kevoke*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.

Sağlık, Ş. (2014). *Hikaye/ Anlatı/ Yorum*. Ankara: Hece Yayınları.

Tekin, M. (2018). *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Zazakî Net (<http://www.zazaki.net/haber/rosan-lezgn-25.htm>)

